Ба 3982

ЯНКА КУПАЛА

ЗБОР ТВОРАЎ

т. IV

Ба 3982

БЕЛАРУСКАЕ ДЗЯРЖАЎНАЕ
ВЫДАВЕЦТВА
МЕНСК 1928

К-92 (бел) ~~14490~~

20432

4/70

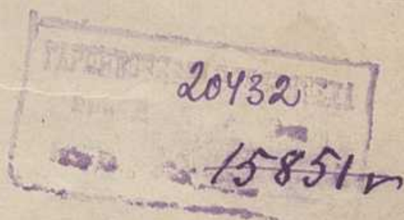
Ба 3982

ЯНКА КУПАЛА

ЗБОР ТВОРАЎ

ТОМ ЧАЦЬВЕРТЫ

СОН НА КУРГАНЕ—АДВЕЧНАЯ ПЕСЬНЯ—
НА ПАПАСЕ—ПЕСЬНЯ АБ ПАХОДЗЕ
ІГАРА—ГАЛЬКА (перакл.)

Інв. 1953 г. 643982.
Бел. аддзел
1934 г.

БЕЛАРУСКАЕ ДЗЯРЖАЎНАЕ ВЫДАВЕЦТВА
МЕНСК—1928

25. 04. 2009

БДВ № 282. Галоўлітбел № 24055.

1-ая дзярж. друк. Заказ № 373. У ліку 3.000 экз.

СОН НА КУРГАНЕ

У ЧАТЫРОХ АБРАЗОХ

АБРАЗЫ

Абраз I

УПУШЧЫ

САМ. РУСАЛКІ

Абраз II

НА ЗАМЧЫШЧЫ

САМ. ЧОРНЫ. ВІДМЫ

Абраз III

ПАЖАРЫШЧА

САМ. ПАГАРЭЛЬЦЫ. ВЯСЕЛЬНАЯ ДРУЖЫНА. ПРЫСТАЎ

Абраз IV

У ШЫНКОЎНІ

САМ. ШЫНКАР. ДЗЯЎЧАТЫ. ГОСЬЦІ. СТРАЖНІК

I

У ПУШЧЫ

Восень. Ноч. Лес. Глуха шумяць калыханыя ветрам елкі і сосны; скрыпяць асіны і бярозы; з шэлестам валіцца на зямлю трупяжоўтае лісьце. Паміж трох адвечных дубоў— мохам і гальлём усланы ўзгорак-курган; над ім, зачапіўшыся валасамі за галіны дубоў, вісяць тры русалкі і калышуцца. З усёй мясьціны вее бязьлюдзьдзем, чарам і жудою.

РУСАЛКІ

разам

Гу-та-та, гу-ля-ля,
Гу-ля-ля, гу-та-та!
Ад сучка, да сучка,
Ад куста, да куста!

Ха-ха-ха! Вось яно,
Вось русалак жыцьцё;
Пушча—сосны, дубы,—
Вось і царства усё.

Жывем самі сабой,
Самі ўмеем мы жыць,—
Ніхто есьць не дае,
Не дае ніхто піць.

Днём ляжым, днём маўчым.
Як ня жывы мы днём,
А як ночка прышла—
Мы жывем, мы паем.

Так калышамся мы
Ад куста да куста...
Гу-та-та, гу-ля-ля!
Гу-ля-ля, гу-та-та!

Чуваць затрашчалі сухія сукі ад нечыіх ног

1-я РУСАЛКА

Ці вы чулі, ці не?
Штось трашчыць каля нас.

2-я РУСАЛКА

Чула таксама я,
Вось напроці, якраз.

3-я РУСАЛКА

Пэўна, воўк ці мядзьведзь,
Бо хто-ж гэтай парой?..
Як вядома, хадзіць
Яны любяць сюдой.

1-я РУСАЛКА

Стукат толькі дзьвюх ног.

2-я РУСАЛКА

Ну, і што-ж там за дзіў:
Ў госьці к нам чалавек,
Ня інакш, заблудзіў.

УСЕ ТРЫ

разам

Чалавек, чалавек!
Не здарма пелі мы.
А цяпер хто куды,
Як начніцы, як сны.

Адчэпліваюцца і разьбягаюцца.

САМ

выходзіць, разглядаючыся

Хаджу і блуджу я
Ўжо колькі гадзін
І, дзе ні ступлю я,
Ня бачу пуцін.

Дубы ды хваіны,
Бярозы, вязы;
Скрыгочуць асіны,
Шыпяць верасы.

Кругом нейкі шорах.
Жуда, пустата;
Па долах, па ўзгорах
Лягла цемната.

То нешта сьмяецца,
То нешта пяе,
То кліча, здаецца,
То тут-жа снуе.

Гоп, гоп! Ня чуваці!..
Адказу няма.
Ой, пушча, ой, маці!
Ты зводзіш здарма.

Ох, зводзіш здарма ты,
Наслаўшы ламоў!
Я траплю дахаты,
Я траплю дамоў!

Пайшоў далей, разглядаючыся.

РУСАЛКІ

выбегшы з-за кустоў, разам

Ха-ха-ха, вось дык госьць,
Як з зямлі, як з травы!
Чалавек, як і ёсьць—
З галавой і жывы.

Ці сюды, ці туды,
Ад калоды, ад пня.
Ўжо ня выйдзе ад нас
Аж да белага дня.

Гу-та-та, гу-ля-ля!
Аж да белага дня!

1-я РУСАЛКА

чапляючыся зноў за сук валасамі

Як люблю я, люблю
Гутатацца вось так!
Як-бы дзе наградзе
Зацьвітаючы мак.

Помню гэта было
На зямлі між людзьмі:
Як любіла-ж яго
Сэрцам, думкай сваймі!

Як бажыўся ён мне,
Што так любіць і ён.
Колькі ночак зьвялі,
Сон ішоў нам ня ў сон.

Сон быў гэта, ах, сон.
Зноў зіма па вясьне:
Ён пайшоў за другой;
Ён пакінуў мяне.

І тады, ах, тады
Адна сьцежка была—
Ці ў раку, ці ў пятлю...
Ну—ў пятлю я пайшла.

І за тое люблю
Гутатаціся так,
Як-бы дзе на градзе
Зацьвітаючы мак.

УСЕ ТРЫ

разам

Гу-та-та, гу-ля-ля!
Гу-ля-ля, гу-та-та!
Як-бы дзе на градзе
Зацьвітаючы мак.

2-я РУСАЛКА

сядаючы пад дубам

Я сядзець так люблю,—
Гэта мой трон-пасад:
Бо-ж я княжнай была
Таму лет сто назад.

Прыгажэй за мяне
Ня было наўвакруг;
Шмат пакорных тады
Ў сябе мела я слуг.

Найвярнейшы адзін
З іх мяне спадабаў:
Як шалёны хадзіў,
У мой бок паглядаў.

Знала мукі яго
Я усе навылёт;
Як сьмяшыў, ах, сьмяшыў
Яго сумны паглёд.

Тады сэрца ў мяне
Ня было, ці было...
Княжне меці яго—
Не да твару ішло.

Князь багаты стары
Ажаніўся са мной,
А мой верны слуга
Заручыўся з ракой.

Вось за тое й сяджу—
Гэта мой трон-пасад,
Бо-ж я княжнай была,
Лет таму сто назад.

УСЕ ТРЫ

разам

Гу-та-та, гу-ля-ля!
Гу-ля-ля, гу-та-та!
Бо-ж я княжнай была,
Лет таму сто назад.

3-я РУСАЛКА

ходзячы па капцы

Я снаваці люблю
То сюды, то туды,
Ўспамінаючы свой
Век з людзьмі малады.

Мы жылі удваіх,
Як дзьве рыбкі ў вадзе;
Ён нідзе без мяне,
Без яго я нідзе.

Як любіліся мы,
Як быў ясен прастор!
Плялі думкі свае
З сонца, месяцу, зор.

А пасьля ад мяне
Адарвалі яго...
Узялі, павялі,
Не сказалі—чаго.

У мяне-ж, ах, прышло
Дзіцянятка на сьвет;
Хлопчык мілы такі,
Як-бы з кветак букет.

Стыдна стала ўжо тут
Мне за долю сваю...

Я ў пялёнках яго
Закапала ў зямлю.

Як нябожчык, жуда
Мяне ўсю абняла:
Я у горад адтуль
Пабрыла, уцякла.

Ну, пасьля гарадзкі
Брук мяне адалеў:
Хто мне лепей плаціў—
Ласкі лепшыя меў.

З віном сьлёзы піла,
Час маланкай ішоў;
Ня стрывала і там—
Уцякла ўжо дамоў.

Сьцюжай выла зіма,
Сьцежку сьнег засыпаў;
Даплялася сяк-так,
Дзе маленькі мой спаў.

Абняла курганок,
Сьлёзы беглі з павек,
І заснула я там,
Ах, заснула навек!

І за тое сную
Так сюды і туды,
Ўспамінаючы свой
Век з людзьмі малады.

УСЕ ТРЫ

разам

Гу-ля-ля, гу-та-та!
Так сюды і туды—
Ўспамінаем мы свой
Век з людзьмі малады.

Чуваць зноў затрашчалі сукі.

1-я РУСАЛКА

Зноў трашчыць у кустох.

2-я РУСАЛКА

Гэта, знаць, любы мой
Ўжо вярнуўся ка мне
Са старонкі чужой.

1-я РУСАЛКА

Не, ня твой, але мой
Зьменьнік той ходзе, знаць,—
Зноў мяне палюбіў,
Будзе зноў цалаваць.

2-я РУСАЛКА

І ні твой, ні яе,
А мой верны слуга
Княжну ўспомніў сваю,
І ідзе, як мага.

3-я РУСАЛКА

як-бы сама да сябе

Мо‘ нябожчык сынок?..

1-я РУСАЛКА

як раней

Мо, татуля сівы?..

2-я РУСАЛКА

таксама

Мо‘ стары князь, мой муж,
Ка мне йдзе—як жывы?..

УСЕ ТРЫ

разам

Ну, ў кусты, хто куды!
Хай-жа йдзе маладзец,

Пакуль блуду яго
Не надыдзе канец.

Разьбягаюцца.

САМ

разглядаючыся

Ня сьлеп я, здаецца,
Здаецца, ня п'ян,—
Зноў гэтае месца,
Той самы курган.

І ногі прысталі,
І хочацца спаць,
А сьцежкі, чым далей—
Ня знаць і ня знаць.

Ці кінуў хто ўрокі
У кожны тут кут,
Ці ведзьмы ў нарокі
Мяне водзяць тут.

Так шумы пужаюць,
Чуць што дзе дрыгне;
А дома чакаюць
Даўно ўжо мяне.

Гоп! гоп! Ня чуваці,
Адказу няма.
Ой, пушча, ой, маці,
Ты зводзіш здарма!

Жартуеш здарма ты,
Наклаўшы ламоў...
Я траплю да хаты,
Я траплю дамоў!

Ідзе далей.

РУСАЛКІ

выбегшы, разам

І ня наш, і нічый,—
Так сабе чалавек.

1-я РУСАЛКА

Для спачынку яму
Я прыдумала лек.

2-я РУСАЛКА

І мне ведама ўжо.

3-я РУСАЛКА

Знаю я. Як ня знаць?

УСЕ ТРЫ

разам

Вось тут на кургане
Яго ўложым мы спаць.

Чапляюцца зноў валасамі за сукі і калышуцца.

Ха-ха-ха! Сёньня ўжо
Ён ня выйдзе адсюль.
Гу-ля-ля, гу-та-та!
Гу-та-та, гу-та-туль!

1-я РУСАЛКА

Ах, успомніла я
Сваё ўлетку жыцьцё;
Пільнавала тады
Я за вёскай жытцо.

Ужо сьпелы былі,
Як адзін, каласкі;
Вецер іх калыхаў
Вось так, так на бакі.

Ласкаталі так мне
Яны твар, валасы;

Ласкатала іх я
Ад расы да расы.

Пільнавала іх я;
Ажно раз, нада днём,
К ім кабета ідзе,
Проста йдзе з фартухом.

Вочы ўпаўшы ў яе,
Не вясёла яна,
І худая уся—
Косьць ды скура адна.

Як прышла, ды скубель
Каласкі так мае,
І адзін за другім
У фартух, як свае.

А я шась! а я ў сьмех!
Зьняў кабеціну страх,
Ды наўцекі адтуль,
Толькі чула я—ах!

Разьвязаўся фартух,
А яна ўсё бяжыць,
І расьсеяла так
Каласкі па мяжы.

Ах, як сьмешна было!
Як сьмяялася я!
Гу-ля-ля, гу-та-та!
Гу-та-та, гу-ля-ля!

УСЕ ТРЫ

разам

Ах, як сьмешна было!
Ну, яна, ну сям'я!
Гу-ля-ля, гу-та-та!
Гу-та-та, гу-ля-ля!

2-я РУСАЛКА

адчэпліваецца і садзіцца пад дзеравам

Ўжо нядаўна было;
Пільнавала ў аўсе
Так я грушу адну,—
Бач, хлапца к ёй нясе.

Абарваны такі,
Адно зрэб'е на ім;
Босы быў і усім
Тросься целам худым.

Як да йгрушы дабег,
А ўжо быў на ёй плод,
Зірнуў, плюнуў ў руку,—
І на йгрушу, як кот.

Як да верху далез,
Давай дзіч тую рваць,
І за пазуху ўсё
Напіхаці, хаваць.

А я тут галінкой
Па камлі грушы хлоп!
Ды вось як: сучком трэсь: *Паказвае.*
Зьляцеў хлопец, як сноп.

Лятучы, зачапіў
Кашулёнаю сук,
І з-за пазухі ўсе
Грушы кучай стук-стук!

Ня зьбіраў, паляцеў—
Уцякаў, як быў дуж.
А я ў хохат, у сьмех
І з хлапца і з ігруш.

Ах, як сьмешна было!
Як сьмяялася я!
Гу-ля-ля, гу-та-та!
Гу-та-та, гу-ля-ля!

УСЕ ТРЫ

разам

Ах, як сьмешна было!
Ну, яна, ну сям'я!
Гу-ля-ля, гу-та-та!
Гу-та-та, гу-ля-ля!

3-я РУСАЛКА

адчэпліваецца і снуе па кургане

Ах, і здарыўся мне
Так-жа сёлета сьмех.
Пільнавала лажка,
Дзе быў блізка начлег.

Траўка ладна ужо
Ад зямлі адышла
І панаднай была
Для каня, для вала.

Меў на воку яе,
Як хто толькі зірнуў;
Аж сьмяльчак раз адзін
Так яе ня мінуў.

Ночкай цёмна было,
Як на дне у вадзе;
Хмары месяц зьвялі,
Зоркі так-жа нідзе.

Я ў травіцы сяджу:
Бачу, нейкі бядак
На худзенькім кані
Падцікаецца так.

Сядзіць конна, а ўвесь,
Як асіна, дрыжыць;
Падабраўся к лажку,
Як сава, ўкруг глядзіць.

Інв. 1958 г. БА 8982

20432

Конь прыпаў да травы
І са смакам скубе:
Вельмі галадзен быў—
А я шась так сабе!

Паказвае.

А конь скок! ды на ўцёк
Ува ўсе капыты.
А яздок аб зямлю...
Ўстаў, паплёўся ў кусты.

Адну толькі нагу,
Як калеку, валок,
А я ў хохат, у сьмех...
Такі сьмешны быў скок.

УСЕ ТРЫ

разам

Ах, як сьмешна было!
Ну яна, ну сям'я!
Гу-ля-ля, гу-та-та!
Гу-та-та, гу-ля-ля!

1-я РУСАЛКА

Але-ж дзе, але дзе
Гэты наш маладзён?

2-я РУСАЛКА

Мы тут пелі сабе,
А на сьцежку ўзбрыў ён.

3-я РУСАЛКА

Не яму пуціну
Ў гэтай пушчы знайсьці.

УСЕ ТРЫ

разам

Пушча наша для нас—
Яе нашы пуці.

2-я РУСАЛКА

А каб пэўна было,
Пашукаць трэба нам.

УСЕ ТРЫ

разам

Пашукаць, паглядзець
Там і тут, тут і там!

Разьбягаюцца.

1-я РУСАЛКА

па хвілі варочаецца

Ха-ха-ха! блудзе ўсё,—
Разглядае кусткі;
З рук і ног кроў цячэ,
Сумны, бледны такі.

3-я РУСАЛКА

выбягаючы

Ха-ха-ха! блудзе ўсё.
То аб пень, то аб лом.
І на неба глядзіць,
Як-бы там яго дом.

2-я РУСАЛКА

выбягае

Ха-ха-ха! блудзе ўсё.
З сучкоў знакі кладзе,
Каб другі раз ня йсьці,
Перайшоў ужо дзе.

УСЕ ТРЫ

разам

Прыдзе, прыдзе сюды,
Хоць-бы млеў, хоць-бы чэз,
І засьне, ах засьне,
Як-бы ноч, як-бы лес.

1-я РУСАЛКА

Стойце! чую трэск я.

2-я РУСАЛКА

Ўжо ідзе.

3-я РУСАЛКА

Ах, як кот!

УСЕ ТРЫ

разам

А цяпер хто куды!
Песьні ў ход! чары ў ход!

Разьбягаюцца, толькі зблізу чуваць з трох бакоў іхны сьмех і—„гу-ля-ля, гу-та-та“.

САМ

змучыўся, чуць ідзе

Ўжо змогся саўсім я,
Змагла мяне цьма,
А сьцежкі-пуцінкі
Няма, як няма!

Спаткаў і ваўка ўжо—
Зуб ляскаў аб зуб;
Сава праляцела
І села на дуб.

З-пад пня выбег заяц
І ў гушчу пабег,—
А гэткі быў белы,
Як вапна, як сьнег.

Лізнула гадзюка
Хвастом каля ног,
Пабегла і недзе
Схавалася ў мох.

Ах, болей хадзіць, так
Блудзіць не магу!..

І сон не астаўся
Сабой у даўгу.

Пара адпачыці,
Дыхнуці пара,
Хутчэй мо' на небе
Узойдзе зара.

Садзіцца на кургане.

Ах, як тут выгодна!—
Узгор, як пакой—
Мох, лісьце, чарнобыль,—
Лес над галавой.

Ах, ах, як-жа слаўна
Тут можна заснуць!

Прыслухоўваецца.

А ўсё нейкі шорах
Як чуць, так і чуць...

Відам салавее.

Ох, муцяцца думкі,
Павекі—як звон!..
Хацінка... сямейка...
Ах, сон, ты мой сон!..

Засыпае. Русалкі выходзяць з укрыцьця.

1-я РУСАЛКА

нагінаецца і ўглядаецца на Сама

Ах, прыгожы які!

2-я РУСАЛКА

як і першая

І які малады!

3-я РУСАЛКА

таксама

І чаго-ж, і нашто
Заблудзіў аж сюды?

1-я РУСАЛКА

Як ён люба злажыў
Ручкі пад галаву!

2-я РУСАЛКА

Як снапок, гэтак лёг
Тут на мох, на траву!

3-я РУСАЛКА

Сам сябе усяго
У клубочак сагнуў;
Як адпаўшы лісток,
Як нябожчык заснуў.

УСЕ ТРЫ

разам

Ха-ха-ха! як лісток,
Як нябожчык заснуў!

2-я РУСАЛКА

Цяпер сядзем пры ім,
Як тры кветкі ў вакне;
Ціха так, каб ня знаў—
Ці на яве, ці ў сьне.

1-я РУСАЛКА

І навеем яму,
Пакуль сонца зірне,
Казку долі яго.

2-я і 3-я РУСАЛКІ

разам

Што?

1-я РУСАЛКА

Сон на Кургане.

УСЕ ТРЫ

разам

Гу-ля-ля, гу-та-та!
Пакуль сонца зірне,
Загадаем яму
Сьніці на кургане.

Садзяцца: дзьве—наабапал—у галаве, адна—у нагах. Ціха жаласьліва пяюць; шум лесу зьліваецца з іх песьняй.

Сьпі, наш міленькі саколік,
Госьць наш ня званы, ня сланы!
Днём пагубляў ты даўно лік
Долі сваёй няспынянай.

Мы над табою, мы—цені,
Поля і лесу начніцы,—
Казкай павеўнай асенім
Думкі твае злыбядніцы.

Гу-та-та, гу-ля-ля!
Казкай павеўнай асенім...

Сьпі, наш міленькі... Нікому
Гэткага сну ня ссылалі:
Будзеш ты дома, за домам,
Будзеш ты бліжай і далей;

Сокалам вольным па сьвеце
Будуць павевы насіці;
Вогнікі ўгледзіш на цьвеце,—
Будуць табе іх гасіці.

Гу-та-та, гу-ля-ля!
Будуць табе іх гасіці...

Сьпі, наш міленькі... Далёка
Неба глухога сьвітаньне;
Будзе нялёгка, нялёгка,
Покі дзень новы настане.

Мы цябе тутка атулім
Ласкай сваёю і песьняй,
Песьняю—лю-лі, ой, лю-лі!
Гэтак панадна, уцешна.

Гу-та-та, гу-ля-ля!
Гэтак панадна, уцешна...

Сьпі, наш міленькі!.. Вы, сосны,
Елкі, дубы і асіны,
Кіньце шумеці жалосна,
Пейце вясёлай часінай.

Выгляні, месяц бяляны,
Сьветыч ад веку да веку.
Сьведкаю будзь неабманнай
Гэтага сну чалавека.

Гу-та-та, гу-ля-ля!
Сьведкаю будзь неабманнай
Гэтага сну чалавека.

Пад канец песьні падбліжаецца—з аднаго боку воўк, а з другога—ліс і аподаль, на задніх лапах садзяцца; паміж іх падымаецца да палавіны гадзіна і глядзіць у бок сьпячага; з-пад лазовага куста высоўваецца заяц і разглядаецца, з апошнімі словамі русалчынай песьні паволі апускаецца.

ЗАСЛОНА

II

НА ЗАМЧЫШЧЫ

Ноч. Старое замчышча, ці так сабе палац—калісь знаць важны—сягоньня напоўразвалены. На гзымсах паўзрасталі палын і крапіва; каля сьцен дзікія рожы і акацыі памяшаліся з лазой і няпрыветліва шалясьцяць. Вокны і дзьверы ўсе наглуха забіты тоўстымі яловымі дошкамі. Ганак (дзе і рэч адбываецца) каменны, на шасьці слупох—па тры з кожнага боку. Пусткай, гнільлём і зьніштажэньнем вее з усяго замчышча.

САМ

падцікаецца к парадным дзьвярам з тапаром у руках

Колькі ўжо ночак, колькі ўжо раз
Стукаўся ў гэтыя сьцены,—
Вечна заходзіла штосьці ня ў час
Мне на дарозе нязьменна.

Дзед мой нябожчык, калі уміраў,
Так гаварыў мне і тату:
Скарбы у лёхах замчышча схаваў
Хтось адзін вельмі багаты.

Трапіць-жа можна ў ноч тую на сьлед,
Як з іх спадае закляцьце;
Толькі пары тэй ня ведаў і дзед—
Трэба яе адгадаці:

Летам, увосень, зімою, вясной
Гэтыя пробую дзьверы;
Штось адпіхае, штось кідае мной,
З рук выбівае сякеру.

Закладае лёза за дошку і мацуе.

ЧОРНЫ

паяўляецца ля сьцяны незаметна і хватаецца за сякеру

Ты зноў сюды лезеш, няшчасны!
Ха-ха-ха! вось так навала!
Напрасна, мой мілы, напрасна
Зноў цябе немач прыгнала.

Ня дам я да скарбаў дастацца,
Варту я моцна трымаю;
Хто важыцца з мною змагацца—
Помач я крэпкую маю.

Ці просьбай, ці грозьбай, ці стонам
Стукнешся ў гэту мясьціну—
І ўсё на загубу: ня ўлезеш да скону...
Ха-ха-ха! счэзьнеш скацінай...

САМ

адступае ад дзьвярэй, тапор з лёскатам валіцца на ганкавы камень

Так ужо ёмка тапор залажыў—
Меціўся дошку сарваці,—
Бач, як-бы сілы усе свае збыў;
Млее рука, не спазнаці.

Хаты сваёй лягчэй зрушыць зьвяны,
Тут ня йдзе ў лік і ахвота.
Спробую толькі з другой стараны,
Мо спрытней пойдзе работа.

Закладае тапор таксама, з другога боку дошкі.

Ну, адрывайся, пракляты запор,
До' жартаваці са мною!
Сілы, больш сілы! ах, каб цябе мор!
Зноў не пакратаць рукою.

ЧОРНЫ

выбіваючы зноў тапор

Зубамі грызі, війся ў ранах,
Сэрцам бі ў камень, як звонам,

Крывёю парог зьлі цагляны,
Трупам тут ляж безгалоўным,

І з сьвету таго выглянь марай,
З небам аплутаўшысь дружбай—
Удар пярунамі з-пад хмараў,—
Я не пакіну тут службы.

САМ

шукаючы тапара

Дома ўжо нельга мне далей так жыць,—
Дом мой магілай халоднай;
Каменем поле сьцюдзёным ляжыць,
Плёны зьмёў вецер халодны.

Марна пад кроквай ржавее каса,
Недзе ўчапіці нарога...
Толькі чырвоная ўсюды раса,
Толькі к няўдачам дарога.

Гадзіны ўюцца вяроўкай ля ног,
Смокчуць кроў з жылаў піяўкі;
К богу зьвярнуўся—маўчыць нема бог,
Сьцелючы ў пекле прылаўкі.

Людзі!.. Што людзі? Ці ёсьць дзе між іх
Годны адзін хоць у людзі:
Мутнасьцю, трупам нясе ад усіх,
Пошасьцяй поўныя грудзі.

ЧОРНЫ

Ха-ха-ха! Жыць табе трудна,
Цесна, хоць так сьвет вялікі,
Й думцы з людзямі адлюдна,
Свойскае стала ўсё дзікім.

І долю ўжо як абязьвечыў,—
Скарб цябе цягне закляты.
А колькі разоў ад мяне чуў:
Лезеш і тутка здарма ты.

САМ

знаходзячы тапор

Вось і тапор мой. К рабоце жывей!
Скарб дастаць мушу я гэты;
Ласкай павее тады ад людзей,
Неба і цэлага сьвета.

Замахваецца тапаром у самыя дзьверы; Чорны зноў яго выбівае; Сам, абясьсілены, валіцца на зямлю.

ЧОРНЫ

Калі-ж ты спагоніш ахвоту?..
Вянь павуцінай, травою;
Зьмяшайся з гразёю, з балотам,
Стукай аб мур галавою...

Вясёлкай табе скарб сьмяецца,
Вогнікам зводзе бліскучым...

Сам мацуецца ўстаць.

Што? Зноў табе, квольнік, здаецца,
Што сіл досьць маеш магучых,
Каб мяне тут паканаць, адалеці,
Вываліць дзьверы ў замчышчы.
Не! Перш магілай на сьвеце
Станеш свайго пажарышча,

Пакуль сюды ўвойдзеш нязваны.
Кінь свае думкі, дзяціна.
Лепш чэрвем ад рана да рана
Ляж пад гнілою асінай.

Ха-ха-ха! і там жджы усходу,
Новага ўсходу—прынады;
Пішчы там, як каня ў пагоду;
Вый, як ваўкі на каляды.

САМ

шукае, поўзаючы на каленях, тапор

Мусіць змацуе гэтая глуш.
Эх, ты мой быт чалавечы,

Ўдзержаць сякеры і то ўжо ня дуж,—
Корчацца ногі і плечы.

Як-бы тапор ужо толькі знайсьці
Ў гэтай пустошы заломнай...
Дзе ён? Дамоў без яго-ж мне ня йсьці...
Як-жа тут цёмна, як цёмна!

Дастае з-за пазухі смолку.

Маю на ўсякі прыпадак з сабой
Колькі смаляных падпалак,
Толькі запалкі...

Мацае ў кішэнях.

Ай, божа ты мой!
Дома забыўся запалак.

Шукае і знаходзіць вобмацкам тапор.

Ну, ўжо і так разачок свой знайшоў...

Прабуе пальцам лёза.

Толькі аб камень зьбіў зубы.
Што-ж? Так сягоньня пойдзем дамоў,—
Вытачу заўтра, мой любы.

Эх, каб яшчэ ды папробаваць з раз
Гэтых струхлеўшых запораў!
Вось і напаў-бы у добры мо' час...
Там, эй, ня знаў-бы ўжо гора.

З трудом устае і пагдядае на дзьверы

ЧОРНЫ

Ты ўсё углядаешся ласа,—
Збыцца ня можаш пакусы;
Дам я табе тут напасу,
Толькі гуляй бяз прымусу.

САМ

Ціха... Прыпомніў; ёсьць мел у мяне.

Знаходзіць за пазухай крэйду.

Ўчора на мысьль мне ўзьляцела...
Чуў, што і поўнач тады не чапне,
Круг абвясьці толькі ўмела!

Садзіцца пасярод ганку—бокам к дзьвярам—на кучы друзу і крэйдай абводзіць каля сябе круг.

Вось, мо' цяпер і спазнаю усё,
Як знайсьці к скарбу дарогу;
У поўнач тут, кажуць, сваё йдзе жыцьц
Толькі-б ня знацца трывогай.

Трэба хоць песьню зьлягка зацягнуць,—
З песьняй сьмялей, кажуць людзі;
Мысьлі благія далей адлятуць,
Шорах так страшан ня будзе.

Пяе.

Атуманіла ночанька цёмная
Нашы нівы і нашы сялібы,
І ўсім песьню пяе няпрытомную,
У запацеўшыя звонячы шыбы.

Ва ўсе сьцежкі блізкія, далёкія
Неспажыты уплутаўся хвораст,
Сьцяг-прысады стаяць адзінокія,
Агняцьветны ня выгляне пораст.

Не заходзіць, ідучы прысадамі,
Падарожны з далёкага краю.
З добрай весткай, з ласкавымі радамі,
Аб жыцьці-нябыцьці ня спытае.

Не заходзіць ніхто к нам са сьветычам,
Як пажар, як агністае сонца,
Неразьвейнага, вечнага сьвету чым
Аслабеўшай уліў-бы старонцы.

Ходзім, блудзім, снуем бяз прыстанішча,
Адпраўляем старыя малітвы

На забытым самымі курганішчы,
Дзе сьпяць сьведкі нявыйграных бітваў.

Адно ветрам асіны хістаюцца,
Дзе сном слава заснула нязваным,
Ды круччо на пажыву зьлятаецца,
Судзіць суд над жыцьцём закаваным.

Гэй, ты, гэй! наша ночанька цёмная,
Завагніся ты сонца пажарам,
Распалі нашу долю заломную,
Не праклядьцем, а божым будзь дарам!

Перастаўшы пець.

Нейкую кашу, бадай, не з дабром
Ліха ўжо, ўзнаць, заварыла;
Сьвіст, бразгатня, тупаніна кругом.
Што за нячыстая сіла?!

Проста рабінава ночка прышла!
Жудасьць—дзе вока ня кіне...
Пацераў спробую, можа імгла
Гэта шыпучая згіне.

Шэпча пацеры. Чорны сьвішча; зьяўляецца чалавек у лёкайскім уборы і, падаўшы жалезны саганок, зьнікае. Чорны запускае ў сярэдзіну саганка руку і, падымаючы адтуль жменю золата, падтрасае яго на далоні; грошы са звонам—як путаў жалезных—валяцца зноў у гаршчочак; Чорны зноў іх адтуль бяре і так усё перасыпае. Сярод ночнай цемры золата блішчыць чырвона-смольным жудкім полымем і, як сыпецца, выдае, быццам плыве нейкая крывавая поліўка.

ЧОРНЫ

Дзын-дзын-дзын, зьвіні, як жалеза,
Золата, звонка-званіста;
Зьвіні па жалезных нарэзах
Дзын-дзын, зьвіні ў звон ірдзіста.

Зьвінеце ў звон золата, лозы;
Сыкайце, гадзіны, з гнёздаў;
Зьвінеце ў звон золата, сьлёзы;
Бліск свой гасеце вы, зьвёзды.

Вецер усільваецца. Словы Чорнага зьліваюцца ў нейкую дзікую музыку з бразганьнем грошай, шэлестам зарасьляй і скрыпам дошчак забітых вакон і дзьвярэй замчышча. Зьяўляюцца—то з аднэй, то з другой стораны ганку—відмы; Чорны кідае кожнаму з іх па колькі чырвонцаў на зямлю,—касьцятрупы хціва іх падбіраюць, падыходзяць к Саму і цянююць навокал яго—то падбліжаючыся, то аддаляючыся ад абведзенага мелам кругу.

Зноў ты, зноў—ты непакоіш
Наша царства-ўладарства;
Зноў ламаці—думкі роіш—
Праўды нашай гаспадарства.

Вон адгэтуль, вон з парога!
Скарб пад нашымі замкамі.
Вон, якой прышоў дарогай:
Скарб пільнуе цемра з намі.

Хто закон наш не ўшануе—
Я здаўлю таго прынукай:
Абручом такім спаўю я,
Як вужакай, як гадзюкай.

2-е ВІДМА

Што тут робіш? Хто асьмеліў
Падыйсьці пад хорам гэты?
За праступ такі на дзеле
Даць адказ свой мусіш мне ты.

Не на сьмешкі, не на жарты
Мы вартуем гэтых зломаў.

Скарб пад нашай схован вартай—
Не дадзім чапнуць нікому.

Вон адгэтуль назаўсёды!
І ня важся ступіць кроку:
Усе выходы і ўходы
Наша мае страж на воку.

А хто варты не ўшануе,
Я здаўлю таго прынукай:
Абручом такім спаўю я,
Як вужакай, як гадзюкай.

3-е ВІДМА

Зноў на скарб наш вочы лупіш,
Зноў прыбрыў з сваёй пустошы...
Здохнеш перш, чым к яму ступіш,
Тут ня банк, мой ты харошы.

Сотні лет і сотні плечаў,
З сотні ніў яго тут клалі,
А ты, відма чалавеча,
К яму зубы так аскаліў.

Вон адгэтуль! Маё дзела
Ў тым, каб скарбу не пакратаў.
Я ганю цябе, калелы,
Гэтым хорамам заклятым.

Хто граніц мне не ўшануе,—
Я здаўлю таго прынукай:
Абручом такім спаўю я,
Як вужакай, як гадзюкай.

4-е ВІДМА

Скуль ты ўзяўся? чаго хочаш?
Кім пасланы, кім пазваны?
Што з сякерай тут ламочаш—
Па скарб лезеш захаваны.

Псуці хочаш нам машыны
Нашай фабрыкі цямрычнай...
Вон адгэтуль! вон, скаціна,
З сваёй думай неабычнай!

Вон адгэтуль! Тут крануці
Я нічога не дазволю:
Я ганю цябе акуцьцем
Гэтай хорамнай будоўлі.

Хто псуць фабрыку спрабуе—
Я здаўлю таго прынукай:
Абручом такім спаўю я,
Як вужакай, як гадзюкай.

5-е ВІДМА

Ці ты блёкату напіўся,
І залішне перамерыў?—
Аж пад мур наш заваліўся
З сваёй востраю сякерай.

Не, ня трапіў на пару ты,
Ня туды прывёў бог шкляны...
Напаю цябе атрутай,
Аж патомак будзе п'яны.

Вон адгэтуль, пакі цэлы!
Я ганю цябе законна:
Шкляным звонам, капляй белай,—
Царства нашага аслонай.

Хто звадзіць шынк наш спрабуе,
Я здаўлю таго прынукай:
Абручом такім спаўю я,
Як вужакай, як гадзюкай.

6-е ВІДМА

Ну, чаго сюды прыпоўз ты?
Ці табе ня здаў хто рэшты?
Чаго лезеш горш каросты
І гішэфты мне псуеш ты?

Тут ня гандаль, тут ня крама:
Няма дзёгцю, няма солі...
Вон! Засядзь клапом пад трамай,
Шукай скарбу ў сваёй столі.

Вон адгэтуль! вон са скурай!
Я ганю цябе сьвячніцай:
Вечнай плесьняй гэтых мураў,
Неспажытаю цямрыцай.

Хто гішэфты нам папсуе,
Я здаўлю таго прынукай:
Абручом такім спаўю я,
Як вужакай, як гадзюкай.

7-е ВІДМА

Дужа, дужа так нягодна:
Праў сьвянцоных не шануеш;
Гэтай подласьцю выроднай
Сабе пекла прыгатуеш.

Скуль ты маеш дазваленьне
Скарбам гэтым карыстаці?
Прэч адгэтуль безадменна!
Ціха сядзь у сваёй хаце.

Прэч ад нашага ўладарства!
Я ганю цябе павагай
Найвышэйшай земных царстваў!
Здрадай к сьвету, к цемры смагай.

Хто наш голас не ўшануе,—
Я здаўлю таго прынукай:
Абручом такім спаўю я,
Як вужакай, як гадзюкай.

ЧОРНЫ

звонячы ўсё золатам

Ўправа, ўлева, ўлева, ўправа
Аплятаці шчыльна, жвава
Абручамі ў знак, ня ў знакі,
Як гадзюкі, як вужакі!

ВІДМЫ

сплятаюцца за рукі і, як ланцугом, ачэпліваюць і кружацца навокал Сама

Як гадзюкі, як вужакі,
Абручамі ў знак, ня ў знакі

Аплятаці шчыльна, жвава
Ўправа, ўлева, ўлева, ўправа!

ЧОРНЫ

падымае і стукае аб саганок абломкамі муру

Гэй, на вырай, гэй, на жніва!
Толькі спрытна, толькі жыва.

Ўлева, ўправа, ўправа, ўлева
Па насьпелыя пасевы!

ВІДМЫ

расплятаючыся і зьбягаючы з ганку—кожнае ў сваю старану

Па насьпелыя пасевы—
Ўлева, ўправа, ўправа, ўлева!

Толькі спрытна, толькі жыва,
Гэй, на вырай, гэй, на жніва!

САМ

папраўляе ямчэй у руках тапор

Што за дзіва, што за сіла
Тут сьвістала, скавытала.
Штось круціла, штось муціла,
Як вяроўкай, аплятала.

Відмы па хвілі варочаюцца ў тым самым парадку, але кожнае валачэ з сабой—зачапіўшы пятлёю за шыю—таварыша, які, астанаўліваючыся каля Чорнага, кідае яму ў саганок колькі медзякоў; пасьля відма садзіць свайго таварыша на кругу Сама, канцом вяроўкі завязваючы рукі.

ТАВАРЫШ 1-га ВІДМА

кідаючы грошы

Дзед і прадзед пахалі
Поле роднае тое,
А цяпер мне сказалі,
Што яно ўжо чужое.

З роднай выгналі хаткі,
Як-бы ім што я шкодзіў...
Эх, нясу ўжо астаткі,
Бо за праўду мне ходзе.

1-е ВІДМА

садзячы таварыша да Сама

Вось таварыш для хаўруса,
Каб ня брала больш пакуса...

Сядзьце ціха, сядзьце мірна,
Як мак з макам—так абшырна,

Як дамоўкі—так глыбока,
Як злом камня—так высока.

Сэрца шэптаў адчурайся,
З тапаром сваім сквітайся.

Як ні глянь сюды цікава—
Цемра тут закон і права.

ТАВАРЫШ 2-га ВІДМА

Як-жа, як я стараўся
Сабраць гэтых шалегаў,—
І ў калоды цягаўся,
І падзённа ў двор бегаў...

Сьцюжа цісьнецца к хаце,
Жыта ўжо ані жменькі,—
А тут кажуць аддаці
За шнурок свой вузенькі.

2-е ВІДМА

На, і ўчэцеся ахвоты
Шанаваць закляцьця сплёты.

Сядзьце роўна і пакорна:
Як калоды—так праворна,

Як у пні клін—так свабодна,
Як дамоўкі—так выгодна.

Ад граніцы да граніцы
Страж мая тут—паляўніца.

Дум згасеце ўсе праявы:
Цемра тут закон і права!

ТАВАРЫШ 3-га ВІДМА

кабета

Ад усходу да ночы
Так йшла ў постаці зьвінна—
Смольлю пот лёз у вочы,
Хоць круці—кашуліна.

А тут платы замнога
Кажуць, хоць гэтак мала...
Наце! Што-ж? ваша змога,
Наша дзе не прапала.

3-е ВІДМА

з насьмешкай

Вось табе падмога ў працы
Па скарб лезьці у палацы,

Дабівацца ў валадарства
Цёмна-ночнага мацарства.

Сядзьце квола, асьцярожна;
Гляньце там, тут а трывожна,—

Як пыліны—так забыты,
Як атопкі—так прыбіты.

Ажані тапор з няславай,—
Цемра тут закон і права!

ТАВАРЫШ 4-га ВІДМА

аднарукі

Як па праўдзе судзіці—
Мне належала-б плата.
А тут кажуць плаціці
За якуюсь там страту.

Руку рвучы, машына
Сапсавалася, праўда,
Але ў чым-жа я вінны,
Калі вінна прылада.

4-е ВІДМА

Ўсё да дружбы, ўсё да большай
Тваім думам збор вясёльшы.

Сядзьце роўна, жалязіста,
Мазаліста і крывіста;

Як дым гутні—так цягуча,
Як час векаў—так жывуча,

Як авечкі—гэтак дружна,
Як падмуркі—так натужна;—

Скарб ня будзе тваёй стравай:
Цемра тут закон і права!

ТАВАРЫШ 5-га ВІДМА

Так усё аплуцілі—
Не найсьці ў сьвеце сьвета,
І ў дабавак пусьцілі
На пакусу звод гэты.

Ўзялі ўсё—дам апошні:
Капля, кажуць, жалее;
Мо' хоць трошкі, хоць трошкі
На душы прасьвятлее.

5-е ВІДМА

Ужо з пацехай ды вясёлай
К табе йду, мой ты дзябёлы.

Сядзьце шумна, як расохі,
Дурнап'ян, чартапалохі;

Як звон фляшак—неўгамонна,
Як сама кроў—так чырвонна,

Як пагібель—так шчасьліва;
Затуманьце ўсе парывы,

Каб ня зводзіў скарб ласкавы...
Цемра тут закон і права!

ТАВАРЫШ 6-га ВІДМА

Так аплуціў, ачмуціў,
Як чарвяк лісток вішні,
Хоць і знаю, што круціць,
Хоць і знаю, што лішне.

Мушу даць, хоць ня штукі:
Зьмёў з тачка і паскрэбы;
Кажуць, лепшай прынукі
Не найсьці—як патрэба.

6-е ВІДМА

На, і доўга не таргуйся,
І па скарб да нас ня сунься,

Сядзьце ціха, сядзьце скрыняй,
Як-бы мухі ў павуціне.

Як кароўка—гэтак дойна,
Як свая цень—так спакойна;

Гібка так—як валаконцы,
Так процэнтна—як чырвонцы,—
І па скарб ня лезь аблавай:
Цемра тут закон і права!

ТАВАРЫШ 7-га ВІДМА

двое—старая кабета і падростак

КАБЕТА

Каб хацця ўжо сьвечак
Як найболей разьнеціў,

Каб аж мой чалавечак
На тым цешыўся сьвеце...

На імшу на „задушкі“...
За жывёлку таксама...

ПАДРОСТАК

За памершыя душкі
Майго таты і мамы.

7-е ВІДМА

Для навукі, для прымеру,
Як паступкам знаці меру...

Сядзьце складна і прыкладна,
Непакратна і няздрадна;

Як фігуркі выразаны,
Як бібулы маляваны,

Як грыбы ў сплясьнелай глебе:
Вочы к небу, губы к небу!

Ўсе жыцьця здушэце зьявы...
Цемра тут закон і права!

ЧОРНЫ

стукаючы абломкам цэглы па саганку з грашыма

Ўправа, ўлева, ўлева, ўправа
Аплятаці шчыльна, жвава

Абручамі ў знак ня ў знакі,
Як гадзюкі, як вужакі.

Відмы зноў сплятаюцца між сабой за рукі, ачэпліваючы і кружачыся навокал Сама і пасаджаных пры ім зьвязаных таварышоў. Глуха-шмяліна гудзяць—ні то пяюць; Чорны ў тахт ім бразгае абломкам па саганку; скрыпяць дошкі; шалясьцяць зарасьлі; вецер сьвішча ў шчылінах. Усё гэта зьліваецца ў адну нейкую пякельна-шалёную мэлёдыю; нема толькі сядзіць Сам і яго таварышы на грузах замчышча.

ВІДМЫ

у адзін голас

Як гадзюкі, як вужакі
Абручамі ў знак, ня ў знакі
Аплятаці шчыльна, жвава
Ўправа, ўлева, ўлева, ўправа!

Раптам асьвечвае ўсё замчышча пажарны бляск. Момант відмы астанаўліваюцца і дзіка, злавесна глядзяць: вочы іх крывёй наліты, зьверскія, прагавітыя

ЧОРНЫ

стукаючы абломкам па саганку

Зноў на вырай, зноў на жніва,
Толькі спрытна, толькі жыва!
Ўлева, ўправа, ўправа, ўлева—
Па насьпелыя пасевы.

ВІДМЫ

расплятаюцца, кожнае бярэ за вяроўку—між галавой і рукамі—зьвязанага свайго таварыша і ў парадку, у якім прышлі, сходзяць з ганку пад звон Чорнага грашыма

Па насьпелыя пасевы—
Ўлева, ўправа, ўправа, ўлева.
Толькі спрытна, толькі жыва,
Гэй на вырай, гэй на жніва!

Чорны сьвішча. Зьяўляецца і забірае саганок з грашыма той самы чалавек, што яго і прынёс.

САМ

усхапіўшыся з месца

Што за дзіва, што за сіла
Зноў круціла, зноў муціла?..
Скавытала і сьвістала,
Як-бы путам аплятала,—
Ні то ў яве, ні з прасоньня...
Што за ночка мне сягоньня?!

Было цёмна, як у вульлі,—
Хоць-бы ў вока пальцам ткнулі,—

А тут відна ў гэтых грудах,
Хоць лічы іголкі ўсюды.

Узіраецца ў той бок, скуль б'е большы бляск.

Што я бачу?.. Ці-ж быць можа?
Гэта-ж вёска!.. божа!.. божа!..

Жонка... дзіцё... бацька... матка...
Ах, ты, хатка, мая хатка!

Як шалёны зьлятае з тапаром з ганку.

ЧОРНЫ

Ха-ха-ха-ха!..

ЗАСЛОНА

III

ПАЖАРЫШЧА

Досьвітак. Непадалёку ад пажару. Пасяродку стаіць дзікая груша. Валяецца колькі галавешак. Далей—трохі ўправа—пачынаецца палаючая вёска: з некаторых хат засталіся ўжо толькі печы ды каміны, а па бакох ляжыць асмалеўшае бярвеньне. Пажар падбіраецца пад другі канец вёскі. Калі-ні-калі ўзрываецца вецер і даносіць снапы іскраў. Чуваць гул полымя і людзкіх галасоў.

1-ы ПАГАРЭЛЕЦ

цягнучы лаву

Скуль і як яно ўзялося?
З чыёй хаты занялося?..

Сплю, як толькі сьпяць уночы,
Чую, лезе дым у вочы;

Усхапіўся, паглядаю:
Мора полымя гуляе;

Сам ня знаю, ў што ўчапіцца...
Ну за лаву—прыгадзіцца.

Ідзе далей.

2-гі ПАГАРЭЛЕЦ

з андараком і каптаном бабскім

...Мы з сваёй яшчэ ня спалі:
Дзіцянятка калыхалі...

Раптам—відна... Я у дзьверы,
Ды ня ў дзьверы, а ў кут зьмерыў.

Сяк-так выскачыў за хатку...
Бачу, косіць ад пачатку

Агонь вёску, як памора;
Зноў я ў хатку... ах, ты, гора!

Сам ня знаеш, што ўхапіці;
Крычу жонцы: бяры дзіце!

Сам хапаю сёе-тое...
Чуць з душою, чуць з душою.

3-ці ПАГАРЭЛЕЦ

з матком і шпулькамі

Я так крэпка сплю на печы:
Ажно тут—штурхель у плечы!

Глядзь: аж нехта качаргою
Мяне цягне, як дугою.

Ўжо ўстаю, ужо буджуся,
Злазіць з печы ўжо лаўчуся...

Бух аб землю, як сноп жыта,
Проста бокам аб карыта!..

Хтось крычыць: барджэй-жа, тата!..
Ломяць, цягнуць усё з хаты...

Я—хвацель маток і шпульхі...

Глядзіць за пазуху.

Ну, а люлька... няма люлькі.

ДЗЯЎЧЫНКА

з хлопчыкам, меншым ад сябе; абое ў адных зрэбных кашулях

Як маланкай, пайшла хатка,
Чаравічкі і апратка.

ХЛОПЧЫК

праз сьлёзы, разглядаючыся

А дзе-ж татка? а дзе мама?

ДЗЯЎЧЫНКА

Ціха братка: я таксама

Вось з табою іх шукаю,
Дзе-ж падзеліся—ня знаю.

Ў гэты бок нясьлі кадушку.

ХЛОПЧЫК

Падсадзі—сарву я грушку;
Хачу вельмі піць і есьці.

ДЗЯЎЧЫНКА

падсаджвае хлопчыка з павагай

Вось уздумаў грушы трэсьці.

Тутка гэткае няшчасьце,—
Ня дзівота і прапасьці.

А ён, бач, з сваёй ядою!

ХЛОПЧЫК

саскочыў і грызе сарваную дзічку

Пабяжым цяпер затое.

ДЗЯЎЧЫНКА

Ня лезь толькі ў вочы з плачам:
Татку, мамку недзе ўбачым.

ХЛОПЧЫК

з радасьцю адбягаючы з дзяўчынкай

Недзе знойдзем, недзе ўбачым!

1-я КАБЕТА

цягнучы саху, заплакаўшыся

Што за ночка! што за ночка!
Не пакінуў і ламочка!

Як сярпом, зжынае, голе...
А стары, прост, сходзіць з поля,

Галаву саўсім губляе—
Сам ня знае, што хватае;

То у хлеўчык матанецца,
То ля пуні апынецца...

Ні прыстаньня, ні куточка...
Што за ночка! што за ночка!!

2-я КАБЕТА

з дзіцянём у калысцы

Чуць пасьпела, чуць з душою
Гэта выхваціць малое;

Засталася ступа, дзежка
І пасудак і адзежка.

Мой паехаў з кума братам—
Папрасіў—паехаў сватам,—

І ня бачыў, і ня ведаў,
Як гарэла ўсё да сьледу,

Мо'-б што больш уратавалі...
Так, саўсім, саўсім прапалі...

3-я КАБЕТА

цягнучы на руках ягнё

...Цягнем з хаты мы ламоцьце
Зірк на хлеўчык—страху коце...

Я у хлеўчык—гнаць кароўку:
Як прывязана вяроўкай—

Ані з месца... тут авечка
З хлева ў полымя, як печку,—

Я ягнатка хваць за воўну,
А тут дыму ужо поўна...

Чуць у дзьверы, чуць папала,
А ўжо хатка дагарала.

ЯЎРЭЙ

з багамольлем і ліхтарамі; за ім жонка яго і чацьвёра дзяцей

І стадола, і камора
Так яшчэ стаялі ўчора,

А сягоньня, як у яму,
Паваліліся і з крамай.

Да жонкі

Знаеш, чуў я ад Агаты:
Дзіцянё згарэла з хатай.

ЯЎРЭЙКА

з падушкай і халаю

Мне казалі на прыгумні:
Чалавек звуглеў у пуні.

ДЗІЦЯНЁ 1-е

з бляшаным пудэлкам цукерак

Ото-ж вочы дым кусае.

ДЗІЦЯНЁ 2-е

са скруткам паркалю

Будзе-ж крама зноў такая?..

ДЗІЦЯНЁ 3-е

са скрынкай з цьвікамі

Як-жа гэта агонь страша!

ДЗІЦЯНЁ 4-е

з кульком мукі

А як з козачкаю нашай?

Ідуць далей.

Чуваць званкі, пасьля ціхнуць; выходзіць з левага боку вясельная дружына; маладая ў вянку, малады з кветкай на грудзях, сват перапасаны праз плячо белым ручнікам, музыка са скрыпкай, закосьнік, маршалак і дзьве дзяўчыны—дружкі.

МАЛАДАЯ

асоўваецца бясьсільна пад грушу, закрываючы рукамі заплаканыя вочы

Што тут стала? што тут стала?
Ўсё ў дыму, усё прапала!

Дзе-ж мы сонейка сустрэцім?
Галавы прыкрыці нечым.

МАЛАДЫ

садзіцца ля маладой абнімаючы, прытульвае к сабе і супакойвае

Ціха, міленькая, ціха.
Як прышло, так пойдзе ліха;
Пагаруем, пабядуем...
Дасьць бог—хату адбудуем...
Горка ўсьміхаючыся.
І вясельле дагуляем...

МАЧЫХА МАЛАДОЙ

выбягае, задыхаўшыся, за боку пажару

Ах, ах! чым вас прывітаем?..
Чула, чула, галубочкі,
Вашы звонкія званочкі!..
Так усе мы вас чакалі:
Каравай прыгатавалі,—
А які-ж, ах, быў удачны!
Каб вы зналі—які смачны!

СВАТ

п'янаваты, панура

Відно смачны, бо смалілі,
Што аж хаты ў дым пусьцілі.

МАРШАЛАК

Знаць, згуляці захацелі
Бяз шлюбоўнікаў вясельле.

МУЗЫКА

Але толькі бяз музыкі—
Пад пажарныя скавыкі.

ВОЙЧЫМ МАЛАДОГА

выходзіць з боку пажару з пустымі, як і мачыха, рукамі

Ну, прыехалі, нарэшце!
Вось чым сэрцайка пацешце,
Малады і маладзіца.

МАЧЫХА

Мы ў суседавай сьвятліцы
Вас ад шлюбу выглядаем;
Гаманім сабе, чакаем...

ВОЙЧЫМ

Як вам ведама—дзе мелі
Адгуляць ваша вясельле.

ЗАКОСЬНІК

Ў вашых можна-б скруціць ногі—
Ні разгону, ні падлогі.

МАЧЫХА

А тут раптам у ваконцы
Віднюсенька, як-бы ў сонцы!

ВОЙЧЫМ

Тут у лямант бабы, дзеці.

МАЧЫХА

К сваім хатам мы ляцеці.
Ўратаваці ня прышлося.

ВОЙЧЫМ

Найперш з нашых занялося.

МАЧЫХА

Як-жа собіла ў час гэткі
Замарудзіць так вам, дзеткі?..

СВАТ

заметна манячы

Мост зламаўся, ну, праждалі,
Покі броду адшукалі.

ВОЙЧЫМ

панура

Знаем вашыя мы броды:
Гэта так у нас заўсёды.

СОЦКІ

выбягае з парожнім вядром

А вы што тут сталі ў кучы
Ды, як мокрыя анучы,

Не парушыцеся з месца?
То-ж ня жарты вам, здаецца...

Падпаліў усіх нейкі злодзей...
Зараз воласьць з прыскам пойдзе.

Маладая свой вянок, сват ручнік, а музыка скрыпку вешаюць на грушы, і ўсе ідуць за соцкім у бок пажару.

СТАРЫ

з ім разам старая і іх нявестка з грудным дзіцём; нясуць стол, начоўкі і калыску

Я сказаў вам, што заблізка—
Пачарнела аж калыска.

НЯВЕСТКА

Ах, забыліся дайнічкі!

СТАРАЯ

Стаўма гэта каля дзічкі.

СТАРЫ

А, рабі ўжо, як там знаеш.

НЯВЕСТКА

Каго толькі ня спытаеш—

Адным чынам, што нам хтосьці
Падпаліў сяло па злосьці.

СТАРАЯ

Каб звуглеў, як гэта сажа...

СТАРЫ

Чымся слухаць, што хто кажа,
Лепш папраў дзіцю пялёнкі.

Усе адыходзяць.

НЯВЕСТКА

на выхадзе

Не забыць каб зноў даёнкі.

ДЗЯЎЧЫНКА

і хлопчык з ёй—абое ўжо заплакаўшыся

Дзе-ж той тата зьбег сягоньня?

ХЛОПЧЫК

Мамка ёсьць, але вон гоне.

ДЗЯЎЧЫНКА

Мамку маем і ня маем.

Ідуць далей разглядаючыся.

ПАДРОСТАК

дурнаваты, вядучы сьляпую бабу, каторая, баючыся, ступае

Зараз, зараз сьвет пазнаем...

СЬЛЯПАЯ

Ці ня зьбіўся ты з дарогі?—
Дзе ступлю, пячэцца ў ногі.

ПАДРОСТАК

Ціха бабка, пойдзе гладка;
Не сьпячэшся, як аладка;

Як ні бойся—не ўбаішся:
Ўсе сягоньня падпякліся.

Убачыўшы ламацьцё.

А, начовачкі і столік!

СЬЛЯПАЯ

Дзе-ж мы гэта, мой саколік?

ПАДРОСТАК

А пад грушай на узьмежку;
Сядзь пад ёй во, як пад дзежкай,
І глядзі на дым чырвоны
Здаля, як з-пад парасону.

СЬЛЯПАЯ

А вагонь-жа не дастане?

ПАДРОСТАК

Ці-ж асьлепла, ясьне пані?—
Тут і чорт цябе ня чэпіць.

СЬЛЯПАЯ

А мо' далей пойдзем лепей?

ПАДРОСТАК

Ну, садзіся; будзь спакойна:
Далей, бліжай—усё роўна.

СЬЛЯПАЯ

Усё роўна, мае дзеткі,
Мне ўжо сонца, ночка, кветкі.

ПАДРОСТАК

угдядаючыся на грушу

А... Ці бачыце, бабуля,
Як расьлі на йгрушы дулі:

Хвастач, скрыпка і вяночак?

СЬЛЯПАЯ

Кпі сабе, мой галубочак!

ПАДРОСТАК

Даліпан-то, не жартую...

Становіцца на стале і хоча дастаць скрыпку.

Вось так зараз запілую.

СТАРАЯ

выходзіць з ламацьцём; з ёй стары і нявестка

Ты чаго на стол узьбіўся?

ПАДРОСТАК

саскакваючы са стала

Ціха, цётка, не сварыся—

Мірам кончым гэту справу:
Я—наўцекі, ты—пад лаву.

Саскаквае са стала і адбягае ў бок.

СТАРЫ

Такі воласьць абароняць.

НЯВЕСТКА

Дзе-ж? усіх к ратунку гоняць:
Мяне з дзіцем—то хацелі.

СТАРАЯ

З двара з помпай прыляцелі:
Людзі ім ваду цягаюць,
Яны кішкаю пускаюць
На закоты, на застрэшкі...

СТАРЫ

Ну, ідзем, ня ўзялі дзежкі.

Адыходзяць.

ПАДРОСТАК

выбегшы з укрыцьця

А цяпер мая ўжо скрыпка,
Толькі лоўка, толькі шыбка.

Дастае скрыпку і прабуе струн.

Вось зайграю ва ўсе плечы
Ад запечку ды да печы,
Ад парога да парога...

Выбягае кабета-вар'ятка, зышоўшая з розуму праз пажар,— у зрэбнай спадніцы і кашулі—без каптана; на левай руцэ ў яе—як дзіцянё—абкручана анучамі галавешка, а ў правай—сьціскае ў жмені нож; як выбегла—хлопец адскочыў у бок.

ВАР'ЯТКА

размахваючы нажом

Дай гасьцінец, дай дарогу!..

Жыў ніхто тут не залежа:
Ўсіх пазводжу, ўсіх парэжу!

Вось так жніва, вось пакоша!
Дзе мой муж, дзе мой харошы.

Няма мужа—і так дужа:
Ўсюды пойдзе крыві лужа.

Углядаецца на сьляпую пад грушай.

Ты са мной яго жаніла,
Ты яго мне і спаліла...

Давай горла, бо іначай
Сьвету боскага ня ўбача
Твой паглёд, зьмяя, вужача.

Хоча кінуцца з нажом на кабету.

ПАДРОСТАК

падбягае і хватае з-заду за руку

Што ты, цётка, звар'яцела,
Ці мо' блёкату пад'ела:

К сьляпой лезеш без баязьні,
Як угледзіць, справіць лазьню.

Чым людзей тут заразаці,
Лепш пільнуй свайго дзіцяці...

ВАР'ЯТКА

спачатку тузаецца, але пры слове: „дзіцяці“ выпускае з рук нож і туліць к грудзям галавешку

Лю-лі, лю-лі, мой сыночак!
Лю-лі, лю-лі, сакалочак!

Дастае грудзі і хоча карміць.

ПАДРОСТАК

сам да сябе

Проста з поля вышла цётка.

ВАР'ЯТКА

На, пасьсі, на, дзіцянятка!

Ты ня вер, што кажуць людзі,
Быццам таткі ўжо ня будзе.

ПАДРОСТАК

сам да сябе

Жджы к Пятру сырка, матуля.

ВАР'ЯТКА

Маеш мамку, а татуля?..

Неўспадзеўкі к падростку.

Я з табою ажанюся.

Хоча абняць яго.

ПАДРОСТАК

сам да сябе

Клёпкі ўсе згубіла, мусіць.

ВАР'ЯТКА

Толькі як вясельле ўстроіць?

ПАДРОСТАК

сам да сябе

Трэба бабу супакоіць.

Да вар'яткі, паказваючы скрыпку.

Я пайграю—ты паскачаш.

ВАР'ЯТКА

А вянок дзе?

ПАДРОСТАК

паказваючы на грушу

Ці-ж ня бачыш?

ВАР'ЯТКА

дастае вянок і кладзе на галаву

А як з сватам і дружынай?

ПАДРОСТАК

сам да сябе

Ну, нявеста! каб лепш згінуў.

Да яе.

Я ўсім буду, мая душка,—
Разам—сватам, мужам, дружкай.

Дастае з ігрушы хвастач і—як сват—закручвае сабе праз плячо; адрывае кусок з лісьцямі галінкі і прычэплівае к грудзям

ВАР'ЯТКА

І музыкай, і музыкай.

Глянула на сьляпую і кладзе на галаву ёй кусок сухой галіны, скруціўшы абручом.

А ты, імасьць, будзь нам свацяй!

ПАДРОСТАК

Час вясельле пачынаці.

Садзіцца на калысцы і пачынае іграць і прыпяваць; вар'ятка, цанюючы каля ігрушы, падцінае яму на языку.

Былі ў бацькі тры сыны,
Гоп-я!
Да ўсе-ж яны Васілі,
Гоп-я!

ДЗЯЎЧЫНКА і ХЛОПЧЫК

выбягаюць і з плачам кідаюцца да вар'яткі.

Мама! мама! дзе наш тата?

ВАР'ЯТКА

Вон, ягнята, вон, шчанята!

Далей прыпявае пад музыку з падросткам.

Адзін коні пасе,

Гоп-я!

Другі лапці пляце...

Пачуўся з боку пажару гоман і крык: „дзяржы моцна!“ „бі колькі ўлезе!“

ПАДРОСТАК

прыслухаўшыся, ускаквае

Цяпер, жонка, давай драла,
А то, каб не перапала
Ї табе, і мне таксама.

Выбягаюць абое.

ДЗЯЎЧЫНКА і ХЛОПЧЫК

бягучы за вар'яткай з плачам

Дзе наш татка? мама, мама!

Увальваецца гурмам куча людзей, валакучы і тузаючы Сама.

САМ

Хоць зарэжце—ўсё мне роўна:
На начлезе быў сягоньня.
Пламя ўзгледзеўшы з папару,
Ратаваць бег ад пажару...
Я ня вінен, хоць зарэжце...

1-ы ГОЛАС

з грамады.

Лжэ, сабака, праўду бэсьце:
Конь згарэў яго у хлеве.

САМ

Хоць павесьце тут на дрэве.
На начлезе...

2-гі ГОЛАС

перапыняючы

А з сякерай,
Зьвёўшы хаты, ў воласьць мерыў?

САМ

Як і вы, бег ратаваці
Вас усіх, як сваіх брацьцяў.

3-ці ГОЛАС

кабечы

З тапаром і галавешкай,
Падцікаючыся сьцежкай...

4-ты ГОЛАС

Покі што прывяжам к грушы.

5-ты ГОЛАС

Хай-жа тут мазгі пасуша,
Як агнём агонь гасіці.

САМ

Хоць зарэжце, хоць судзеце,—
На начлезе быў я толькі.

4-ты ГОЛАС

Ці няма ў каго вяроўкі?

3-ці ГОЛАС

Ўсе бярвэньні пагарэлі,
А вяроўкі каб ня стлелі?

4-ты ГОЛАС

Паяса мо' хто пазычыць,
Посьле ўсё на ім палічым.

КОЛЬКІ ГАЛАСОЎ

Хто аб поясе тут думаў!

3-ці ГОЛАС

Я сяджу сабе у кума...

5-ты ГОЛАС

перапыняючы

Гэта-ж пояс свой ён мае.

4-ты да 5-га

Я з табою прытрымаю.

А хай хто яго разьвяжа.

3-ці ГОЛАС

На вяроўцы ўсё раскажа.

Адвязваюць пояс; пасыпаліся з-за пазухі кускі смолкі.

1-шы ГОЛАС

Во, во! гляньце, чым прасьвіста
Ратаваў усіх нас чыста.

КОЛЬКІ ГАЛАСОЎ

Нават смолка для падпалкі...

3-ці ГОЛАС

Пэўна мае і запалкі.

Валакуць і прыціскаюць Сама плячыма да ігрушы, закручваюць рукі назад і зьвязваюць іх на другім баку ігрушы.

САМ

Ратаваці бег з папару
Усіх чыста ад пажару.

1-шы ГОЛАС

Хай да дня тут перастое,—
Там убачым, што якое...

4-ты ГОЛАС

да сьляпой бабы

А ты май яго на воку.

Хутка ўсе адыходзяць у бок пажару.

САМ

панура

За няма што на вяроўку.

Як якога арыштанта...

ПАДРОСТАК

выбягае са скрыпкай

Хі! Якога бачу франта...
Вось абняў, як дзеўку, грушу,
На'т рукамі не паруша...

Я хоць з бабай ажаніўся,
Гэты-ж к дрэву прычапіўся.

Да Сама.

Дрэнна, дзядзька! Невялічкі
Смак пад дзічкай ня ўрваць дзічкі.

Ну, пушчу цябе на волю,
Вазьмі бабу маю толькі;—

Ўсяго першы дзень жанаты,
А ўжо хоць ідзі вон з хаты.

Адно ты мяне ня выдай...

Хоча разьвязаць пояс, але, аглянуўшыся, уцякае.

СТАРАЯ

за ёй нявеста падбягае, і хмурна ідзе стары, кідаючыся са сьлязьмі к Саму

А!.. сынок мой, ці-ж ты збрыдаў
Хаткай, намі так бяз жалю?

СТАРЫ

панура

Ці то праўда, што казалі?

СТАРАЯ

Ўсё бацьком сказаць павінен.

САМ

з болем

Хоць зарэжце, я ня вінен:
На начлезе быў... З папару
Ратаваць бег ад пажару,

А яны мяне...

СТАРЫ

перапыняючы.

Конь быў дома.

СТАРАЯ

Бег са смолкай і саломай

Ўжо пад воласьць, кажуць людзі.

НЯВЕСТКА

галосячы

Што-ж, міленькі, цяпер будзе?

Ў ссылку могуць засудзіці,
А мне хоць ідзі ў сьвет з дзіцем.

СТАРЫ

глуха

Не жалееў ты бацькі, маці,
Ані жонкі, ні дзіцяці.

СТАРАЯ

сьлязьліва

Колькі бедненькаму мукі:
Зьбілі так, зьвязалі рукі.

Хоча разьвязаць.

СТАРЫ

Не чапай бяз часу, маці,—
Гэтым нам не ўратаваці,
Толькі можа стацца горай.
Усё роўна ўжо дзень скора:
На верх праўда выйсьць павінна,
Хоць-бы мела ўзяць нам сына.

НЯВЕСТКА

ўціраючы сьлёзы

Так, ці сяк—ня вернем хаткі...
Прынясем пайдзем астаткі.

Уздыхаючы адыходзяць.

ПАДРОСТАК

падбліжаючыся

Нудна, дзядзька! Мамка з таткам,
Ну, і жоначка з дзіцяткам.

Пагасьціўшы, разышліся:
Па апошняе пайшлі ўсе.

Пакуль зноў хто прывандруе,
Я на памяць падарую

Паясок табе твой, дзядзька,
Пажалею лепш, як бацька.

Разьвязвае Саму рукі, той бясьсільна асоўваецца ля грушы. Падростак садзіцца на стале і пачынае з увагай строіць скрыпку.

САМ

панура

Ўсё згарэла, усё, да-званьня—
З хатай воля і прыстаньне.

Сьлепа стануць сьведчыць людзі,—
Суд у катаргу засудзіць.

З усім родным разлучуся...
Не вярнуся, а вярнуся—

Уся вёска сходку скліча,
Мне праступкі ўсе паліча;

Скажуць: ссыльнага ня трэба...
Зноў бяз хаты, зноў бяз хлеба...

З дзіцем жонка ў чужых згіне,
А бацькі—у жабраніне...

На пагібель, на скананьне
Ўсё згарэла, ўсё да-званьня.

Гаворачы ўсё гэта, круціць у руках пояс, мацуе і мяркуе яго даўжыню і жудка ўсьміхаецца.

ПАДРОСТАК

раптам перастаючы строіць скрыпку і ўглядаючыся ў адзін бок

Зноў сюды прэ мая жонка.

Саскаквае са стала і ўцякае.

САМ

як шалёны, ускаквае на стол і завязвае за сук ігрушы пояс

Будзь шчасьліваю, старонка!

Укладае галаву ў пятлю і вісьне.

ВАР'ЯТКА

ўлятае—таксама—з галавешкай і вянком

Дзе мой нож? усіх парэжу!
Ніхто жыў тут не залежа!

Хватае, угледзеўшы, тапор.

Ўсіх парэжу, як авечкі,—
Пасяку ўсіх драбней сечкі!

Глянуўшы на вісячага Сама.

На пачатак гэту йгрушу
Ў сама горла трапіць мушу.

Ускаквае мігам на стол і замахваецца тапаром у шыю Сама, але пападае толькі ў пояс і перасякае яго. Сам, яшчэ з знакамі жыцьця, валіцца на зямлю. У вар'яткі выпадае з рук тапор; выходзіць са стала і пачынае зноў галубіць дзіцянё-галавешку. Сам кашляе крывёй і хрыпла стогне.

ВАР'ЯТКА

снуючы кругом грушы

Лю-лі, лю-лі, мой сыночак!
Лю-лі, лю-лі, сакалочак!

Туліць і хоча карміць грудзёй.

СЬЛЯПАЯ

маўчаўшая дагэтуль

Што тут творацца за дзівы,
Божа ты мой літасьцівы?!
Стогнуць, плачуць і рагочуць...
Што ім трэба? Чаго хочуць?

ДЗЯЎЧЫНКА і ХЛОПЧЫК

выбягаюць ужо саўсім зьбедзіўшыся і асалавеўшы і чапляюцца за спадніцу вар'яткі

Мама, мама, дзе наш тата?

ВАР'ЯТКА

Вон, ягнята, вон, шчанята!

Снуе далей навокал грушы; дзеці ад яе не адстаюць. Выходзяць, нясучы лаву і другое ламацьцё, стары, старая і іх нявестка.

СТАРЫ

садзячыся ля стала на зямлі; панура

Ну, цяпер ужо дажынкі.

СТАРАЯ

нагінаючыся над Самам

Адвязаўся, бедачынка,
Сам адплутаўся, міленькі.

НЯВЕСТКА

з дзіцем на руках, таксама нагінаючыся

А як змучыўся усенькі!

САМ

ачуняўшы трохі, стогнучы хрыпла

Ратаваці бег з папару
Усіх чыста ад пажару.

СТАРАЯ

садзячыся з нявесткай наабапал яго, заламаўшы на каленях рукі, маркотна

Што рабіці, што чыніці?

НЯВЕСТКА

нагінаючыся над дзіцем

Няма чым і пакарміці:
Як спужалася, заныла
Малако ўсё.

СТАРЫ

глуха

Ўсё скасіла,
Прыскам, попелам пакрыла.

САМ

з сумнай жаласьцю ўглядаючыся на дзіцянё, каторае працягвае да яго ручачкі

Хіба ты, падросшы, дзетка,
Будзеш бацькі свайго сьведкай.

МАЛАДАЯ

уходзячы з маладым, горка ўсьміхаючыся

А цяпер вясельле справім.

МАЛАДЫ

таксама

Ежай, водкай стол заставім.

Садзяцца на старане, абняўшыся, сумныя.

СВАТ

за ім уваходзіць музыка і дружына

Прыстаў з стражнікамі едзе,
Затрымаўся толькі недзе.

МУЗЫКА і ДРУЖЫНА

разам

Кажуць, едзе на дазнаньне.

СТАРЫ

панура

Як згарэла ўсё да-званьня!

ПАДРОСТАК

са скрыпкай, разглядаючы ўсіх

Ну, цяпер-то ўжо вясельле
Не такое, як мы мелі

Са сваёю маладухай.
Рэзнуць можа ім ад вуха.

Строіць скрыпку.

МУЗЫКА

усхапіўшыся

Ты дзе скрыпку ўзяў, псяюха?

Уваходзіць прыстаў, два стражнікі і куча пагарэльцаў за імі. Усе ўстаюць, сядзіць толькі сьляпая, падростак і Сам.

ПРЫСТАЎ

Что, друзья мої—нешчасьце?

КОЛЬКІ ГАЛАСОЎ

Так, так, барынька, прапасьці
Ні за грош усім нам трэба.

ПРЫСТАЎ

Ну, ну! ласкаў гасподзь з неба.

Цяпер толькі, мае брацьці,
Ў пратакол усё сьпісаці—

Як і што—я мушу тутка.

ВОЙЧЫМ МАЛАДОГА

Гэта пойдзе, барын, хутка.

ПРЫСТАЎ

садзячыся на падстаўленай яму лаўцы і дастаючы торбу з паперамі

Ну, кажэце, як было ўсё.

МАЧЫХА МАЛАДОЙ

Так пайшло, як пачалося...

СОЦКІ

Што-ж, пішэце: ўсё згарэла,
Толькі валасьць ацалела!

Двор памог уратаваці.

ПРЫСТАЎ

запісваючы

А з людзей?

ГОЛАС З ГРАМАДЫ

Дзіцё ў хаце,
Ну і мужа кабяціны

паказваючы на вар'ятку.

Гэтай сьпёк агонь.

ПРЫСТАЎ

Прычына?

КОЛЬКІ ГАЛАСОЎ

Падпаліў во гэты злодзей.

МАЧЫХА МАЛАДОЙ

Каб яму дна...

ПРЫСТАЎ

Годзе, годзе!

ВОЙЧЫМ МАЛАДОГА

Ўжо пад валасьць...

ПРЫСТАЎ

Як завецца?

КОЛЬКІ ГАЛАСОЎ

Сам.

ПРЫСТАЎ

Пакуль што разьбярэцца,
Трэба ўзяць яго пад стражу.

КОЛЬКІ ГАЛАСОЎ

Няхай добра суд накажа!

ПРЫСТАЎ

Дзе бацькі?

КОЛЬКІ ГАЛАСОЎ

Ў такога зьвера...

ПРЫСТАЎ

Ё ў мяне для іх папера.

СТАРЫ і СТАРАЯ

падыходзячы к прыставу

Гэта, барынька, мы будзем.

ПРЫСТАЎ

Вота-ж тут стаіць вам, людзі:

Даў на вашае прашэньне
Губарнатар разрашэньне

І праезд дзяшовы тожа:
Ў хадакі ісьці сын можа
Выбіраць зямлю ў Сібіры.

СТАРЫ і СТАРАЯ

Дзякуй, барынька вам шчыра.

ПРЫСТАЎ

складаючы торбу

А цяпер, бывайце жывы!

КОЛЬКІ ГАЛАСОЎ

І вам, барынька, шчасьліва!

ПРЫСТАЎ

да стражніка, паказваючы на Сама

Забіраць яго з сабою!

Стражнікі ўсьцягваюць Сама за рукі з зямлі.

КОЛЬКІ ГАЛАСОЎ

насьмешліва гледзячы, як Сам, устаючы, хістаецца

Бач, на ножаньках ня ўстоіць.

САМ

стогнучы балесна

Ратаваці бег з папару
Усіх чыста ад пажару...

Вядуць яго ўлева, за ім з-заду прыстаў і пагарэльцы. Астаюцца: уся вясельная дружына, войчым, мачыха, старыя, іх нявестка, падростак, вар'ятка і сьляпая. Садзяцца: на зямлі— малады з маладой, абняўшыся; ля іх непадалёку—сват, маршалак, закосьнік, дружкі, музыка, войчым і мачыха; стары— на лаве, зьвесіўшы галаву над сталом. Усе хмурыя, сумныя, некаторыя заплакаўшыся. Гул ад пажару заціх, толькі вецер шалясьціць абтлеўшым лісьцём ігрушы.

СТАРАЯ

валяючыся на зямлі, як падкошаная, усьлед выводжанаму Саму

Сына роднага забралі!

НЯВЕСТКА

супакойвае заплаканае дзіцянё

Над дзіцём ня мелі жалю.

СЬЛЯПАЯ

сама да сябе

Што тут творацца за дзівы!
Божа ты мой літасьцівы.
Стогнуць, плачуць і рагочуць.
Што ім трэба, чаго хочуць?

СТАРАЦ

вышаў незаметна і стаў ля грушы, як стуль забіралі Сама. Увесь абвешаны пажабрачаму торбамі: стаіць, апёршыся абедзьвюма рукамі на кій. Загаварыў глуха, панура, і тады толькі зьвярнуў на сябе ўвагу.

З грудзей вырві сваё сэрца,—
Зіму, лета сушы ў печы;

А як высахне, смалою
Зьлі жывою сэрца тое,—

Падпалі тады лучынкай,
Каб гарэла бяз упынку,

Як пажар гарэў сягоньня,—
І ідзі ў сьвет, як з паходняй:

Праўды йдзі так з ім шукаці...
Ты ня знойдзеш.

ДЗЯЎЧЫНКА І ХЛОПЧЫК

выбягаючы і чапляючыся за вар'ятку, каторая ўсё снуе то сюды, то туды з галавешкай у руках і вянком на галаве

Маці, маці!

Дзе наш тата, дзе наш тата!

ВАР'ЯТКА

Вон, ягнята, вон, шчанята!

ПАДРОСТАК

сядзіць паводаль на зямлі і пачынае іграць, паглядаючы на музыку

Былі ў бацькі тры сыны...

Паволі апускаецца

ЗАСЛОНА

IV

У ШЫНКОЎНІ

Ноч. Зімой. Шынок у канцы горада; з левага боку дзьверы; каля сьцен расстаўлена восем столікаў; на сьценах вісіць колькі лубачных малюнкаў; у кутку з левага боку вісіць абраз—перад ім цепліцца лямпа з алівай; па правым баку буфэт і паліцы з бутэлькамі, за буфэтам—шынкар; пасярод карчмы, пад сталяваньнем, зачэплена вялікая лямпа; падлога ўся ў гразі і мокрая. Спачатку нікога няма, апрача шынкара і чатырох дзяўчын для паслугі, пасьля пачынаюць зыходзіцца госьці, выгляд маюць усе яны ўбогі, прыбіты, няшчасны. Ад трэцяга абразу прайшло колькі часу.

ШЫНКАР

Гасьцей, як вымела мятлою,
Хоць і мароз такі сярдзіты.
Бывала, гэткаю парою
Шынок увесь біткам набіты;
Таргоўля йдзе—аж глянуць люба—
Поўкварты, кварты, дзе там соткі!
Цяпер-жа ўсё ідзе на згубу—
Гніе закуска, сохне водка.
А ўсё, ўважаю, вы прычынай;
Гасьцей ня бавіце дарэчы;
Што ўперад вас былі дзяўчыны,
Пры тых ня знаў такой пустэчы.

1-я ДЗЯЎЧЫНА

Э! Ваша толькі наракаеш.

2-я ДЗЯЎЧЫНА

Забыўся, колькі было ўчора.

3-я ДЗЯЎЧЫНА

Яшчэ сягоньня прычакаеш,
Хай толькі добра сьцюжа змора.

4-я ДЗЯЎЧЫНА

хмура

Як мухаў рой на мухаморы,
Зьбягуцца, фляшкамі зазвоняць;
Пакуль ахвоту ўсю спагоняць,
Пасуду высушаць бяз гора,
Табе кішэнь, як бач, напоўняць.

Чуваць топат на ганку.

ДЗЯЎЧЫНЫ

разам

А вось і госьць! Ці-ж не казалі?

Уваходзяць двое.

1-шы

Што за мароз пячэ сягоньня!
Як прыскам вочы проста смаліць.

2-гі

Ў казіны рог усіх загоне.

Садзяцца ля першага століка з левага боку.

1-шы

А ну, дзяўчынкі, ці кабеты,
Хай там шынкар чаго падсуча.

2-гі

А крэпкай так, як мароз гэты;
А як агонь—такой пякучай.

1-я ДЗЯЎЧЫНА

бярэ з буфэту дзьве чаркі, поўквартоўку, на каторую ўскладае на шыйку тры абаранкі і падае гасьцём

Няхай-жа добра вас падсмажа.

Уваходзяць двое.

1-шы

Што за пракляты сівер смажа,
Аж косьці ў крук, як шчэпкі, верце!

2-гі

Як воўк авечак, бярэ ў лапы.

Садзяцца ля другога століка.

1-шы

Што-ж! Дайце нам таей сусьветнай,
А толькі добра там адмерце.

2-гі

Каб аж Люцыпар у праметнай
Разьвесіў, дзіўлячыся, ляпу.

2-я ДЗЯЎЧЫНА

падаючы гарэлку, як 1-я

І ў пекле лепшай не дастаці.

Уваходзяць двое.

1-шы

Гняце і давіць да зарэзу...
Душу у целе ня стрымаці.

2-гі

Не акуе так і жалеза.

Садзяцца ля трэцяга століка.

1-шы

Няхай-жа, ваша, там удружа,—
Шынкар хай толькі знае дзела.

2-гі

Каб аж трашчэлі сковы сьцюжы
І ўсё, ў нутры што накіпела.

3-я ДЗЯЎЧЫНА

падаючы таксама, як 1-я

Ня знаю што—а трашчэць будзе.

Уваходзяць двое.

1-шы

Прост лёдам кроў сьцялася ў жылах,
Зьледавацелі цэглай грудзі.

2-гі

Пячэ, як жаб агнём на вілах.

Садзяцца ля чацьвертага століка.

1-шы

Падай там нам! А каб хапіла,
Аж сівер каб ня змог, як трутняў.

2-гі

Каб так нутро ўсё растапіла,
Як топяць шкло у печы гутняй.

4-я ДЗЯЎЧЫНА

падаючы, як і 1-я

Хоць пад свой дом з такім падпалам.

Уваходзяць двое.

1-шы

Абвіўся гадзінай халоднай,
Упіўся ў шыю, як жыгалам.

2-гі

Як ястраб птушку рве галодны.

Садзяцца за пяты столік.

1-шы

Гэй, гэй! жывей на стол прынаду—
Зальлем атрутаю атруту.

2-гі

А каб мацней была ад яду,—
Як сьмерць сама—так зьвіўнай, крутай.

1-я ДЗЯЎЧЫНА

стаўляючы гарэлку

Кагось ці штось, але атруціць.

Уваходзяць двое.

1-шы

Як пяруном страляе ў сьцены,
Кладзе нябожчыкаў ў бяспуцьці.

2-гі

Людзей зьядае, як конь сена.

Садзяцца за шосты столік.

1-шы

Таей, што льлецца зьменнай хваляй,
Ў шалёным высьвенцанай зельлі.

2-гі

Каб аж нябожчыкі ўставалі,
Каб аж крыжы з магіл запелі.

2-я ДЗЯЎЧЫНА

падаючы гарэлку

Хтось запяе, хоць мо' ня ўстане.

Уваходзіць Сам—адзін.

САМ

На небе сонца зьледаваціў,
Імглою зоры ўсе загаціў,
Зямлю патрэскаў на кургане.

Садзіцца за сёмы столік.

Ня будзьце-ж толькі скупы ў мерцы,—
А крэпкай так, як кроў жывая;
Каб так паліла ў цэлым сэрцы,
Як хата родная палае.

3-я ДЗЯЎЧЫНА

падаючы гарэлку

Крапчэй, як вар сьлязы сірочай,
А вагнісьцей, як крыўды вочы.

У шынку ўсільваецца гоман; дзяўчаты ўвіваюцца, падаючы гасьцём то гарэлку, то піва.

ПРЫ 1-м СТОЛІКУ

1-шы

да 2-га

Пі! Што глядзіш, як-бы нясьмела?
Пі, каб аж сэрца скрыгатала!
Каб аж душа, як дым, курэла
І дымам вочы засьцілала.

2-гі

падымаючы з 1-м чаркі

За згубу лепшай, сьветлай долі,
За працьвітаньне чорных хвіляў,
За тых усіх, што мяне гналі,
Пакуль аж тут не утапілі!

ПРЫ 2-ім СТОЛІКУ

1-шы

да 2-га

Сам галавы сваёй ня вешай:
Табе яе другі павесе...
Ці, каб аж процьму ўсю усьцешыў,
І ў гэтай сам струпееў пацесе.

2-гі

падымаючы чарку

За тыя плецены прылады,—
За тых, што точанаю сталяй
Былі ва ўсіх пуцях завадай,
Пакуль аж тут не прыкавалі!

ПРЫ 3-м СТОЛІКУ

1-шы

да 2-га

Што гнеш свой карк, як вол у плузе,
Зямлю капаючы нарогам?
Пі, як канюх расу на лузе,—
Ярмо ты знойдзеш за парогам.

2-гі

бяручы чарку

За тыя пухавы пасьцелі,
За торпы, стогі аж пад неба,—
За тых усіх, што хлеб мой елі,
Пакуль мне тут ня далі хлеба!

ПРЫ 4-м СТОЛІКУ

1-шы

да 2-га

Што круціш сумна галавою,
Як касьцяломнаю машынай?
Пі, каб аж трэсла ўсім табою,
Як трасе вецер павуцінай.

2-г

падымаючы чарку

За тую комінную сажу,
За сьвіст гудкоў, за дым крывавы,—
За тых усіх, хто мяне пражыў,
Пакуль гарэць тут не заставіў!

ПРЫ 5-м СТОЛІКУ

1-шы

да 2-га

Што сеў, як мокрая варона?
Пі, як кроў смокчуць з тваіх косьцяў!
Заліся гараю шалёнай,
Каб аж тапелец пазайздросьціў.

2-гі

падымаючы чарку

За тыя дзікія напасьці,
За нашу брацкую нязгоду,
За тых, што сьлед закрылі к шчасьцю,
А паказалі сюды ходы!

ПРЫ 6-м СТОЛІКУ

1-шы

да 2-га

Не закладай рук, як-бы ўсыпаў
У печ апошняе з аруда.
Пі, аж каб вылецелі скрыпы
З грудзей тваіх, як з кол па грудах.

2-гі

бяручы з першым чарку

За тыя збэшчаныя сілы,
Што самі, чэзнучы ў пракляцьці,
Усе з нас высмакталі жылы,
І сюды звабілі смактаці!

Уваходзяць тры дзяўчыны.

1-я

Пусьціў на вуліцу уперад.

2-я

Людзкое ўсё зьдзёр, апаганіў.

1-я

Цяпер сюды прэ, як у нерат.

3-я

На славы, долі патаптаньне.

Разыходзяцца і прысядаюць к гасьцём.

1-я

падсаджваючыся к Саму

Ты што адзін так, небарака,
І чаркі, бачу, не чапаеш?
Са мною выпі, як са ўсякай,
І думай, што з дачкой гуляеш.

САМ

падымаючы з дзяўчынай чарку

За тых, хто родны край зьніштожыў
І к цемрам вечным кладкі мосьціць.
За тых...

ШЫНКАР

перапыняючы Сама

А што на сьвеце божым
Чутно цікавенькага, госьці?

ПРЫ 1-м СТОЛІКУ

1-шы

Што-ж? Народ грэецца, як можа:
Агонь раскладвае усюды.

2-гі

З кастры сплясьнеўшай і саломы...
І то ўсё грэюцца прыблуды.

ПРЫ 2-м СТОЛІКУ

1-шы

Масты старыя йдуць на зломы,
Старыя стаў паліць руіны.

2-гі

Не збудаваўшы сабе новых—
Мець будзе духу, як з націны.

ПРЫ 3-м СТОЛІКУ

1-шы

Ўжо тлеюць вогнішчы у ровах,
Пяройдуць скора і на горы.

2-гі

Пачаў падпал разводзіць зьнізу,
Каб сам прапасьць лепш мог у норах.

ПРЫ 4-м СТОЛІКУ

1-шы

Стаў класьці ўжо на вокны маты,
Ў куты кладзе абноскі рызаў.

2-гі

К вокнам прыладжывае латы,
А дзьверы насьцеж раскрывае.

ПРЫ 5-м СТОЛІКУ

1-шы

А ўсё-ж, і ў горадзе і то ўжо
Агонь на вуліцах палае.

2-гі

І гінуць самі ў ім, як смоўжы,
Нагой сьляпою растаптаны.

ПРЫ 6-м СТОЛІКУ

1-шы

Але ахвота змагаць сьцюжу
Усіх з пасьцелі прэ ад рана.

2-гі

Ахвотай і надзеяй дужы,
На дзеле-ж слабшыя ад мужаў.

САМ

Замала сівер яшчэ хухаў,
Замала пёк рабоў пакорных;
А ў думах выхаваны зморных,
Ня знаюць, дзе пячэ, дзе студзіць

МНІШКА

увайшла з двара і, адбіўшы паклон у бок абраза, абходзіць столікі

На манастыр і на храм божы...

З 1-га СТОЛІКА

З-пад храмаў лепш ідзі у людзі
Палоці грады, жаці збожжа.

З 2-га СТОЛІКА

Лепш лён ідзі часаць і прасьці,
Для голых шый лепш кашулёны.

З 3-га СТОЛІКА

Нясла-ж ты помач у няшчасьці
Ў свае радзімыя староны?

З 4-га СТОЛІКА

У муры чымся зашывацца,
Ідзі лепш к працы на прасторы.

З 5-га СТОЛІКА

Ня мур павінен храмам звацца,
А цэлы сьвет—зямелька, зоры.

З 6-га СТОЛІКА

Дзяцей ідзі лепш гадаваці,
На бітву будучую сілы.

САМ

Йдзі сонца ўсходу выглядаці
Над сваіх прадзедаў магілай.

Уваходзіць фокусьнік; мнішка з нічым выходзіць.

ФОКУСЬНІК

дастаючы з-пад палы паперыну, зложаную гармонікам, і кланяючыся гасьцям

З вашай ласкі, сызваленьня
Даць хачу вам прадстаўленьне,

Каб вас лепш ахвота брала,
Лепш шынкоўня таргавала.

Паказваючы.

Вось кусочак вам паперы—
І ня белы, і ня шэры—

Ў сабе мае моц такую,—
Што захочаце, збудую.

Перш, во хата, як ёсьць, хата,
Каля хаты—плот, як крата;

Мужычок сядзіць у хаце
І пляце сабе сам лапці.

А вось хорам, як ёсьць, дворны—
Пабяляны і прасторны;

Хтось ля ганку стаў бяз шапкі
І цалуе пана ў лапкі.

Гэта фабрыка ўжо будзе,—
Вось закураны ў ёй людзі;

Ў неба з коміна дым валіць.
Як-бы душ там гатавалі.

Во—шынкоўня, як і наша,
Так галубіць, як і страша;

Шынкарочак за буфэтам:
Рад гасьцём зімой і летам.

Суд—будынак значыць гэты,—
Кругом вострыя штахэты:

Засядаюць у ім судзьдзі—
Брушкі тоўсты, ў бляхах грудзі.

А во! гэты мур цагляны
Нашым братам збудаваны:

Ў вокнах краты, тоўсты сьцены...
Ну,—астрог—наш хлеб штодзенны.

Тут сібірскія абшары:
Поле пусткай, неба—ў хмарах;

Сьцюжа, лес сапуць пакутай,
Як-бы звоны вечных путаў.

Тутка—могілкі шарамі
Між лазовымі кустамі,

Толькі крыжу штось ня відна...
Знаць, яму тут стала стыдна.

А вось сельская зноў хата.
Каля хаты плот, як крата:

Мужычок сядзіць у хаце
І пляце сабе сам лапці.

Далей—тое ўсё, як казка...
А за працу мне што ласка:

З гурту—нітачка, другая,
А ўжо голы пятлю мае.

Абыходзячы гасьцей з шапкай.

Будаваў без інжынэра,
Бяз людзей і без сякеры.

КОЛЬКІ ГАЛАСОЎ

кідаючы медзякі ў шапку, пасьля чаго фокусьнік выходзіць з шынкоўні.

Што-ж? ня дрэнныя паперы.

Па выхадзе фокусьніка Сам пачынае нехаця званіць пальцамі па леры. Усе зьвяртаюць на яго ўвагу.

КОЛЬКІ ГАЛАСОЎ

А, лернік! Што там шэпчаш звонам?!
Грымні, каб чутна ўсім было нам.

САМ

кладучы леру на каленях

Канечна, мае голас лера,
Бы толькі слухалі вы шчыра.

Грае, монотонна напяваючы.

Ходзіць сьцежкай-пуцявінай
Ад хаціны да хаціны

Лернік з лерай звонка-струннай,
Паглядаючы ў сьвет сумна.

Сонца потам палівае,
Ноч жудою спавівае,

Вецер сьвітку рве і шчыпле,
Сьнег у вочы смольлю сыпле.

Сыпле ў вочы, як пасеі,
Бараду яго разьвеяў

На старонкі на абедзьве—
Ён пляцецца ледзьве-ледзьве.

Плечы горб гняце пахіла,
Грудзі ўпалі, як магіла,

Чуць-чуць ходзяць ходам ногі
На дарогу, то з дарогі.

Ёмка ўжо трасуцца рукі:
Многа мелі, знаць, дакукі;

Толькі голас знае дзела—
Дабываюць грудзі сьмела.

Чуць ідзе, а звоніць з лерай
На старонкі на чатыры

І старой і новай песьняй
Так магуча, так балесьня.

А калі-ж к нам зьмілаваньне
З дальняй далі прыдзе, гляне?

Лад-парадак пазаводзіць,
Думкі песьняй асалодзіць?

А калі-ж к нам рыцар важны
Прыплыве Дунаем з княжнай?

Нас падыме, заахвоціць
К лепшай славе і рабоце?

А калі-ж к нам прыдуць весьці,
Што пара усім засесьці

На пачэсным на пасадзе
Ў роднай долі, ў роднай радзе?

А калі-ж мы загуляем
За вялікім караваем,

Закалышымся каронай
Ля дубровы ля зялёнай?

А калі-ж наклеплем косы
На чырвоныя на росы,

Што палеткі сушаць нашы,—
Хлеб людзям, а коням пашу?

А калі-ж пясьняр вялікі
Нашай песьняй пусьціць клікі

І гарой і даліною,
Дрогне небам і зямлёю?

А калі ўсё гэта будзе?
Дзе схавана, дзе марудзіць?

Ходам ходзіць—ня прыходзіць,
А здаецца клічам годзіць...

Клічам каняй на пагоду
Ад усходу да заходу,

Молім, сеем рэчкай сьлёзы
Ад марозаў да марозаў;

І нічога, а ўсё толькі
Паганяюць больку болькі,

Са старонкі левай, беднай
Маладзік страчаем бледны.

Ждуць пасеву горы, долы,
Нашы нівы, нашы сёлы,

Няма-ж месца ад залома
Ані ў полі, ані дома,

Пакрывіла сьцюжа хаты,
Пазьмятала стрэх з латаў—

Пазьмятала, ня спытала,
Ў чыстым полі пахавала.

З-пад глухога неба хмары
Кветкі губяць на папары,

Бор хістаюць векавечны,
Дуб кладуць далоў няўсечны.

Ўсё палошчаць і дрыгочуць;
Хоць-бы йшлі ўжо—йсьці ня хочуць.

Хто прагоніць, хто ўбароне,
Крыжам ляжа на загоне?

За гарамі, за даламі
Дрэмле сонца наша з намі;

Ночна ходзіць, не адходзіць
І сьляпой савой заводзіць.

Ад далёкіх, блізкіх ветраў
На жывых напала нетра,

На забранай сенажаці
Стогнуць дзеці, плача маці.

Ані знаку агняцьветаў,
Праўды-маткі ня шлюць сьвету

Жыватворнаю крыніцай
Ад граніцы да граніцы.

Лернік-Лазар ходзіць, плача,
І ніхто яго ня бача.

Ня прыходзіць зьмілаваньне
З важнай весьцю ў добрым стане.

Усе мімавольна паўтараюць апошнія дзьве звароткі пад такт песьні Сама. Пачынаецца напяваньне бяз слоў, катораe паволі ўсільваецца ў нейкую жудка-сумную прыдаўленую мэлёдыю, становіцца штораз ясьней з чутнымі выразна словамі. Маўчыць толькі шынкар.

...Вырвалі шчасьце, вырвалі вочы,
Думы паганяць нясклавай;

Сьцежкі заслалі цемраю вочы,
Рыюць у процьму канавы.

Тутка мы п‘яны, ах п‘яны
Вечным пракляцьцем сваім:
Гоючы вечныя раны,
Новыя раны тварым.

Вышэй, ці ніжэй—цемра-пацёмкі:
Ўсходу паходні ня знаці.
Продкі—ў магіле, ў путах—патомкі,
З намі, прад намі—бясхацьце.

Тут п‘яны мы, як сьляпыя,
Сьлёзы з атрутаю п‘ём,
Помнячы петлі старыя,
Новыя путы куём.

*

Зьвязаны рукі, душы ў балоце,
Зьверства спраўляе каляды;
Сьвіст груганновы целам калоце,
Гадзіны сыкаюць здрадай...

Тутка мы п‘ём, не марудзім,
Вечнай аддадзены кляцьбе:
Даўных праступкаў забудзем,
К новым пад‘юдзім сябе.

*

Хто лепш ярмом нас здавіць, прыцісьне—
Б‘ем таму ніжай паклоны,
І ненавідзім так бескарысьне,
Як бескарысны ўсе нашы плёны.

Тутка мы п‘яны, ах п‘яны...
Як сэрца ядам зьмяі.
Тут, там нам праўда ня знана—
Хто мы: зьвярмі, ці людзьмі?

Уваходзіць малады стражнік; шынкар паказвае яму месца пры 8-м апошнім століку каля самага буфэту. Песьня ізноў пераходзіць ў нямы—бяз слоў—гул. Скора за стражнікам уваходзяць два музыкі—адзін са скрыпкай, другі—з гармонікам; як увайшлі, усе перасталі пець.

КОЛЬКІ ГАСЬЦЕЙ

разам

Ціха! ўжо прышлі музыкі.

Музыкі садзяцца па левай старане ля дзьвярэй і зводзяць скрыпку з гармонікам.

З 1-ГА СТОЛІКА

Як добра, што шынкар паклікаў...
Зайграйце, толькі-ж не фальшыва—
Як судзьдзі, купленыя медзьдзю.

З 2-га СТОЛІКА

Няхай маланкай смык паедзе
А так сьвістуча, так ігрыва,
Як куля, пушчаная ў птушку.

З 3-га СТОЛІКА

Як аплявухі, рэжце звонам;
Гудзі гармошкай, як кадушкай,
Як бізуном гудзе аконам.

З 4-га СТОЛІКА

Скрыпнеце й скрыпкай і гармошкай,
А так піскуча, так прымерне,
Як тыя ў фабрыках шасьцерні.

З 5-га СТОЛІКА

Зьвінеце, йграйце п'яна-звонка,
Як шклянкі гэтыя і фляжкі,
Каб аж забегалі мурашкі.

З 6-га СТОЛІКА

Зьвінеце, як ноч гэта звоніць,—
Як на змазоленай далоні
Зьвініць апошняя капейка.

САМ

Я чуў, шмат лет таму жалейку...

Музыкі, глушачы далейшыя словы Сама, пачынаюць іграць „Ой-ра, ой-ра"; некаторыя з гасьцей выкручваюць п'яна ў тахт ігры за столікамі нагамі. Усе гамоняць і ў нос падпяваюць музыкам.

САМ

Як музыкі перарвалі ігру

А каб цяпер—„Волны Дунаю“...
Дунай я часта ўспамінаю.

Іграюць „Волны Дунаю“; усе ім падцягваюць; пасьля—як падніманыя з месца невядомай сілай—пачынаюць у пары з дзяўчынай круціцца; выгляд кожная пара мае не натуральны—поўдзікі, пануры, рэшта—па адным пры кожным століку—сядзяць і глуха падпяваюць музыкам. Сам так-жа круціцца; стражнік сядзіць. Па колькі мінутах адчыняюцца ў шынку дзьверы і два мужчыны ўцягваюць замёрзшую скасьцянеўшую кабету; усе, не дагледзіўшы гэтага, час нейкі яшчэ круцяцца.

ШЫНКАР

так-жа не заўважыўшы спачатку

Што гэта? Што? Сьвяты бог з вамі!
Скуль вы з такою падарожнай?

1шы МУЖЧЫНА

Музыка і гульня ціхне

Замерзла тутка пад вакнамі,
Яшчэ к жыцьцю вярнуці можна.

2-гі МУЖЧЫНА

Мы йшлі сюды шукаць начлегу—
Глядзім—ляжыць, як корч кабета.

ШЫНКАР

Нясеце сьнегу! Жывей сьнегу!
Сьнег памагае ў разох гэтых.

НЕХТА З ГАСЬЦЕЙ

Так, як нябожчыку палонка.

Усе абступаюцца каля замёрзшай і ўглядаюцца.

СТРАЖНІК

адскакваючы, як-бы спужаўшыся

Моя мамаша...

САМ

валячыся на калені над замёрзшай

Моя жонка...

ЗАСЛОНА

АДВЕЧНАЯ ПЕСЬНЯ

У XII ПРАЯВАХ

ПРАЯВЫ:

I

ХРЭСЬБІНЫ

Вясковая ўбогая хата. Ноч. Усе сьпяць. У асінавых начоўках, аберчанае зрэбнымі пялёнкамі, ляжыць дзіцянё. Над ім зьяўляюцца цені і пяюць

ЖЫЦЬЦЁ

Ўсясільнай рукою тварэньня
Даю яму права ісьненьня,
На ўласнасьць ваду і зямлю,
Душу яму так-жа даю.

Пад ўладай сваёй будзе меці,
Як ёсьць усё чыста на сьвеце;
Ён будзе ўсіх чыста дужэй,
Ён будзе ўсіх чыста мудрэй.

І рэкі, і долы, і горы
Яго будуць слухаць з пакорай;
Там высуша, там правядзе,
Там зрые, а там узьнясе.

Лясы ён аберне на поле,
Ўсялякія ўстроіць будоўлі:
Сьвятыні пад неба зірнуць,
Цямніцы пабелай блеснуць.

Так будзе ён царам прыроды,
Сам найдасканальшага роду,
І будзе цар гэты навек
Названьне насіць—чалавек.

ДОЛЯ

Яму буду я напяваці
Аб радасьці, славе, багацьці,

Дзе шчасьця палае прасьвет,
Як самага сонейка цьвет.

Ён, чуючы гэтыя песьні,
Ня раз загалосіць балесьне,

І страшнай азьвецца кляцьбой,
Бясьсільны жыцьь вечна са мной.

І стане ганяцца за мною
Ён думкамі, сэрцам, душою,—

Я, песьню прапеўшы, ўцяку
Ці ў поле, ці ў лес, ці ў раку.

І будзе так жыць і маліцца,
Сваёю няўдачай хваліцца

Стварэньне жыцьця—чалавек,
Аж ляжа ў зямельку навек.

БЯДА

Во!—тутка маё панаваньне!
Са мной ён і ляжа, і ўстане.

Вясна, лета, восень, зіма—
Я з ім, як царыца сама.

Напрасна мяне будзе гнаці:
З ім буду за хатай, у хаце,

І так ён зжывецца са мной,
Што стану яго я душой.

На плечы ўзвалю горб вялікі,
Абую ў лазовыя лыкі,

Як ночай хай будзе па дню,—
Прасьветласьць я выдзеру ўсю.

ГОЛАД і ХОЛАД

разам

Мы будзем хадзіць за ім парай,
Наводзіць балесьці і хмары,

Душой і хацінай трасьці,
Адвечныя казкі плясьці.

Хай чуе і сілен і молад,
Як страшан і голад і холад,

І рыне ў магільны пясок
Праз сьцюжу, праз хлеба кусок.

Х О Р

Гэй, спраўма над ім тут хрысьціны
Сьлязы і крыві цярушынай!

Хай будзе ні мал, ні вялік,
Няхай носіць імя: Мужык.

Дзіцянё заплакала; цені разьбягаюцца і нікнуць.

II

НА СЛУЖБЕ

Дворны папар, лагі. Недалёка лес. Дзень хмуры; слата. Пасецца скаціна; каля яе снуе маленькі пастушок. Апратка ў яго паабрываная. Босы. У зазябнутых руках трымае бяростаную трубу. З лесу дарогай паказваецца кабеціна—яго матка

ПАСТУШОК

У сваёй хаце і пры матцы
Жыў ня жыў,
Бяда выпхнула бадзяцца,
Ў сьвет пабрыў.

Кожны гоніць, папіхае,
Свой, ня свой.
Ой ты, служба, ой благая,
Божа мой!

Ой ты доля пустасейна!
Рад ня рад;
Далі кут, і той ня пэўны—
Да каляд.

Нясуць хлеба, ці да хлеба,
І глядзяць:
Ведай, есьці шмат ня трэба...
Ўзяць?.. ня ўзяць?

Воўк, ваўчыха за гарою
Завядзе...
Ні пристаньня, ні спакою
Ой, нідзе.

МАТКА

падыходзячы

Што ня весел так, сынулька
    Мой-жа ты?
Табе кланяўся татулька
    І браты.

Гавары-ж ты мне, мой мілы,
    Родны мой,
Як там служба, як там сіла,
    Як з ядой?

Ці кусочак калі ласы
    Паднясуць?
Ці ня крыўдзяць калі часам,
    Ці ня б'юць?

Калі-ж прыдзе тое сьвятка
    З ласкай тэй,
Не растанешся ты з хаткай
    Са сваей?

ПАСТУШОК

Як у службе сходзяць леты—
    Ў пастуха,
Пытай маці птушкі гэтай—
    Канюха.

Запытайся гэтай хмары—
    Гэтых сьлёз,
Гэтай кветкі на папары—
    Гэтых лоз.

Гэтай грушы сярод поля
    І балот:
Яны ўсе аб маёй долі
    Вядуць шчот.

МАТКА

Не хачу я іх пытаці,
Мой сынок,
Не пацешаць яны маці,
Сакалок.

Калыхала, гадавала,
Як магла,
А цяпер што дачакала?
Што нашла?

ПАСТУШОК

Ня плач, маці, і ня злуйся
На жыцьцё,
Як я ў сілачку ўбяруся,
Змагу ўсё.

Вечарэе. Пастушок гоніць скаціну дамоў. Маці, пахліпваючы, ідзе ўсьлед за ім.

III

ВЯСЕЛЬЛЕ

Хата ў маладога. Шмат народу. Стол повен гарэлкі і ўсялякай яды. За сталом сядзяць на лавах: сват, сваццья, маладыя, закосьнік, маршалак, дружкі і прыданыя; усе вясёлыя. Музыка, гульня

СВАТ

Вось дзе, братцы, разгуляцца!
Вось пацешыцца калі!
Хоць бярыся, распраніся,
Ды у прысядкі валі!

Звоняць чаркі, трашчаць скваркі,
Лопат, гоман, сьмех і крык,
Во! сяло дзе ходам ходзіць,
Гора дзе забыў мужык!

Гасьцей поўна, усё роўна,
Як дзе сходка, ці кірмаш.
Ёсьць Марыся, Дамініся,
Юрка, Саўка і Тамаш.

Як належа, ў скрыпку рэжа
Наш музыка, наш Аўлас;
За ім сьледам, як за дзедам,
Б'е у бубен Апанас.

Трылльля! трылльля! вось кадрыля,
Вось лявоніха ідзе,
Валяць проста, як-бы з моста,
Як ніколі, як нідзе!..

СВАЦЬЦЯ

Вось забава! вось так слава
Маладому, маладой!
Усё ладам і з парадам,
І пастаўлена парой.

Кругом шчыра, сала, сыраў—
Хоць ты сьліну палыкай,
Тоўста, густа хлеба лустаў—
А пірог! а каравай!

Дзеўкі з твары, як-бы ў жары,
Як-бы сонца касьнікі,
Ну, а мальцы—ліжы пальцы!
Вось яны! вось дзяцюкі!

Не нарокам, бокам-скокам,
Ня гулялі так даўно.
Гоп-ля! сваце, паскакаці!
Ну вясельле! ну яно!

МАЛАДЫ

Хто вясёлы, хоць і ў горы,
Таму слава, таму чэсьць.
Чым багата, рада хата,
Не жалейце піць і есьць!

Да маладой.

Ты, сястрыца, дось смуціцца,
Уздыханьне ў кут пашлі,
Еж, лябёдка, запі водкай,
Душу песьняй весялі!

Кончым зараз гэты галас,
Гульня пойдзе за нішто;
Зажывем мы пасваёму,
Як ніколі, як ніхто.

МАЛАДАЯ

Гуляй, мілы, колькі сілы!
Не ўважай нуды маей:
Я паплачу, знамо, бачу
Чужу хату і людзей.

Чужа хатка, бацька, матка,
Сама тутка першы раз;
Ныюць грудзі, што-то будзе?
Што чакае ў жыцьці нас?

ХОР

Рэдкі сьмехі і пацехі,
Чысты сьлёзы і бяда!
Ё часіна, ё скрыпіна,—
Весяліся, грамада!

Сват вылазіць з-за стала і сыпле лявоніху са сваццяй; за ім малады з маладой і ўся дружына.

IV

ВЯСНА

Раніца. Вясковая хата; выгляд няпрытульны і ўбогі. Праз маленькае ваконца прабіваецца бледнаваты бляск. Цемнавата. Мужык сядзіць на палу, зьвесіўшы ногі, курыць люльку і глыбока нешта думае. Уваходзіць Вясна: на галаве ў яе з курасьлёпу і пралесак вянок, у руках разарваны ланцуг

ВЯСНА

з рызыкай тоненькім голасам

Ну, як дуж, мужычок?
К табе ў госьці іду.
І каб жыва, на бок!
І бяду і нуду!

Пратры вочы са сну,
Марш к другому жыцьцю!
Ладзь саху, барану
І сявалку сваю!

Ўжо прасохла ральля,
Ўжо рунее трава,
К сабе кліча зямля—
Ты ў яе галава.

Табе рэчкі бурляць,
Табе кветкі цьвітуць,
Табе пушчы шумяць
І зязюлі пяюць.

Ды і сонца, глядзі,
Гэтак сьвеціць, ня зра.
Ну ідзі! ну ідзі!
Араць, сеяць пара!

МУЖЫК

што хвіля ўздыхаючы.

Ўжо стаю, ўжо іду,
Ясна пані Вясна,
Толькі вось на бяду
Зерня к севу няма.

Трохі нешта было,
Што мне Восень дала,
Вось Зіму нанясло,
І ўсё чыста зьвяла.

А пасьледні мяшок,
К калядам я змалоў,
Цяпер сьвіран і ток,
Ях хто махалам зьмёў.

І сам сеяць я рад,
Ды, як бачыш, з каляд
Усё выбраў да дна.
Ой Вясна! ой Вясна!

ВЯСНА

Што мармочыш ты там?
Няма часу чакаць,—
Табе раду я дам,
Як бяду ашукаць.

Асьмель трохі сябе,
Пыху з сэрца зьнімі,
І насеньне к сяўбе
З магазыну вазьмі.

Браць ня прыдзецца шмат,
Які пудзік, другі,
Бо, як чула я, брат,
Шнур твой вельмі вузкі.

МУЖЫК

Міла рада твая,
Ясна пані Вясна,
Дый, як сьвет пазнаў я,
Мне вядома яна.

Знаю я магазын,
Толькі з ім з году ў год
Адзін выхад, адзін:
Недарод, недарод.

ВЯСНА

Бог з табой!—я іду
Падаць лету наказ;
Адно скем: я ў гаду
Ня бываю двух раз.

Адыходзіць. Мужык злазіць з пала, бярэ з калка хамут і дугу, выходзіць з хаты. Сонца прыветліва заглянула ў ваконца.

V

ЗА САХОЮ

Поле. Неба яснае. У недалёкай зялёнай дуброве кукуе зязюлька. Мужык арэ. Конік, малы і худы, штомінуту прыпыняецца. Над галавой аратага пяюць жаваранкі. Гасьцінцам прыбліжаецца падарожны

АРАТЫ

ходзячы за сахой

Гэй-жа, баразною,
Косю мой маленькі,
Гэй-жа, за сахою,
Селянін худзенькі!

Гэткае раздольле
На усе староны!
Выарам мы поле
Ў скабіны, ў загоны.

Зерня ў полі зложым
Жменяй спрацаванай;
Зарунейся збожжам,
Цьмяная паляна!

Пройдуць гэтта людзі,
Бедны і багаты.
Дзіўна, дзіўна будзе,
Што зрабіў араты?

Гэй-жа, баразною,
Косю мой маленькі!
Гэй-жа, за сахою,
Селянін худзенькі!

ПАДАРОЖНЫ

падбліжаючыся

Гэтак з песьняй, гэтак,
З верай і надзеяй
Кожны свой палетак
Хай арэ і сее!

Ці дождж залівае,
Ці вецер бушуе,
Птушка ані дбае,
Гнёзды ўе, будуе.

Ня пытаў араты
Свайго шчасьця, долі,
Што дадуць зярняты,
Кінутыя ў полі.

Гэтак з песьняй, гэтак,
З верай і надзеяй
Кожны свой палетак
Абарэ, засее!

АРАТЫ

як-бы сам да сябе

Тупы штось нарогі,
Конь ісьці ня хоча,
Млеюць рукі, ногі,
Пыл засыпаў вочы.

Ліха чуць старое—
Ломіць косьці, грудзі,
Жонка, як на тое,
З полуднем марудзіць.

Гэй, спачыньма, косю!
Люльку закуру я,
Можа праца посьле
Лепш памашыруе.

ПАДАРОЖНЫ

мінаючы аратага, кланяецца

Памажы вам, божа,
Спрацаваны браце!
Выараў прыгожа,—
Толькі засяваці.

Знаць жывеш шчасьліва,
Маеш хату, поле...
Дзе-ж мой дом? дзе ніва?
Доля-ж мая доля!

Ідзе далей.

АРАТЫ

Ён ідзе і плача,
Я плачу парою...
Эй ты, небарача,
А дзе шчасьце тое?

Выпрагае каня; жонка ў спарышох прыносіць полудзень.

VI

ЛЕТА

Поле. У далі кругом чарнеюцца лясы. На ўзьмежку пад дзікай грушай сядзіць, задумаўшыся, Мужык; напроці яго Вясна, далей гасьцінец і двор, акружаны прысадамі і садамі. Налева залітая паводкай сенажаць; направа абсеяныя шнуры: ярыну ўсю пакрывае сьвірэпка, жыта напал з гірсой і званцом пагерсана градамі. З усходу на небе падымаецца хмара— чуваць гром. К Мужыку падыходзіць Лета, трымаючы ў аднэй руцэ серп, а ў другой касу

ЛЕТА

Што задумаўся так, Мужычок?
Варта глянуць крыху весялей!
На! касу, малаток і брусок,
І сярпок на! для жонкі тваей!

Званцом шастае ўжо сенажаць.
Цэцярэе жытцо і ячмень;
Час на гвалт і касіці, і жаць:
Не на тое настаў Пятроў дзень.

Час такі: ад зары да зары...
Калі ўздумаеш сілы жалець,
Дачакаешся гэткай пары,
Што прыпомніць табе гэта клець,

Што прыпомняць і дзеткі тваe,
І скацінка прыпомніць твая,
А зіма-ж запяе, запяе,
Хоць памры—ні жыцьця, ні пуцьця!

Бяры-ж, на! што табе я даю;
Спадкі мне адказала Вясна.
Ідзі працу зьбіраці сваю,
Сваё дзела даводзь да канца!

МУЖЫК

водзячы блуднымі вачыма

Што? куды ты мне кажаш ісьці,
Лета яснае, жаць і касіць?
Лёгка песьні такія вясьці.
Але спробуй на дзеле пажыць.

Свой лажок я падчысьціў вясной;
Сеяў шнур—у доўг даў магазын,—
Цяпер, глянь! луг занесен вадой,
Колас, глянь! ці ёсьць цэлы адзін.

Еў, ня еў, ці адзет, не адзет,
Да ўсяго я ахвотны ў людзей;
З маёй сілаю лічыцца сьвет,
Чым-жа, чым я на ніве сваей?

Ня ўзьнімаецца к працы рука:
Апрацівела гора, жыцьцё,
Эх ты, доля-бяда мужыка,
Ой ты, Лета, ой Лета маё!

ЛЕТА

І ня стыдна-ж табе век вяком,
Хоць і дуж, як той дуб векавы,
Вясьці гутарку ўсё са плачом,
Ніжэй гнуцца павялай травы!

Нараканьнем ня зможаш бяды,
Хоць дзень, ноч наракай, нябарак:
Шчасьце ходзіць рады-у-гады,
Абмінаючы вёску ўсяляк.

Вось, як ведаеш, я ў цябе госьць,
Не драмлі-ж, як пад лавай тапор,
Заработкі ў дварэ, чула, ёсьць,
Шнур зьбірай свой, ды жыва у двор!

МУЖЫК

Двор я знаю даўно, ой даўно!
З году-ў-год я там сілу ўсю ўпёк;
Калі-ж гляну, выходзіць адно:
Пуста хата, сьвіронак і ток.

Вынімала мне паншчына дух,
Зжыў яе—думаў, воля дасьць хлеб,
І ці зьвёў ці ня зьвёў той ланцуг,
Як за паншчынай, бедзен і сьлеп.

ЛЕТА

І паехаў-жа, братка ты мой...
Не вялікі, знаць, толк выйдзе ў нас:
На! касу, серп—вауй хоць з бядой!
Іду Восені выслаць наказ.

Кідае касу і серп Мужыку пад ногі і адыходзіць. Мужык вострыць касу, прабуе на ўзьмежку і, мінаючы вёску, ідзе ў двор. Бура пачынаецца на добрае; бліскае маланка; штораз мацней грыміць гром. Б'е пярун. Пасыпаўся дождж з градам.

VII

КАСЬБА І ЖНІВО

Сенажаць і поле, што каля грушы. Гарачыня стаіць нязносная. Мужык расхрыстаўшыся косіць. Жонка ў аднэй кашулі жне; пры ёй на козлах, абвешаных пасьцілкай, вісіць у начоўках дзіцянё; двое меншых поўзае ўсьлед за маткай.

МУЖЫК

абціраючы пот рукавом

Эх, труды, труды
Непазбытыя!
Эх, каса, каса,
Потам зьлітая!

І калі-ж з табой
Мы, сталёвая,
Здабываць пайдзём
Шчасьце новае?

Век зьвініш, сьвішчаш,
Адкляпаная,
Век плыве сьляза
Няўніманая.

Там гудзе віхор,
Лес хістаецца;
Там пяе касец,
Пацяшаецца.

Эх, труды, труды
Непазбытыя!
Эх, каса, каса
Потам зьлітая!

ЖОНКА

абкручваючы нагу, параненую аржоньнем

Не палі агнём
Гэтак, сонейка!
Не калі мне ног
Так, аржонейка!

Трудна сьпіну гнуць
Спрацаваную,
Каласы зьбіраць
Паваляныя.

Дабрыцом-сьцяной
Не пахвалішся,
Кроў і пот ліеш,
Заліваешся.

Ўсюды бог гасьціў
З сваёй ласкаю,
Толькі крыў, мінуў
Ніву хамскую.

МУЖЫК

Ўжо каса мая
Прытупілася:
Не бярэ сіўцу,
Замарылася.

Пакляпаць пайду
Там на межачцы
І бруском зьвяду,
Як належыцца.

Ды ў ход зноў пушчу
Пад песьнь сьлёзную,
Хай зноў бачыць сьвет
Сілу грозную.

ЖОНКА

выцягваючы стрэмку з пальца

Дзіцянё ў казлох
Адзываецца;

Пагляджу, пайду,
Як там маецца.

Ох, каб так шнурок
Свой счырыкалі!

Ўжо за пашу ў двор
Адбыць клікалі.

МУЖЫК і ЖОНКА

разам

Ї жыцьцё-ж, жыцьцё
Беспрасьветнае!
Ці ня лепей ты,
Апраметная!

Мужык садзіцца кляпаць касу, а жонка ідзе к казлом і корміць грудзёй дзіцянё.

VIII

Восень

Досьвітак. Ток. Бледная курыцца на сьцяне газоўка. Мужык малоціць. Цэп гудзе. Яму, глуха заводзячы, падцінае вецер. Дьверы адчыняюцца, уваходзіць Восень. У ваднэй руцэ трымае пук усялякіх павялых зёлак, у другой пусты мех

ВОСЕНЬ

Я усюды хадзіла,
Я усюды была,
Як дзе што урадзіла,
Я рахунак вяла.

І к табе во зайшлася
Паглядзець, запытаць,
Як ты жыў, як спраўляўся,
Што відаць, што чуваць?

Вясна, Лета блудзілі
Па ўсёй чыста зямлі;
Ці-ж пароўні дзялілі,
Роўна ўроду нясьлі?

Цябе з краю да краю
Было ўсюды ўдаволь;
Даказаў дзіваў, знаю,
Твой і пот, і мазоль.

Дык як з кормам? як жыта?
Двор то мае, чым жыць:
Сенам пуня набіта,
З дабром так, аж трашчыць.

МУЖЫК

Восень, ясная пані,
Глянь! я лгаць не хачу—
Да паўзімкі ня стане,
Як лічу, ня лічу.

Няма штосьці ўмалоту,
Ды і што малаціць?
Копкі дзьве акалоту,
Грэчкі з возік ляжыць.

З копку яркі, ячменю,
Трохі сена, аўса...
Вось і хлеб, і насеньне,
І за труд плата ўся!

Пры стале-ж сядзе спорна
Спажываці дары:
Жонка, дзетак сямёра
Ды татуля стары.

ВОСЕНЬ

Праўду вашэць гамоне:
Бог ня вельмі ўспамог,
Але ты не сягоньня
Так устаў, так і лёг.

Вось і сёлета трэба
Дацягнуць да канца,
Прыкупі з пудзік хлеба,
Да пазыч з воз сянца.

Пудзік хлеба з мякінай,
Груцы, бобу крыху,
Якой бульбы асьміну—
Ці-ж ня дось мужыку?

МУЖЫК

Ну і рада, ой рада!
Дакупіць, дакупіць!..

Дзе-ж капейка у „гада“?
Дзе яго скарб ляжыць?

На насеньне, на страву
Трос вясной кішанёй,
Летам штраф за „патраву“;
Воласьць не за гарой.

ВОСЕНЬ

Як гляджу, ўсё находжу
Недастаткі адны,
Будзь здароў! я адходжу
Да суседкі Зімы.

Выходзіць. На дварэ вецер вые штораз мацней. Каплі сьцюдзёнага дажджу шлёпаюць аб гнілыя сьцены. Мужык набірае ў рэзьгіны вязку саломы—і ідзе даваць скаціне. Дзьверы са скрыпам зачыняюцца.

IX

СЬВЯТА

Хата што і вясной. На стале ляжыць стус грачаных блінoў. На палку ляжаць двое хворых дзяцей: другія босыя і ў адных кашулёнках поўзаюць каля маткі па хаце. На печы крэкча бацька стары. Мужык сядзіць на лаве і пад нос мармоча

МУЖЫК

Ну, ламака, ну, хамула!
Ці-ж стагнаць ня годзі?
Што мінула, то мінула,
Болей ня прыходзіць.

Пёкся, пёкся вясну, лета,
Аж толькі дзяржыся,
А цяпер спачынь за гэта
Ды павесяліся.

Трохі жонка хваравіта,
Трохі хворы дзеці,
Выпі чарку! ну і квіта!
На што там глядзеці?

Юрку варта-бы да школы,
З гора, пасылаці!
Ня шлі: будзе, як ты, голы,
Хай сядзіць у хаце...

Насьці трэба чаравікі,
Кажушок Сымонку,
Ну, на гэта час вялікі...
Пара-ж і ў карчомку!

ЖОНКА

Што ты там бурчыш пад нос?
Скрабеш каля вуха?
Ї ўдаеш паглядам косым
Вялікага зуха?

„Пагуляці... да карчомкі...“
Вось дык малайчына!
А дзе лапці ў тваёй жонкі?
Дзе дровы, лучына?

Трэба новае карыта,
Каптан Зосі трэба,
Просіць хвэльчара Мікіта—
Ўжо ня есьць і хлеба.

Не табе спачыць, хамуле,
Не табе сьпяваці,
Не да сьмеху, не да гуляў,
Калі бяда ў хаце.

СТАРАСТА

ўваходзіць трохі падпіўшы з нейкай сьмешнай важнасьцю і строгасьцю

Вось і трапіў к вам нарэшце...
Ну, рыхтуйся, братка!
Кішанёй мусіш патрэсьці:
Трэба нам падаткаў.

Трэба чыншу, трэба „пені“—
Быў прыказ з павету,
Каб за тыдзень непраменна
Ўнесьці дробязь гэту.

Дык спраўляйся-ж і то лоўка!
Бо ня жыць і ў хатцы,
Ї з апраткай, і з кароўкай
Прыдзецца расстацца.

МАГАЗЫНЬНІК

уваходзіць таксама п'янаваты

Пахвалёны вам, суседзе!
Як дуж, як здароўе?
Ўжо і зімка да нас едзе—
За даўгом прышоў я.

Аўса бочку, чвэрць ячменю,
Са дзьве чвэрці жыта,
Аддаць мусіш непраменна—
Тады будзе квіта.

МУЖЫК

Ну і што? і больш нічога?..
І дакуль так будзе?
А ні сэрца, а ні бога...
Ну жыцьцё, ну людзі!

Хватае за шапку і ўцякае са сваёй хаты. Жонка ўцірае хусткай сьлёзы. Стараста і магазыньнік высоўваюцца на двор.

X

ЗІМА

Лес. У нізе на дрэвах вісіць кругом шэрань. Мужык у палатаным кажуху, у лямцовай шапцы стаіць па калені ў сьнезе і сячэ таўстую хвойку. Здаля прыбліжаецца Зіма. У яе: у ваднэй руцэ кавадла і молат, у другой жмут жалезных путаў. Як і дзе, молат ударае аб кавадла, а ланцугі бразгаюць

ЗІМА

Як жыў, як жыў, як маешся?
Ці жыці не дакучыла?
Усюды я шатаюся,
І да цябе во лучыла.

Кандалікамі звонячы,
Іду к табе—ўсясільная,
На долю тваю помнячы,
Іду к табе—магільная.

Над цэлай, над старонкаю
Я паняй разгасьцілася;
Мой сьнег ляжыць пялёнкаю,
Ў мой лёд рака пакрылася.

Гуляю я з марозамі,
Гуляю я са сьцюжамі,
Сьмяюся я над сьлёзамі,
І ўсіх, і ўсё я дужаю.

Кінь выгляд акалелага,
Прысядзь во на калодачцы!
Крапчэй ты сьвету цэлага,
Ну што? Каб нам паходацца?

МУЖЫК

Ой Зімка, пані ясная!
Ня варта наругаціся,
Прытыкі кінь напрасныя:
З кім тут за плечы брацiся?

Я з сілаю разлучаны:
Ў палёх, лугох загінута...
Няўдачамі замучаны,
Пацехамі пакінуты.

Рукою чуць пакратаю;
Ня муч-жа абарванага!
Пад футры йдзі багатыя,
Ў палацы мураваныя!

Сям'я мая галодная,
Хаціна мая хіліцца.
Ідзі, Зіма нягодная!
Ня дуж з табою сіліцца.

ЗІМА

Ня дам ніколі веры я
Тваёй брахні ап'янчанай,
Што гора цябе мерае,
Што сьлёзамі ты нянчаны.

Каму-ж тут хвойкі валяцца
Рукою мазалістаю?
І шуркі каму ставяцца
На пасеку на чыстую.

Ці-ж хата з хвойкі зваленай
Ня грэта, не пастаўлена?
Ці-ж пасека ня сеяна,
Сахой тваёй абнесена?

МУЖЫК

Тады ў краі далёкія,
Як дні мінуць кароткія,
Сасоначкі высокія
Плывуць ракой-паводкаю.

Гасьцінцамі, дарогамі
У горад шуркі цягнуцца,—
Не за маймі парогамі
Скарб пасечны хаваецца.

ЗІМА

Табе жыцьцё, знаць, сьцелецца
Як-бы сама нуда тая;
Пашлю ў дабаў мяцеліцу,
Няхай з бядой рассватае.

Адыходзіць. Пачынаецца мяцеліца. Цямнее. Хвойка падсечаная з трэскам і грукам валіцца і забівае Мужыка. Стада згаладалых ваўкоў прыбліжаецца к нябожчыку. Лес стогне.

XI

ХАЎТУРЫ

Хата. Насупроць дзьвярэй у белай дамавіне ляжыць Мужык. Сталяр раскідае палок, бярэ дошкі з яго і робіць века к дамавіне. За сталом суседзі пяюць па нябожчыку. Жонка галосіць і прыгаварвае. Дзеці хліпочуць. Стары бацька, крэкчучы, злазіць з печы. Мяцеліца шуміць. У коміне жаласьліва вые вецер

ЖОНКА

А мой ты сакалочак!
А мой ты каралёчак!
Ляжыш, ня ўстанеш болей...
О, доля-ж мая, доля!

Бяз часу сьмерць-магіла
Жыцьцё тваё скасіла;
Ў няшчасную гадзіну
Сіротачак пакінуў.

Сіроткі ўсе малыя,
Ї есьць ня маюць тыя,
Ї дроў няма палена,
Ї ў пуні няма сена.

Як жыў, як ты сьвет бачыў,
Усё-ж было іначай,
Ці ў полі ты... ці ў людзі...
Што з намі цяпер будзе?

Нашто на сьвет раджацца,
Хто мае з ім растацца.
Ї горкі жаль кідаці
Ўдаве, бацьком, дзіцяці...

БАЦЬКА

уціраючы няўзнак сьлёзы

Дзяржыць бяда старога,
Хаваюць маладога;
Забрала дамавіна
Ня бацьку, але сына.

Ня месца мне у хаце:
Ня дуж я працаваці;
Пры кім дажыць тут веку
Няшчаснаму калеку?

Вазьму я хіба ўнука,
Ці ў сьвет ісьці навука?—
Пайдзём ад хат да хаты,
І к бедным і к багатым.

Зьбірай, стары, хатомкі,
І зрыўкі і атопкі:
І жыва з хаты роднай
На сівер на нязводны!

Выцягвае з-за печы лахманы і атопкі

СТАЛЯР

кончыўшы века да труны

Як згаварыці слова,
І века ўжо гатова.
Закрыць дамоўку можна,
Падхозь прашчацца кожны.

Падходзь чужы і хатні
Заглянуць раз астатні
Вось на таго, што дзетак
Бяз часу кінуў гэтак.

Ня кепскім быў суседам:
Шоў прадзедаўскім сьледам,
Ня крыўдзячы нікога;
Цярпеў сам крыўдаў многа.

МЕНШЫ СЫН

цалуючы нябожчыка руку—да маткі

Чаму, скажы, матуля,
Прыбраны так татуля
Ляжыць у гэтай скрыні
Такі халодны, сіні?

БОЛЬШЫ СЫНОК

Ня лезь ты без патрэбы:
Душа ўжо таткі ў небе.
Ня ўстане і на лета;
Памёр ён, значыць, гэта.

Дзеці адступаюцца; падыходзяць прашчацца другія. Сталяр забівае векам дамоўку. Суседзі бяруць нябожчыка на плечы і выносяць з хаты.

ХОР

Рай сьветлы бесканечны
На судзе астатэчным
Дай, божа, ўсім загнаным
На векі векаў. Аман!

Жонка і дзеці галосяць. Бацька, абвешаны торбамі, забірае ўнука і ідзе ў сьвет. Хата застаецца пустая. Чутны званы. Выюць сабакі.

XII
НА МОГІЛКАХ

Цёмная ноч перад узьвіжаньнем. Могілкі. Лётаюць совы і кажаны. На паваленым крыжы сядзіць цень Мужыка

ЦЕНЬ МУЖЫКА

Што насып размыла жвіровы?
Што спаць мне ў зямлі не дае?
Чаго кажаны тут і совы
Зьляцелісь на косьці мае?

Прэч гадзіны, сьліўні, рапухі!
Хоць згіньце ў праметнай на дне.
Благія і добрыя духі,
Прыблізьцеся жыва ка мне.

Так спаць не ахвота век целы;
Мне хочацца ведаць, пачуць,
Што чутна на сьвеце на белым?
Патомкі мае як жывуць?

Ці досыць ім хлеба, да хлеба,
Як добра ім плаціць зямля?
Ці ласкі ад сьвету, ад неба
Ня маюць, як некалі я?

Ці песьні пяюць, ці як мухі
Ў цянётах гніюць павука?
І ўсё гаварэце мне, духі,
Што зроблена для мужыка.

Зьлятаюцца тыя-ж самыя духі, што пры хрэсьбінах. Вярцяцца каля Мужыка і папераменна пяюць.

БЯДА

Мы скажам табе ўсё з ахвотай,
　　Па сьмерці тваёй што зайшло:
Ня зломлены к шчасьцю вароты,
　　Сьлязы ня ўбыло,—прыбыло.

ГОЛАД

Ўсьміхаюцца пусткай папары,
　　Урода ня йдзе, як ня йшла.
Па небе за хмараю хмара
　　Плыве і плыве, як плыла.

ХОЛАД

Хаціна згнівае у плесьні,
　　Хаўтурны ня зводзіцца звон,
Пад дзікія ветравы песьні
　　Пракляцьця разносіцца стогн.

ХОРАМ

Завалены сьцежкі к прасьвету
　　Крыжамі бясчасных магіл,
А брат твой, мужык, бяз прывету
　　Ва ўсім гэтым чахне бяз сіл.

ДОЛЯ

Табе яшчэ ведаць цікава,
　　Што стала з сынмі тваймі?
З усякай вялося ім славай,
　　Усяк ім жылося з людзьмі.

Адзін, як і ты, шнур пахае,
　　Карчомкай душу весяліць,
Другога чужына змагае,
　　А варта пры трэцім стаіць.

Чацьверты у зьдзеку загінуў,
　　За праўду, за крыўду сваю,
Руку адсек пяты машынай,
　　І торбаю корміць сям'ю.

ЖЫЦЬЦЁ

Ну што? як старонка, як дзеткі,
    Як што між людзьмі, ці зьвярмі?
Я лоўка расставіла сеткі!
    Папробуй, расплутай вазьмі!

Я сілам цямрычным у рукі
    Няпраўд пустазельле дало,
Хай сеюць зьнішчэньне і мукі,
    Хай корча ўсіх змога і зло.

ЦЕНЬ МУЖЫКА

Ня міла мне слухаць, ня міла
    З зямлі маёй гэткі прывет.
Раскрыйся нанова магіла:
    Страшней цябе людзі і сьвет.

Магіла раскрываецца. Чутна запяяў недзе певень. Духі разьлятаюцца. Нікне цень Мужыка. Перагукваюцца з зайцамі совы. У паветры лапочуць крыльлямі кажаны і начніцы.

НА ПАПАСЕ

АБРАЗОК З 1906 ГОДУ

А С О Б Ы:

1-шы ПАДАРОЖНЫ

2-гі ПАДАРОЖНЫ

3-ці ПАДАРОЖНЫ

НЕЗНАЁМЫ

1-шы ЯЗДАК

2-гі ЯЗДАК

3-ці ЯЗДАК

НА ПАПАСЕ

Вясеньняя ноч. Непадалёк ад гасьцінца—хвойнік.
Тры падарожныя зьбіраюць гальлё

1-шы ПАДАРОЖНЫ

прыносячы галіну

І пуста-ж, пуста ў гэтым лесе!
Нідзе галінкі не найсьці;
Вось тут абсохні і сагрэйся,
Найдзі дарогу ў бяспуцьці.

А помню, ўсё было іначай:
Папас тут меў ты, як папас;
Нічога воз гальля ня значыў,
Агонь ня зводзіўся, ня гас.

2-гі ПАДАРОЖНЫ

кідаючы сук

Цьфу! Каб ты ўсё пайшло тут прахам!
Ну, і галоцяць людзі лес:
Па сук і то з вялікім страхам
На хвойку чуць я, чуць узьлез.

Яшчэ паўгода, год, і будзе
Бяз бліску вогнішча начлег,
Ня раз, ня два хтось блудам зблудзе
Усякай погані на сьмех.

3-ці ПАДАРОЖНЫ

кідаючы лазіну

Вось вам дубец лазы лазою!
З карэньня выдзер як ё ўсю;
Змарыўся, змогся, чуць устою,
Каб толькі, выкрасіць агню.

Хай блісьне полымя пад неба,—
Пара манаткі абсушыць...
Я падыду па торбу з хлебам,
А вы вазьмецесь распаліць...

1-шы ПАДАРОЖНЫ

Я рад-бы славы даказаці,
Ды сваю губку замачыў.

2-гі ПАДАРОЖНЫ

А я свой недзе цыр затраціў,—
Даўно і люлькі ня курыў.

3-ці ПАДАРОЖНЫ

Ну, добра! Зараз я вярнуся,—
Запаланее мігам лом:
Сярнічак мне дала Кастуся,
Ў мяне яны тут з капшуком.

Выходзіць

1-шы ПАДАРОЖНЫ

к другому

Садзіся, ваша, адпачынем!
Напэўна, спорна умахаў?
Дарожка—хай яна загіне:
Карэньня столькі і канаў!

Дух чалавеку ўпрост вымае,
Ня чуеш костачкі аднэй...
Садзіся, ваша, вось дзе з краю,
Ног зацяганых пажалей.

2-гі ПАДАРОЖНЫ

О, дзякуй, дзякуй, чалавеча!
Я рад спачыну; балазе,
К таму сказаць, і акалечыў
Свой большы палец па назе.

Садзіцца.

Як неяк холадна на сьвеце,
Хоць май даўно ўжо на дварэ.
Але, але дзе наш той трэці?
Няўжо ўсё хлеб яшчэ бярэ?..

3-ці ПАДАРОЖНЫ

падыходзячы

А вось і я прышоў нарэшце!
Крыху задлякаўся з канём.
Агоньчык толечы разьвесьці,—
А там закусім, аддыхнём.

Дастае запалкі.

Запалім... А! вось і навука!
Што гэта значыла-б такі?
Другую маем закаклюку:
Мае замоклі сярнікі.

Ня дам нічога з імі рады;
Ўпацёмку трэба папасаць.
Вось не пашэнціла, дапраўды!
Ці-ж думаў хто так прападаць?!

1-шы ПАДАРОЖНЫ

Э, плюнь, суседзе, на ўсё гэта,—
Каб нам такой бяды па-век!
Сьцюдзёна, цёмна, ды ўсё-ж лета—
Ня счэз ніводзін чалавек.

А можа хто яшчэ над'едзе
І зьніме гэты клопат з нас?
Дый пяршыня ці што, суседзе,
У дарозе мець такі папас...

2-гі ПАДАРОЖНЫ

Мо' помніш леташнюю восень;
Увесь сьвет быў глух, і дзік, і пуст;
Шум ня сьціхае гонкіх сосен:
Здаецца, плача кожны куст.

Здаецца, пеклава вясельле
Ўзьнялося, круціцца, сапе;
Ні бліску зорак, ні прысельля,
Конь толькі пудзіцца, храпе.

Цурком дождж льлецца, як-бы з луба;
Скаголіць вецер, як той зьвер,
А мы пад хвойкамі, аж люба,
Начлег спраўляем, як цяпер.

3-ці ПАДАРОЖНЫ

прыслухоўваючыся

Пастой, суседзе! нешта чую:
Як быццам фыркнуў мой гняды...
Кром нас, ніхто тут не начуе,—
Каб не набраціся бяды?!

1-шы ПАДАРОЖНЫ

Сядзеце вы, а я падскочу
І кіну вокам на вазы:
Мо' сена хто наскубсьці хоча,—
Вось шэльме дам дык дам лазы.

Адыходзячы, чапляецца лапцем за сук і валіцца.

А каб цябе паляруш мучыў!
Чуць-чуць ня вывернуў нагу...
На сук на самы неяк лучыў.
Ну, ўжо гатова, ўжо бягу.

Па нейкім часе варочаецца з Незнаёмым.

Вось вам і злодзея на рукі
На вашы гэттака здаю...
Ня многа меў я з ім дакукі,
Пачуў ён сілу, знаць, маю.

У спрэчку доўгую ня ўходзіў:
Пайшоў, куды сказаў яму.

НЕЗНАЁМЫ

Пакінь плясьці! Я вам ня злодзей,
І лаяць так няма чаму.

Я гэткі самы падарожны,
Як вось і вы, мае людцы;
Закінуць тое толькі можна:
Я без каня, а з коньмі вы.

Але, як вы, шукаў начлегу,—
Яго між вамі думаў мець,
Дый ня туды, як бачу, ўехаў.
За блуд прыходзіцца жалець.

2-гі ПАДАРОЖНЫ

А як васпана нам пазнаці,
Што, як сюды ішоў, ня меў
Нічога злога даканаці,
Што нават думаць не пасьмеў?..

3-ці ПАДАРОЖНЫ

А праўду, праўду сват гавора,
Мы тое скажам усе тры:
Куды ідзеш? Дзе быў учора?
Што ты за штука?

УСЕ ТРЫ

Гавары!

НЕЗНАЁМЫ

На рукі гляньце з мазалямі,
Грудзём прыгледзьцеся худым,
І кій і торба за плячамі
Найлепей скажуць аб усім.

З гразёй ня будзеце мяшаці,
Далей адпусьціце ісьці...
І вас чакаюць дзеткі ў хаце,
І вы бяспутнікі ў жыцьці!

Вось лепш асьвецім гэту кнею—
Сьвятлу з нас пэўне ўсякі рад...
Я гаварыці казкі ўмею,
І песень такжа ўмею шмат.

1-шы ПАДАРОЖНЫ

Як бачым, ты глядзіш іначай.

2-гі ПАДАРОЖНЫ

Відаць, ня злодзеевы род.

3-ці ПАДАРОЖНЫ

А хто-б падумаў? Так прастачы
Ї твой убор і твой паглёд!

1-шы ПАДАРОЖНЫ

Ї казкі ўмее і за песьняй,
Відаць, ня пойдзе ў кішаню.

2-гі ПАДАРОЖНЫ

Адно бяда,—што, хоць ты трэсьні,
Ня можам выкрасіць агню!

НЕЗНАЁМЫ

Усё, усё мець зараз будзем:
Заўсёды ё ў мяне сьвятло,
Ї з ім мы тут не замарудзім
Лясным падсуседзям на зло.

Запальваючы лом.

Гары, гары, ламок, агніста!
Вы, браткі, сядзьце у кружок,
Ї да зары да залацістай
Нас будзе слухаць сасьнячок.

Адкуль—ці песьняю, ці казкай—
Пачаць вам думкі весяліць?

3-ці ПАДАРОЖНЫ

А ўжо, калі там ваша ласка,
То й песьню можна закаціць.

1-шы ПАДАРОЖНЫ

А посьле скажаш, дабрадзею,
Хто ты, адкуль, куды ідзеш?
Цаніць людзей і мы умеем,
Хоць маем гэткіх што раз менш.

НЕЗНАЁМЫ

Ну вось і слаўна! Што больш трэба?—
Агонь, суседзяў грамада;
Навокал лес, над лесам неба,
А там—і зорак чарада.

Люблю я гэткія прыцуды!
Тут чалавек—як чалавек;
За думкай думка мкнецца ўсюды,
Сон не чапляецца павек.

Пяе.

Жыў на сьвеце Лявон,
Молад, дужы быў ён,
Толькі з воляй і доляй ня бачыўся:
Сонны сэрцам, душой,
Драмаў ў хаце крывой,
А выходзіў—сьлязамі сьлед значыўся.

Аж вось чуе Лявон
З усіх клікі старон,
Што ён дурань, жыве пабыдлячаму,
Ды сам тут зразумеў,
Што дум сьветлых ня меў,
Што падобен быў дрэву хадзячаму.

Зварухнуўся Лявон,
Як вада, як агонь,
Пазнаў сілу ў сабе нябывалую;
Ўжо бяда—не бяда,
Ужо нуда—ня нуда,
Запеў песьні свае разудалыя.

Зямля стогне, дрыжыць,
Як пяе, як крычыць,
Як прасьвету сабе дамагаецца;
Аж ад песень такіх
Страх напаў на другіх,
І вось чорная моц падымаецца.

І пайшло ўсё ўверх дном.
Сьвісты, енкі кругом,
Груганы на здабычу зьлятаюцца:
Шчасьце даць бедаку
Ня ўсім шло на руку,—
Ня ў руку, што Лявон прачыхаецца.

Дарма сілен Лявон
І адважны так ён,—
На падмогу дарма ён надзеецца:
Галаву у баю
Даў за праўду сваю,—
Толькі памятка—насып віднеецца.

Ляжыць, дрэмле Лявон,
На грудзёх вырас клён;
Калі-ж вецер на сьвеце расходзіцца,
Шуміць шумна той клён:
Яшчэ ўстане Лявон—
Гэй, Лявоны у нас не пазводзяцца!

Перастаўшы пяяць.

Вось і канец вам песьні-байцы,
Ці ў ёй панятна толькі ўсё?..
Калі ня так што—выбачайце,
Даконча ваша вам жыцьцё.

1-шы ПАДАРОЖНЫ

О, песьню важную такую
Ня пойме толькі гліны ком...
Цяпер няхай-жа мы пачуем
Што трохі аб жыцьці тваём.

2-гі ПАДАРОЖНЫ

А я крыху гальля падбаўлю.

3-ці ПАДАРОЖНЫ

да другога

Я памагу табе крыху.

1-шы ПАДАРОЖНЫ

Аброці коням я папраўлю.

Адыходзяць усе тры.

НЕЗНАЁМЫ

ўсьлед падарожным

Я адпачыну на маху.

Адзін.

О, люд мой, лапатны, патульны.
За што цябе я так люблю?
За што твой гоман неразгульны
І думкі ўсе твае лаўлю?

Ты лёг мне каменем на сэрцы,
Які ня ў сілах зваліць я...
Што тут пачаці ў паняверцы?
Жыві ў жыцьці і бяз жыцьця.

Ідзеш-брыдзеш, а на дарозе—
То косьць, то камень, то бадыль;
У брата станеш на парозе,
А ён табе... О, божа, крый!..

Нясі ў мяцеліцы, ў разводзьдзі,
Свайго цярпеньня нясі крыж.
Калі-ж праглянеш ты, народзе,—
Арліным лётам узьляціш?

Пасьцель пуховую пасьцелеш
Сваім замучаным дзяцям,
Нясьмелых песьняю асьмеліш,
Якой сягоньня бедзен сам?..

Як страшна збуджаным хадзіці
Між наспаў, зломаных крыжоў!
У мокры пень агонь красіці,
Склікаць аплучаных дружкоў...

Так цяжка, цяжка, дзе ні глянеш,—
Касою крыўды хоць касі!
Калі-ж, народзе, ты устанеш
І сонцу голас падасі?

ПАДАРОЖНЫЯ

падыходзячы

А вось і мы! Цяпер зноў сядзем...

НЕЗНАЁМЫ

Цяпер зноў сядзем... ну, і што-ж?
Ага! гісторʻю нашу зладзім,—
Адточым востра ўсё, як нож;

А можа трапім ёю ў грудзі,
У грудзі з дзерава людзей...

ПАДАРОЖНЫЯ

Што-ты? Ці-ж мы такія людзі?
Жартуеш хіба, дабрадзей!

НЕЗНАЁМЫ

О не, крый божа! Ось зьняўцёку
Зьляцела слоўца з языка...
Так штосьці ў сэрцы мне нялёгка,
Ну, і паднесла бедака...

Хто я і скуль—для вас цікава;
О, не вялікі гэта цуд:
Радзіўся, рос, ляцеў за славай,
Ляцеў, ажно спынуўся тут.

Убачыў дзень я ў сельскай хаце;
Бацькі у беднасьці жылі:
Канёк, кароўка—ўсё багацьце,
Ды гоняў двойчы—ўсёй зямлі.

Чытаць, пісаць крыху навучылі,
Але ня выўчылі зусім;
Сам з часам кніжны лад асіліў—
І толк у ім даваў другім.

І мёд салодкі і атруту
Суліць страніца стала мне;
Я думкі ёю ўсе апутаў:
Ня знаў—на яве я ці ў сьне.

Цямноты ўсю паняў няздарнасьць,
Я сілу знаньня ўсю паняў;
Свайго жыцьця я бачыў марнасьць,
Аж на сябе я рукі ўзьняў.

Але ня суджана было мне
Душой бяз часу загавець,
І сам ня знаю ўжо сягоньня
Жалець таго ці не жалець.

Ішлі гадочкі за гадамі.
Я ў сілу рос і ў розум рос,
Дый не расьце пацеха з намі,
Як там ні жалімся на лёс.

Што раз зваднейшыя ўсё леты,
Што раз цяжэй на грош і хлеб.
Пайсьці у сьвет—бацькі мне сьветам,
А хата мне—астрожны склеп.

Сьмяецца неба непагодай,
Шыбець скаціну нейкі звод,
Зямліца дзеліцца няўродай,
За годам выплаканы год.

Аж бацьку гора з ног зваліла,—
Пайшоў на той сьвет без пары;
У год капай зноў тры магілы:
Зьлёг брат і дзьве зьляглі сястры.

Пайшло няшчасьце за няшчасьцем;
Я кут пакінуць мусіў свой...
Дзе ступіш—сьмешкі ды напасьці,
Хоць налажы ты галавой.

Пазнаў куткоў чужых сьцюдзёнасьць.
Нагайку службы я пазнаў,
У сьлед мая шла бяспрытоннасьць,
З ёй вецер песьні напяваў.

А думкі рваліся да сонца,
Туды—да ціхіх добрых зор,
Да волі, шчаснасьці бясконца
З пустынных ніў, з гаротных гор.

Ліў нейкі мне таемны голас
Праявы дзіўныя ў душу;
Іх чуў, як чуе сонца колас,
І думаў—зло сваё скрышу.

. . . .

Іду... Куды ісьці сягоньня?
Аднэй няма, а шмат дарог...
Адлогам родныя сьпяць гоні,
Іржа на вышках есьць нарог.

На траме ўверчана анучай
Ляжыць няклёплена каса;
На сьцежках мох расьце калючы,
На ім—чырвоная раса.

Руцэ народнай набіваюць
Плугі чужыя мазалі,
Чужыя коні папасаюць
На абязволенай зямлі.

Йдуць песьні, казкі ў дамавіну,
Якія дзед сьпяваў, складаў;
Свае жалейкі люд закінуў,—
Чужым сьвісьцёлкам месца даў.

Узносіць пасынкам пакорным
Бяда цямнічныя муры,
І сеткі путае праворна,
І ладзіць здрадна хаўтуры.

Адно чуваць, як быццам штосьці,
З-пад сонных наспаў, з-за мяжы,
Дзе дрэмлюць прадзедавы косьці,
Дзе час варочае крыжы,—

Штось варушыцца у бясьсільлі,
Ці-ж бы там быў жывых папас?..
Няўжо нябожчыкаў зьмянілі,
Няўжо нябожчык кожны з нас?..

. . . .

Але ўжо блізка і сьвітаньне;
Пара ўзьнімацца ўжо, пара!

Пакуль к нам з неба сонца гляне,
Жджэ не адна мяне гара.
І вам пара вазы ўжо ладзіць,
К дарозе коні рыхтаваць:
Раней лепш стануць у парадзе,
Чым на папасе пераспаць.
Цяпер каторы з вас пасудзіш
Мяне за злодзея свайго?

1-шы ПАДАРОЖНЫ

Ты ня тутэйшы, мусіць, будзеш
Або і горай ад яго?

2-гі ПАДАРОЖНЫ

Цікава, вельмі ўжо цікава
Ўся гэта гутарка твая,
Але такую мецi славу
Не пахваліўся-б, браце, я.

3-ці ПАДАРОЖНЫ

Так з кута ў кут век вандраваці,
Як мне здаецца—без патрэб...
Ці-ж то ня лепш сядзець у хаце
І у спакоі есьці хлеб?

НЕЗНАЁМЫ

Э, што!.. Бывайце, людзі, жывы!
Дзе толькі торба і мой кій?..
Гэй, сыпма далей, там на нівы,
Хоць гром грымі, хоць віхар вый!
Яшчэ спаткаемся калісьці—
За год, за колькі мо' гадкоў,
Як зьвянуць сёлетнія лісьці,
Як прыдзе „радаўніца“ зноў.

Адыходзіць напяваючы.

Жыў на сьвеце Лявон,
Молад, дужы быў ён...

1-шы ПАДАРОЖНЫ

І дзіўны-ж гэты чалавечак!
Чаго ён хоча ад другіх?..

2-гі ПАДАРОЖНЫ

Ці-ж мала ёсьць такіх авечак?
Ат, толькі сьмех глядзець на іх!

3-ці ПАДАРОЖНЫ

А я скажу вам, ягамосьці:
Сыходзіць з поля маладзец;
Злавіў там з кніжак штось чагосьці,
Ну, і вар'юецца ў канец.

Чуваць конскі топат.

1-шы ПАДАРОЖНЫ

А гэта што зноў за праява:
Каго нячысьцік нясе так?

2-гі ПАДАРОЖНЫ

Бадай, запутаная справа,—
Вун, вун—адзін, другі яздак.

3-ці ПАДАРОЖНЫ

Сюды на вогнішча к нам едуць,
А з імі—нейкі важны чын.

1-шы ЯЗДАК

шыбка пад'яжджаючы

Ці не маглі вы бачыць, ведаць—
Сюдой вандроўнік шоў адзін?

ПАДАРОЖНЫЯ

Не, не паночкі! мы ня знаем,
Мы тут начуем толькі ўтрох,
І зараз самі ад'яжджаем:
На рынак ладзімся, на торг.

2-гі ЯЗДАК

Паедзем далей, тут нічога
Нам не паказвае на сьлед.

3-ці ЯЗДАК

да падарожных

А як вы ўбачылі-б такога,—
Злавіць, зьвязаць—і к нам чым сьвет!

Ад'яжджаюць.

1-шы ПАДАРОЖНЫ

Чакайце толькі, покуль буду
Нагу яму я падстаўляць.
Каб чуць раней, а ўжо бяз труду
Маглі-б гуртом беднягу ўзяць.

2-гі ПАДАРОЖНЫ

А шкода, шкода было-б хлопца!
Такі-ж ён нейкі чараўнік...

3-ці ПАДАРОЖНЫ

Ні думаць! Як мы—рос у вёсцы,
Як мы—такі ён сам' мужык.

1 шы ПАДАРОЖНЫ

Зайдзі ка мне—я даў-бы хлеба.

2-гі ПАДАРОЖНЫ

Апраткі-б я не пажалеў.

3-ці ПАДАРОЖНЫ

Каб начаваць была патрэба,—
Папас найлепшы ў мяне-б меў.

1-шы ПАДАРОЖНЫ

Запраўды, так гавора важна.

2-гі ПАДАРОЖНЫ

А ўжо-ж ганяюць нездарма!

3-ці ПАДАРОЖНЫ

І песьню так пяе працяжна!..

1-шы ПАДАРОЖНЫ

Душу, здаецца, рве яна.

2-гі ПАДАРОЖНЫ

А ці ты помніш усю чыста?

1-шы ПАДАРОЖНЫ

Пачатак помню я увесь.

2-гі ПАДАРОЖНЫ

А я—сяродак галасісты.

3-ці ПАДАРОЖНЫ

А мне канец у вушы ўлез.

Разыходзяцца напяваючы.

Жыў на сьвеце Лявон,
Молад, дужы быў ён—
Толькі з воляй і доляй ня бачыўся...

ДАДАТАК

ПЕСЬНЯ АБ ПАХОДЗЕ ІГАРА

(„Слово о плъку Игоревѣ“)

ВЕРШАВАНЫ ПЕРАКЛАД З ОРЫГІНАЛУ

3-ці ПАДАРОЖНЫ

І песьню так пяе працьвіна!..

1-шы ПАДАРОЖНЫ

Душу, здаецца, рве яна.

2-гі ПАДАРОЖНЫ

А ці ты помніш усю чысты?

1-шы ПАДАРОЖНЫ

Пачатак помню я увесь.

3-ці ПАДАРОЖНЫ

А я — сярэдзіну [illegible].

2-гі ПАДАРОЖНЫ

А мне канец у вушах ужо.

Разьвітваюцца падарожныя.

Жыву на сьвеце Далоў,
Можа, дужэй буду ён —
Толькі ў полей і долей на [illegible]...

ПЕСЬНЯ АБ ПАХОДЗЕ ІГАРА

(„Слово о пълку Игоровѣ“)

ВЕРШАВАНЫ ПЕРАКЛАД З ОРЫГІНАЛУ

ПЕСЬНЯ АБ ПАХОДЗЕ ЇГАРА

I

Ці ня добра было-б нам, брацьці,
Старадаўнымі словы пачаці

Сказ аб Їгара трудным паходзе,
Сьвятаславіча-князя прыгодзе?

А пачацца сягочасным ладам
Песьні тэй,—не Баянавым складам!

Бо Баян чарадзейны, як песьняй
Захацеў каму пеці пачэсьне,

Расьцякаўся ён белкай па дрэву,
Шэрым воўкам па полі-пасеву,

Сівакрылым арлом пад аблокі,—
Так захопліваў сьвет ён далёкі!

Помніў ён бо, як кажуць, старыны
Ї разрухі ўсе даўных часінаў:

Выпушчаў дзесяць сокалаў радам
Ды на белае лебедзяў стада,

А якая з іх сокалу ўпала,
Тая першая песьню пяяла:

Ці старому тады Яраславу,
Ці харобраму князу Мсьціславу,

Што у борцы зарэзаў, як згледзеў,
Перад войскам Касожскім Радзедзю,

Або краснаму пела Раману
Сьвятаславічу ў хвалу й нагану.

Але, брацьці, ня сокалаў дзесяць
Выпушчаў ў сьвет Баян з пералесіц

На лябяджае стада, бы ў бойцы,—
А ён клаў свае вешчыя пальцы

Ня пявучыя струны, а тыя
Пелі славу князём, як жывыя.

Дык пачнем-жа мы, брацьці, сказ гэты
Ад старога Ўладзімера летаў,—

Да сучаснага Ігара-воя,
Што скуў розум свой сілаю ўдвое.

Навастрыў сваё сэрца адвагай,
Барацьбянай напоўніў дух смагай

І павёў цераз сёлы і вёскі
Свае дужыя, храбрыя войскі

На зямлю Палаўчан, на змаганьне
Ды за рускай зямлі бытаваньне!

II

Як зірнуў тады Ігар на сонца,
Бачыць—цемра зацьменьня бясконца

Яго войска пакрыла, як сажай,
Тут дружыне сваёй ён і кажа:

„Ой, вы, брацьці мае, і дружына!
Лепей будзе, каб кожны з нас згінуў,

„Чымся быць усім нам у палоне.
Сядзьма-ж, брацьці, на быстрыя коні

„Ды на Дон сінявокі паглянем!“
На вум князю залегла жаданьне:

Не зважаючы з неба варожбаў,
Сягнуць Дону вялікага ложбаў.

„Вось хачу,—кажа,—вострую дзіду
Заламаць за бяду і абіду

„Аб канец Палавецкага поля;
Хачу з вамі, Русіны, за волю

„Палажыць сваю голаў да скону,
Ці напіціся шоламам Дону“.

О, Баяне, часінаў мінулых
Салавейка! На струнах-бы чулых,

Ты апеў-бы паход слаўны гэны,
Імкнучы, салаўцеча нязьменны,

Па выдумнаму дрэву далёка,
Дасягаючы духам аблокаў,

Часаў даўных зьвіваючы й новых
Сваёй славай абедзьзе паловы,

Сьлед Траянавы сочачы, скоры,
Цераз поле, даліны на горы!

Ты-бы песьню тады аб набегах
Сьпеў для Ігара, ўнука Алега:

„Ой, ня сокалаў несла віхура
Цераз поле шырокае бура!—

„А каціліся галіцы стадам
Да Вялікага Дону з нападам“...

Ці запець было, вешчы Баяне,
Ўнуча Велеса, гэта пяяньне:

„Коні ржуць за Сулою-ракою,—
Слава ў Кіеве звоніць з зарою!“

Чутны трубы з Наваграда,
Стаяць сьцягі у Пуціўлі.
Ігар брата Ўсевалода
Жджэ прыход у кожнай хвілі.

І прышоў брат і казаці
Стане буй-тур Усяволад:—
„Ты ў мяне адзін, мой браце,
Сьвет мой сьветлы, Ігар-волат!

„Мы з табой абодва сёньні
Сьвятаслававыя дзеці,
Дык сядлай свае, брат, коні,
Коні быстрыя, бы ўсьпеці.

„А мае напагатове
Ўжо, як знаеш, асядланы
Яшчэ ўперад у дуброве,
Каля Курску, раным-рана.

„А мае-ж Куршчане любы
Табе ведамыя кметы:
Пад гудамі гулкіх трубаў
Спарадзіліся ў дасьветы.

„Гадавалі іх шаломы,
А канцом дзіды ўскармлёны,
Шляхі ім усе вядомы
І знаёмы яры, склоны.

„Ў іх нацягнутыя лукі,
Нарыхтованыя стрэлы;
Шаблі вострыя у рукі
Пахапалі, дзержаць сьмела.

„Як ваўкі сівыя ў полю,
Самі мчацца ў бой крывавы,
Каб здабыць сабе чэсьць, волю,
Каб прыдбаці князю славы!"

Князь Ігар тады ў залатое сядло
Сеў і паехаў па чыстым разлогу,
А сонца на небе, згасіўшы сьвятло,
Цемрай яму заступіла дарогу.

Ноч, стогнучы жудкія грозьбы яму,
У полі маркотным птушшо разбудзіла.
А выцьце зьвярынае ў гэтую цьму
У стада пужлівае птахаў тых зьбіла.

Паверх лесу кліча ўжо чарамі Дзіў,
Слухаці кажа зямлі незнаёмай—
Корсунь, Памор'е і Сураж зацьміў,
Волзе, Пасульлю папутаў заломы.

Кажа ў табе яго слухаць, балване,
Што разбаярыўся ў Тмутаракане!

А Полаўцы шляхам пабеглі нябітым
К Вялікаму Дону, як зьверы, жудосна;
Калёсы у поўнач крычаць іх адны там,
Маўляў тыя лебедзі спуджаны со-сну.

Вось Ігар-князь к Дону вядзе сваіх вояў,
А птаха, бяда яго, сочыць па суччы;
Ваўкі па бярлогах варожаць благое,
І брэшуць лісіцы на шчыты бліскучы.

Арлы заклікаюць зьвяр'ё клякатаньнем
Зьбіраць на пабоішчы косьці людзкія...
— О, Рускае племя! Далёкім сяганьнем
Ты ўжо перайшло рубяжы Палаўцкія.

Доўга ў мроку ноч танула,
Заранiца сьвiт зблiжала,
Поле мглою зацягнула,
Раньне жнiва сваё жала.

Сьцiхнуў сьвергат салаўiны,
Узбудзiўся гоман галчы...
— О, харобрыя русiны!
Прад навалаю паганчай

Загародзiлi шчытамi
Вялiкае тое поле,
Здабываючы чэсьць самi,
А для князя славы болей!

III

А во ў пятніцу рана стапталі
Палавецкае войска паганае;
Ў полі стрэламі там засьвісталі,
Загулялі пабеду праслаўную.

Ўзялі красных дзяўчат Палавецкіх
І папоны, аксаміты, золата—
Ўсё, што ўпала да рук удалецкіх,
Што бітвой ня было ў попел змолата.

Палавецкім багацьцем-плашчамі,
Кажухамі, тканінай залотнаю
Памасьцілі масты пад нагамі,
Загацілі праходы балотныя.

Сьцяг чырвоны, дзіда серабрана
І банчук па абычаю добраму
Ў нагароду за славу, за раны,
Сьвятаславічу, князю харобраму!

Дрэмле Алега харобрае
Ў полі на шчытах гняздо.
Ой, даляцела, адважнае,
Дужа далёка яно!

А ня было-ж яно зроджана
Ў крыўду нікому нідзе—
Ні быстракрыламу крэчату,
Ні сакалу, ні бядзе

І ні табе, Палаўчаніне,
Чорны паганы груган!..
Крыўдзе тваёй не спакорыцца
Вольны Алегавы стан.

Гза бяжыць шэрым воўкам
Там па полі па дзікаму,
А Канчак яму сьцежку
Значыць к Дону Вялікаму.

На другі дзень вельмі рана
Над зямлёй крывавы зоры
Сьвіт усходні абвяшчаюць,
Хмары чорныя йдуць з мора.

Сонцы два прыкрыці хочуць,
Як дзьве ясныя заранкі,
А во ў хмарах гэных чорных
Зьзяюць сінія маланкі.

Быці вялікаму грому
Над класамі пасьпелымі;
Дажджуісьці каляному
З Дону Вялікага стрэламі.

Тут паламаціся дзідам
Па-над Каял-ракі доламі,
Тут пашчарбаціцца шаблям
Аб палавецкія шоламы.

О, зямля Руская! З славай
Воі твае маладзецкія
Перасягнулі далёка
Ўжо рубяжы Палавецкія.

Вось ветры, Стрыбожыя ўнукі,
Павеялі стрэламі з мора
На храбрае Ігара войска,
Узгадована ў долі і ў горы.

Зямля і дудніць і трасецца,
Цякуць памутнеўшыя рэкі;
Туман пакрывае ўсё поле,
А сьцягі гамоняць: на векі!

Ідуць Полаўцы ад Дону
ад мора ўсплылі,
Войска рускае навокал
Нетрай абступілі.

Перагарадзілі поле
Шатамята клікам,
А харобрыя русіны—
Шчытамі і пікай.

Ой, ты, яр-тур Усяволад!
Стаў ў бок забіякай;
Засыпаеш ты варожых
Стрэламі ваякаў.

І грыміш аб іх шаломы
Стальнымі мячамі;
Дзе ўпадзеш, тур, залатымі
Сьвецячы шчытамі,—

Там кладуцца ў рад галовы
Полаўцаў паганых,
І а вараскія шаломы
Шабляй пашчапаны...

Якая цана ранам, брацьці, таму,
Хто забыўся жыцьця яснаты,
На горад Чарнігаў хто ў боях забыў
І на бацькаў пасад залаты?

На мілую любу, Глябоўну сваю—
Яснавокую краску-жану,
На звычай, абычай прадзедаў стары,—
Хто ўсё гэта забыў у вайну?..

IV

Былі слаўныя, дзеяў Траяны, вякі,
Прамінулі гады Яраслава
І паходы Алега былі працяклі—
Ўсё Алега з сыноў Сьвятаслава.

Той Алег бо мячамі разруху каваў,
Па зямлі сеяў стрэлы разгонам,
Калі ў горадзе Тмутаракані ступаў
Ў залатое стрэмя ён са звонам:—

Чуў здалёку той даўны трывожлівы звон
Яраслававы сын, Усяволад,
А Ўладзімер што-раньня, пакінуўшы сон,
Зачыняўся ў Чарнігава-горад.

А Барыса таго Вечаславіча,
Маладога і храбрага князя,
На апошні суд слава паклікала,
За якою ганяўся ў адвазе.

І на векі пасьцелю зялёную
У Каяльным паценьні паслала—
Ўсё за крыўды-абіды Алегавы,
Што загубства разводзіў нядбала.

К тэй Каялы-ракі між Угорскімі
Іначодцамі сам палялеяў
Яраполк свайго бацьку да Кіева—
Да сялібы сьвятое Зафеі.

Пры Алегу тады Гараславічу
Моц было міжусобіц, няладаў;
Жыцьцё гінула ўнука Дажбожага,
Люд свой век скарачаў ў княжых звадах.

На зямлі тады Рускай узбуранай
Рэдка пеў аратай за сахою,
Груганьнё зато часта пагрумквала,
Ў полі дзелячы труп між сабою.

А на ежу ляцеці зьбіраючысь,
Галкі гоман заводзілі й гулі.
Так было ў тыя войны й пабоішчы,
А такіх бітваў слухам ня чулі!

V

Ад раніцы да вечара,
Ад вечара да раніцы
Лятуць стрэлы гартоўныя,
Грымяць мячы аб шоламы,
Трашчаць дзіды сталёвыя,
Шумяць харугві стужкамі
Сярод палёў няведамых,
Сярод зямель Палоўцавых.

Зямля тая ўчарнелая,
Пабітая капытамі,
Касьцямі ўся пасеяна,
Крывёю ўся палітая.
Вялікай абхапілася
Зямля тугою Руская.

Што там шуміць, што там зьвініць
Рана, йшчэ перад зарою?—
Ігар палкі ўводзіць свае:
Жаль яму Усеўлада-брата.

Біліся дзень, дзень і другі,
Трэцяга дня пад палудня
Сіла змагла, сіла лягла,
Рухнулі Ігара сьцягі.

Тут два браты разлучыліся
На беразе быстрай Каялы,

Тут не хапіла крывавага
Віна ды ў гульні нябывалай.

Тут пір дакончылі храбрыя
Русіны—ня дарма набеглі,—
Сватаў спалілі, а самі там
За Рускую землю палеглі.

У полі далёкім ад жаласьці
Маркотна ные травіца,
А пад тугой цяжкай дзерава
К зямлі сірацінай хіліцца.

VI

Во, невясёлая, брацьці, гадзіна настала!
Сілу пустыня прыкрыла ўжо грознай навалай;

Крыўда паўстала у ўнука Дажджбожага сілах,
Дзевай яна на Траянаву землю ўступіла.

Крыльлем лябяджым па моры ўспляснула, а ў Доне
Плюскатам спудзіла шчасныя часы ў бяздоньні.

Князевы споркі—людзям ад паганых загуба;
Стаў гаварыцё брат да брата са злосьці, нялюба:

„Гэта і гэна маё!“ Ды пачалі казаці
Князі аб малым: „во гэта вялікае, браце!“

А на сябе самі згубства каваці няўстаньне...
Скрозь-жа на Русь набягалі з пабедай пагане.

О, як далёка сакол заляцеў ў гэну пору,
Птушак пужлівых зьбіваючы, к сіняму мору!

А ўжо адважнага Ігара войска ня ўскрэсіць!
Па ім Карына заклікала, гледзя на месяц.

Жэля па Рускай зямлі паняслася з трывогай,
Смагу наводзячы людзям у полымя рогу.

Жоны заплакалі рускія ў жальбах нябылых:
„Ўжо нам ня мысьляй памысьліць мужоў сваіх мілых,

„А ні прадумаці думай, ні вочмі сваімі
Іх азіраць на пуховай пасьцелі жывымі.

„Срыбрам і золатам тым пагатове ніколі
Нам не пацешыцца ў долі, самотнае долі!“

І застагнаў-жа, о, брацьці, град Кіеў тугою,
А той багаты Чарнігаў—напасьцю благою!

Журба па Рускай зямлі разьлілася разводзьдзем,
Ды пацякла ненасытная жальба ў народзе.

А на сябе самі князі загубства кавалі,
А тут паганыя самі адны не чакалі,

Панаваліўшысь на Рускую землю з пабедай,
Дань вымагалі па белцы з двара даўным сьледам.

Тыя бо два Сьвятаславічы, храбрыя воі—
Ігар, Усяволад—няпраўду збудзілі сабою,

Што быў прыспаў іхні бацька, той грозны вялікі
Кіеўскі князь, Сьвятаслаў. Ён-жа не для прылікі

Грозьбаю быў над варожымі сіламі злымі
З войскам харобрым сваім і мячамі стальнымі.

На Палавецкія землі нагой наступіўшы,
Узгоры і яры пакуль не стаптаў, стуль ня вышаў.

І замуціў там вазёры і рэкі ў чаротах,
І засушыў там крыніцы і дрыгвы-балоты,

А паганога Кабяку з узлучыны морскай,
Як бураломнае віхрышча, выхапіў дзёрзка.

Ад тых палкоў палавецкіх, жалезных, агромых,
Ажно зваліўся Кабяк ў Сьвятаслава харомах!

Тут вэнэдыйцы і немцы, тут грэкі й маравы
Славу вялікую дружна пяюць Сьвятаславу;—

Ігара каюць, нашто патапіў ён багацьце—
Ў доньні Каялы-ракі Палавецкай загаціў,—

Золата рускага ўсыпаўшы там вельмі многа.
Там-жа князь Ігар ссаджаўся з сядла залатога

Ды на сядло ўжо нявольніка ціха садзіўся...
Ў горадах сьцены занылі, шум-гоман спыніўся.

VII

А на горах у Кіеве гэтае ночы
Сьвятаславу прысьніўся сон смутны, прарочы:

„Адзявалі мяне,—кажа,—з вечара зморна
На цясовай кравацi пасьцілкаю чорнай;

„Віно сіняе чэрпалі мне, бы ў вясельлі,
А ў віне тым благое намешана зельле.

„А з пустых палавецкіх каўчанавых жэрлаў
Мне на грудзі там сыпалі буйныя пэрлы,

„Ды так песьцяць мяне. А ўжо дошкі ў праломах
І бяз скрэп на маіх златаверхіх харомах.

„Усю з вечара ноч груганьнё грумкацела,
На балонь каля Плесьнеску ўжо даляцела,

„Пабыло на балотнае топкае Сані
І да сіняга мора няслося на раньні!"

І казалі на гэты сон князю баяры:
„Ўжо туга, княжа, розум адзела твой хмарай!

„Гэта з бацькава так залатога пасаду
Сакалы два зьляцелі сачыці прынаду—

Горад Тмутаракань пашукаці з разгону,
Або ўдоваль напіціся шоламам Дону.

„І ўжо сокалам гэным шаблямі паганых
Пападсечана крыльле на дзікіх палянах,

„А саміх у жалезныя спуталі путы.
Ў трэці дзень патануў сьвет у цемрадзі лютай:

„Сонцы два пацямнелі—слупы агнявыя
Згасьлі два,—з імі месяцы два маладыя.

„Сьвятаслаў і Алег апрануліся цьмою
Ї на моры Яны патанулі абое,

„Ї вялікай буянасьці хану дадалі.
Цьма пакрыла сьвятло на рацэ на Каяле,

„А па Рускай зямлі, як гняздо тое рысяў,
Чарадою скрозь Полаўцы параспаўзьліся.

„Ўжо ўзьнялася над хвалай благая пахула,
Ўжо насільле над воляй узьнесла—сагнула,

„Ї ўжо рынуўся Дзіў на зямлю на прысельлі,
Вось бо Гоцкія красныя Дзевы запелі

„На пахілістым беразе сіняга мора,
Рускім звонячы золатам, сочачы зоры.

„Ўсе пяюць яны Бусавы часы і справы
Й Шараканавай помсты лялеюць праявы.

„А ўжо мы во—твая маладая дружына
Больш ня знаем з табою вясёлых часінаў“.

Тады вялікі Сьвятаслаў
Азваўся словам залатым,
Зьмяшаным з горкімі сьлязьмі,
Ї так сказаў баярам тым:
„О, сыны мае, Ігар і Ўсевалад!
Рана пачалі крышыці
Мячамі зямлю Палавецкую,
А сабе славу сачыці.
„Але толькі ня з чэсьцяй уходалі,
Бо вы ня ў чэсьці і хвале
На тым полі далёкім паганскую
Кроў на зямлю вылівалі.
„Вашы сэрцы ў сталь крэпка закованы—
Ўзброены гартам адвагі,
Але што-ж натварылі сівізьне вы
Тамка маёй без развагі?

„Не даждалі багатага й сільнага
Брата майго Яраслава
На падмогу з яго многавоямі,
З войскам чарнігаўскім бравым—

„А ваякі яны ўсе сусьветныя:
Там і Магуты, й Шальберы,
І Татраны у побач з Равугамі,
Там Тапчакі і Альберы.

„А яны бо з нажмі захаляўнымі
І бяз шчытоў б'юцца жвава—
Пабяджаюць палкі толькі клікамі,
Звонячы прадзеднай славай.

„Але вы там сказалі: мужаймася
Самі з сваімі мячамі!
Славу самі захопім пярэднюю
Й з задняй падзелімся самі.

„А ці-ж дзіва тут, брацьці, вялікае
Памаладзецi й старому!
Калі сокал ліняе—ён высака
Птушку ўзьбівае ад дому;

„Не папусьце гнязда свайго роднага
Ў крыўду, як бача трывогу.
Але гора ўсё ў тым, што во буйныя
Князі ўжо мне ў не падмогу:

„Тыя часы ў ніштo абярнуліся.
Вось бо ля Рымава зрана
Пад шаблямі крычаць Палавецкімі,
А Валадзімер—у ранах!

„І туга і нуда сыну Глебаву,
А ўсё з таго, што крышыцi
Ня ў час шлі зямлю Палавецкую,
А сабе славу сачыці!..“

VIII

О, княжа вялікі, Ўсяваладзе!
Ці ня думкай табе-б прыляцеці
Здалёку, каб трон-пасад бацькавы
Залаты ўберагчы ў ліхалецьці?

Распырскаць бо можаш ты вёсламі
Многаводную Волгу на бокі
І можаш сваімі шаломамі
Да дна вычарпаць Дон сінявокі.

Каб быў ты, была-бы нявольніца
Па адным—а ня болей—нагаце,
А з ёй і нявольніка кожнага
Па разане маглі-бы купляці.

Ты можаш бо з воддалі, насуха,
Над шырокімі бітваў палямі
Жывымі страляць самастрэламі—
Тымі ўдалымі Глеба сынамі.

Ты Давід і буй-Рурык! Ня вашыя-ж гэта
Пазалочаны шоламы гэнага лета

У крыві, бы ў рацэ рыбы, плавалі цінай?
Ці-ж ня ваша адважная колісь дружына,

Маўляў туры, рыкае ў няведамым полі,
Гартаванымі шаблямі ранена ў волю?

Уступеце, сябры, ў залатыя страмёны
За ўсю крыўду вялікую часаў сягоных

І за Рускую землю, за Ігара раны,
Сьвятаслáвіча буйнага—зьдзекі ў паганых.

Яраславе, Асмомысьле Галіцкі! Кутам
На пасадзе высока сядзіш златакутым.

Ты сваімі палкамі жалезнымі ўвышы
Падпёр горы Угорскія, шлях заступіўшы

Каралю, й зачыніўшы вароты Дунаю,
Цераз воблак шыбаючы берамы з краю,

Да Дунаю суды свае судзячы спраўна!
Твае грозьбы па землях цякуць многаслаўна.

Адчыняеш ты Кіеву насьцеж вароты
Ды з свайго залатога пасаду адно ты

Султаноў за зямлямі страляеш нясла̂ба.
О, страляй, княжа, ў сэрца паганага раба

Канчака за зямлю Русь, за Ігара раны,
Сьвятаславіча буйнага—зьдзекі ў паганых!

А ты, буйны Рамане, і ты, Імсьціславе!
Думка храбрая носіць ваш розум па справе.

Плывіцё вы на справу з адвагай, высока,
Быццам сокал на ветрах, лунаючы лёгка.

Птаха хочучы сходаць у бітвах з вятрамі,
Ёсьць бо ў вас пад лацінскімі йшчэ шаламамі

І з жалеза наперсьнікі, з іхняга звону
Ўжо затрэсьліся землі й шмат ханскіх старонаў—

Палаўчане, Літва, Дарамела, Яцьвягі,—
Свае кінулі ў полі і дзіды і сьцягі

І галовы свае нахілілі пад тыя
Вашы, князі, магутныя мечы стальныя.

Але ўжо, княжа Ігар, бліск сонца сьцямніла,
Не на добрае й дзерава лісьць свой згубіла!

Во па Росі й Суле гарады падзялілі.
А ўжо Ігара войска ня ўскрэсіць у сіле!

Дон цябе, княжа, кліча, ждучы твайго сьледу,
І князёў заве іншых к сабе на пабеду.

Во харобрыя князі Альговічы,—ў бойцы
Непамернай таей утаміліс малойцы.

Усяволад, Інгвар, Імсьціславічы ўсе тры!
Не благога гнязда птахі хованы ў ветры,—

Сабе ўладу ня ў шчасьці-ж пабедным прыдбалі?
Залатыя ў вас шоламы што заняпалі?

Што замоўклі ў вас Ляцкія дзіды з шчытамі?
Полю загарадзеце вароты страламі

Вы за Рускую землю, за Ігара раны,
Сьвятаславіча буйнага—зьдзекі ў паганых!

IX

Ўжо бо Сула не цячэ ручаінай
К Пераяслаўлю быстрай, срабранай;
Дзьвіна ўжо балотам цячэ бязупыну
Да Палаўчан, пад воклік паганаў.

Адзін Ізяслаў толькі—сын Васільковы
Сам пазваніў мячамі сваімі
Аб шлёмаў літоўскіх стальныя аковы,
Ускалыхнуўшы днямі былымі.

Свайму пераняў славу дзеду Ўсяславу,
Сам пад чырвоным шчытам пабіты
Мячамі літоўскімі, лёг на крывавай
З Хоцьцем траве. А кажа тады той:

— „Дружыну тваю апранулі, князь, крыльлем
Птахі, а зьверы кроў палізалі!"
Ня быў тут брат Брачыслаў, над кавыльлем,
А ні другі—Усяволад. У жалі

Адзін ён жамчужную з храбрага цела
Выпусьціў душу праз ажарэльле.
Заныла гамонка, вясёласьць зьнямела,
Трубы ў Гародні смутна запелі.

Яраславе і ўнукі вы ўсе Усяслава!
Апусьцеце ўжо сьцягі свае,
Пахавайце мячы пашчарбаны, бо слава
Ужо дзедава вас не спаўе!

Вы бо сваркай сваёй напусьцілі
Скрозь паганых па Рускай зямлі—
Па надзеле Ўсяслава, з чаго і насільлі
Ад зямлі Палавецкай пайшлі.

У сёмы Траянавы век
Уздумаў Ўсяслаў варажыць
Аб мілай дзяўчыне сабе,
Што з славай яго заручыць.

Пусьціўшыся ў хітрыкі, ён
На борздага ўсеўся каня
І скочыў, памчаўся чым-сьвет
Да Кіева-града, дадня.

І кіеўскі дзідаю там
Пасад дакрануў залаты;
Ад іх скочыў зьверам лютым
З Белгорада ў поўнач; тады

Ахутаўся сіняю мглой,
А раньнем, узьняўшысь да зор,
Навограду браму лязом—
Сякераю насьцеж адпёр.

Разьбіў Яраслававу там
Прыдбаную славу мячом
І скочыў праз поле і лог
К Нямізе з Дудутак ваўком.

На Нямізе снапы сьцелюць
Галавамі,
А малоцяць-жа стальнымі
Іх цапамі.

На таку жыцьцё кладзецца
Неспадзейна,
І душу ад цела веюць
Безнадзейна.

Берагі ў крыві Нямігі
Па калені;
Не дабро на іх пасеяў
Сейбіт жменяй.

А былі яны гусьценька
Ў процьмах вузкіх
Там засеяны касьцямі
Сыноў Рускіх.

Усяслаў князь людзям суд судзіў,
Гарадамі князёў надзяляў,
А сам поначы, сьвету на зьдзіў,
Ваўкалакам ці воўкам гуляў.

Ён бо з Кіева да пятухоў
Горад Тмутаракань дасьцігаў
І вялікаму Хорсу бяз слоў
Воўкам шлях борзда перабягаў.

Таму ў Полацку рана званы
Пазванілі ў Зафеі сьвятой
Да завутрані,—ён-жа праз сны
Ужо ў Кіеве звон чуе той.

Хоць і вешчая, кажуць, душа
Ў дзёрскім целе ягоным была,
Але часта бяды без нажа
Нацярпеўся, што доля дала.

Яму першаму вешчы Баян
І прыпеўку дасьціпна злажыў:
„Хітры, быстры, ні птах той быстран
Суду божага не пержыў!“

О, стагнаці ўжо Рускай зямлі,
Як успомніць князёў з былых пор!
Уладзімера таго не маглі
Прыкаваці да кіеўскіх гор.

А цяпер яго сьцягі нішто:
Адны Рурыку славу шумяць,
А другія—Давідавы ўжо...
Але стужкі іх розна вісяць.

X

Пяюць дзіды на Дунаі,
А ў Пуціўлі Яраслаўна
Бязуцешнаю зязюляй
Наракае раным-рана:

„Паляту я ў даль зязюляй
Па Дунаю за дубровы,
Памачу ў рацэ-Каяле
Рукавок я свой бабровы.

„І зьляту да князя ў полі,
Дзе ў зялёнай лёг пасьцелі,
Ды крывавыя ўтру раны
На яго магутным целе“.

Яраслаўна рана плача
У Пуціўлі на сьцяне,
Наракаючы зязюлькай,
Долю горкую кляне:

„О, вецер, вятрыска!
Чаму, ўладар, лётам
Сваім гэтак вееш
У вочы сіротам?

„Чаму ты на крыльлях—
І вольны і сьмелы—
На мужніх ваякаў
Мчыш ханскія стрэлы?

„Ці-ж веяці мала
Табе пад аблокі—
Ў гары, ў паднябесьсі
Шырокім, далёкім?

„Або ў сінім моры
Лялеяць, гайдаці
Чаўны з караблямі
Да ціхае гаці?

„Чаму ты, ўладару,
Мне радасьць асіліў,—
Вясёласьць разьвеяў
Па дзікім кавыльлі?“

Праслаўна рана плача
У Пуціўлі на сьцяне,
Наракаючы зязюлькай,
Долю горкую кляне:

„О, Днепра Славуціч!
Ты ў каменных горах
Праз Полаўцаў землі
Дол высек у мора.

„Кабякаву войску
Чаўны Сьвятаслава
Сабой ты лялеяў,
Акрылены славай.

„О, мне прылялей-жа,
Ўладару, ў харомы
Саколіка-мужа
З зямлі незнаёмай!

„Каб сьлёзаў я рана
Ў тузе нябывалай
К яму цераз поле
На мора ня слала!“

Праслаўна рана плача
У Пуціўлі на сьцяне,
Наракаючы зязюлькай,
Долю горкую кляне:

„О, сьветлае сонца!
Трысьветлае! Ўсюды

Цяплом і красою
Ясьнееш, як цуды.

„Чаму-ж, уладару,
Свой промень пякучы
На мужняе войска
Нанесла, ня ждучы?

„На полі бязводным
Ты смагай пагнула
Ім лукі, а тугай
Заткала утулы?!“

XI

Пырснула мора на поўнач,
Сьмерчы ідуць чарадой;
Ігару князю дарогу
Знача бог чорнаю мглой:

Знача з зямлі Палавецкай
Шляхі да Рускай зямлі,
Дзе жджэ на Ігара доўга
Бацькаў пасад дарагі.

Патухла вячэрняя зорка.
Князь Ігар і сьпіць, і ня сьпіць—
Ад Дону вялікага думкай
Да Дону малога бяжыць.

Апоўначы сьвіснуў савою
Аўлур на каня за ракой,
Уцяміць загадвае князю,
А Ігар князь зьнікнуў, як стой.

Той клікнуў—зямля загручэла,
Трава зашумела быльлём;
Упуд Палавецкія вежы
Спалохаў, зварушыў жыльлём.

А князь Ігар ужо гарнастаем
Паскакаў па траве к трысьнягу,
На вадзе выплыў гогалем белым,
На каня узваліўся ў бягу.

І саскочыў з яго босым воўкам,
Пакаціўся да логу Данца,
Й паляцеў сакалом пад імгламі,
Забіваючы там без канца

На сьняданьне, абед і вячэру
Белых лебедзяў, шэрых гусей.
Як ляцеў сакалом гэтак Ігар,
Тады воўкам Аўлур з сілы ўсей

Пакаціўся, сьцюдзёныя росы
Абтрасаючы вокал сабой...
...Коні быстрых сваіх падарвалі,
Лятучы пуцявінай пустой.

І кажа рака-Донец: „Ігару-княжа!
Ня мала во бітвы далі
Вялічча табе, а Канчаку дакукі,
А радасьці Рускай зямлі!“

А Ігар-князь кажа: „О, Донча! Ня мала
Вялічча сабе ты прыдбаў,
Што князя на хвалях лялеяў і шчыра
Зялёну траву падсьцілаў

„Яму на сваіх берагох серабраных,
І цёпла атуліваў мглой
Пад ценем зялёнага буйнага дрэва,
Ды пільна сьцярог з цемнатой.

„Яго на вадзе сваёй гогалем белым,
А чайкай паверх ручаёў,
Ды качкай-чарнедзяй на ветрах шумлівых
Паказываў сьцежку і вёў.

„А Стугна-рака ўжо куды не такая,
Худы бо ў яе перацёк:
Чужыя папіўшы, глынуўшы крыніцы
І хвалі разьліўшы—дзе ўток,

„Яна маладому князю Расьціславу—
Бяз часу і не на дабро—
Пры беразе цёмным наскрозь зачыніла
Дарогу сабой на Дняпро.

„Тужыць Расьціславава маці і плача
    Па князі сваім маладым...
А кветкі заныл, а дрэва са смуткам
    К зямлі пахілілась благім“...

Ой, не сарокі ўстракаталі!
А гэта Ігаравым сьледам
Гза з Канчаком у побач едзе,
Як па жніво сусед з суседам.

Тады ўжо груганы над косьцьмі
Ня грумкалі, і галкі змоўклі,
Не сакаталі і сарокі,—
Па лозах распаўзьліся, моклі...

Па лесе тукатам няўтомным
Сьлед дзятлы к рэчцы адбіваюць,
А салаўі вясёлай песьняй
Блізкое раньне выйгрываюць.

І гаворыць так Гза Канчаку:
— „Калі сокал ляціць у гняздо,
Залатымі страламі сваімі
Мы застрэлім сакольца яго!“

А Канчак-жа адказвае Гзе:
— „Калі сокал ляціць да гнязда,—
Краснай дзевай сакольца тады
Мы апутаем,—што за наўда!“

А Гза кажа на то Канчаку:
— „Калі дзеваю краснай яго
Мы апутаем, то ўжо тады
Мець ня будзема мы ні таго

„Маладога сакольца ў сябе,
А ні краснае дзевы, ды нас
На палёх Палавецкіх пачнуць
Кляваць птахі ў нявеселы час!“

XII

сказаў-жа аб днёх Сьветаслава
Той Баян-песьнятворца старын
І далёкай пары Яраслава
І Алегавых даўных часін:

„Хоць і цяжка табе многасьмелай
Галаве без плячэй у людзёх,
Але трудна й табе жыці, целу,
Без сваёй галавы на грудзёх!“

Так і Рускай зямлі ненарокам
Цяжка мераць бяз Ігара дні.
Сонца сьвеціць на небе высокім,
А князь Ігар на Рускай зямлі.

Красны дзевы пяюць на Дунаю,
Галасы іх плывуць і лятуць
Неўгамонна ад краю да краю,
Цераз мора да Кіева йдуць.

Ігар едзе праз спуск Барычоўскі
К абразу Пірагошчы сьвятой.
Рады князю староны і вёскі,
Гарады весяляцца з сабой.

Пеўшы песьню старым князём, справам,
Потым пець маладым песьняй бур:
Сьветаславічу Ігару слава!
Слаўся храбры Ўсяволад буй-тур!

İ Ўладзімер, сын Ігара воя,
Малады князь—на страх Палаўчан!
İ князём і дружыне здароўя,
Выступаючым за хрысьціян,

У няведамай дзікай краіне,
Пашматаўшы паганых палкі.
Слава буйным князём і дружыне
На далёкія векаў-вякі!“

ГАЛЬКА

ОПЭРА Ў ЧАТЫРОХ ДЗЕЯХ

СЛОВЫ ЎЛАДЗІМЕРА ВОЛЬСКАГА
МУЗЫКА СТАНІСЛАВА МАНЮШКІ

Пераклад з польскае мовы

АСОБЫ:

СТОЛЬНІК

ЗОФ'Я—яго дачка

ЯНУШ

ДЗЕМБА—прыхлебнік стольніка

ЁНТАК }
ГАЛЬКА } сяляне з вёскі Януша
ДУДАР }

ГОСЬЦІ спаміж шляхты, вясельная дружына, сяляне, гаране, гаранкі, службіты і г. д.

Рэч дзеецца ў XVIII сталецьці.

АКТ I

У горадзе ў доме стольніка.

Бакавая заля; у глыбі трое высокіх шкляных дзьвярэй, якія вядуць на агарод; з аднаго боку ад гледачоў відаць прыадчыненыя дзьверы да балёвай залі, з другога—стол, за якім бяседуюць госьці і стольнік. Дземба, клапочучы, напаўняе келіхі. З балёвай, ярка асьветленай залі іншыя госьці выходзяць парамі палёнэза і кружацца па залі.

СЦЭНА ПЕРШАЯ

СТОЛЬНІК, ДЗЕМБА і ХОР ГАСЬЦЕЙ

ДЗЕМБА

Хай жывуць нам маладыя.
Ў дзень заручын іх вітаем.
Хай як галубочкі тыя
Вечна любяцца наўзаем.

То-ж бо лучацца кляйноты,
Два адвечнай славы цноты
У вадно звычаем даўным:
Адравонжа ды з Памянам.

ХОР

Віват! Віват! маладыя!
Каб дзянькі век залатыя
Вам рунелі, як руно.

Два адвечныя кляйноты,
Знамя муства, знамя цноты,
Слаўна лучацца ў адно.

ДЗЕМБА З ХОРАМ

Аж душа расьце, як глянуў,
Што за пара, бы заранка.
Як-бы створана для Яна
Наша Зоф'я Стальнічанка.

НЕКАЛЬКІ СПАМІЖ ГАСЬЦЕЙ

І абое роўны станам
І багацьцем нязьлічаным.
Хай ім шчасьце сыпе кветы!
Хай жывуць даўгія леты
Адравонжа ды з Памянам!

СТОЛЬНІК

Мілай брацьці дзякуй наша,
Прыязьнь іх вядома нам.
Чаркі ўверх! Здароўе ваша!
Любімося!

ХОР

Шчасьця вам!

Дземба з хорам выходзяць, крычучы яшчэ: „Хай жыве"!

СЦЭНА ДРУГАЯ

СТОЛЬНІК, ЗОФ'Я і ЯНУШ

уваходзячы з залі

ЯНУШ

Багаслаўі, пане войча!
Бо ўжо сьмею зваць вас так.

ЗОФ'Я

Добрацьваша ў тым прычынай,
Што я шчасна нябы як.

Разам

Багаславі, пане войча!
Просьба наша к вам ядына.

СТОЛЬНІК

Я даўно ўжо меўся ўдвойчы
Вас злучыці гэткім чынам.

ЗОФ'Я і ЯНУШ

Багаславі, мілы войча!

СТОЛЬНІК

багаслаўляючы

Хай-жа воля твая, божа,
Война неба збудзецца!

Чуваць за сцэнай сьпеў

Як той ад віхру куст паламаны,
Душачку гэтак зматала.

ЗОФ'Я

Што там за сьпеў?

Сьпеў за сцэнай

Дзе ты, вяночак, дзе ты, руцяны,
Дзе ты, лілейка, ў ім зьвяла?

ЗОФ'Я

Гэткі жальбяны
Той сьпеў. Хто-ж гэта, хто?

Сьпеў за сцэнай

Усё забраў мне Янка, мой сокал,
Усю мяне ўзяў маладую...

ЯНУШ

зьбянтэжаны да Зоф'і

Знаць ня знаю...

На бок

Хто прынадзіў
Бедну дзеўку тут на зло?

Сьпеў за сцэнай

А я шукаю, шукаю вокал,
Яго знайсьці-ж не магу я...

СТОЛЬНІК

Што за песьня ў маім садзе
У час гэты, вось дзіўно!

ЯНУШ

на бок

Голас Галькі! Як у чадзе,
Бедна дзеўка, і пашто?
Або можа звар'яцела?..

ЗОФ'Я

Яне мой, што гэта знача
Гэта песьня жалю, плачу?

СТОЛЬНІК

Гэта вельмі ўжо засьмела.

Хоча ісьці ў сад. Ян яго стрымлівае.

ЯНУШ

узрушаны, да Зоф'і

Разам:
О, так, любы мой анеле!
Песьня гэтая гавора:
Вось нам радасьць і вясельле,
А ёй смутак, а ёй гора!
Сьпеў нядолі там,
Выйду, гляну сам!

ЗОФ'Я

да сябе

Разам:

Што за радасьць і вясельле,
Які-ж добры яго нораў,
Што так шчыра, так на дзеле
Яго раніць братне гора.
Сьпеў нядолі там,
Што азваўся нам.

СТОЛЬНІК

Гэта сьмеласьць, гуз на целе!
Але, як завыла гора,
Трэба помач даць у пору.
Слушна, слушна, нам вясельле,
А нядоля там!
Выйдзі глянуць сам.

Выходзіць з Зоф'яй, якая з залюбаваньнем пазірае на Януша.

СЦЭНА ТРЭЦЯЯ

ЯНУШ

адзін сумны і неспакойны

Recitativo

Скуль прыплялася сюды ня ў пору?
Ці-ж пекла яе ўжо нясе?
Хоць яе жальба цяжкай мне зморай,
Ды ўжо запозна, ўжо збылося...
І сэрца іншай аддалося...

Га! а можа сьлёзы гора
Супыняцца, як уймуся...
А пасьля прэч, прэч!
Я сьлёз баюся!

Сьпеў

Чаму мне ў хвілях самотных гэных,
Калі нас сэрца любіць заве,
Яе твар блiснуў, як цьвет праменны,
З ружовых вуснаў ўсьмешкай таемнай,
З-пад бровак доўгіх зраніцы дзьве?

Чаму раптоўна душа забурліла,
Як ад віхуры бег рэчных хваль?
Што мне сіротка гэта ўчыніла,
Каб жальба вечна яе сьлязіла,
Каб праз мяне век гнаў яе жаль?

СЦЭНА ЧАЦЬВЕРТАЯ

ЯНУШ, ГАЛЬКА

ўваходзіць, ня бачачы яго спачатку.

ГАЛЬКА

Сьпеў

Як той ад віхру куст паламаны,
Душачку гэтак зматала.
Дзе ты, вяночак, дзе ты, руцяны,
Дзе ты, лілейка, што зьвяла?

Усё забраў мне Янка, мой сокал,
Ўсю мяне ўзяў маладую.
А я шукаю, шукаю вокал,
Яго знайсьці-ж не магу я.

Дзе ты, ах, дзе ты, о, мой саколе,
Дзе маё сонца на небе ясным?
Як сьцяты колас на дзікім полі,
Так без цябе я загасну.

Адварочваецца, спасьцярогшы Януша, з крыкам радасьці бяжыць да яго і хапае за руку

О, пане!
Мне Ёнтак гэты

Цьвярдзіў бяз спыну,
Што ўжо мяне ты
Згубіў, пакінуў...

А я во бачу, к табе тулюся,
І ты, як колісь, ка мне зьвярнуўся,
Даеш мне сэрца, сэрца сваё.
О, мой саколе! о, сонца маё!

ЯНУШ

на бок

Праклята хвіля! Ах, як тут лгаці?
Яе мне сьлёзы муцяць жыцьцё...

Да Галькі

Здарма твой гэты плач, нараканьне!
Няўжо цябе я згублю, затрачу?!
Аддаься толькі. Ўвагі мей болей,
Бо не хачу я, каб дзядзька бачыў.
Сьмела, ня бойся. Ніхто, ніколі
Ня вырве з сэрца маё ўчуцьцё.

ГАЛЬКА

з парывам

О, мой саколе! сонца маё!

ЯНУШ

зьлёгка адсоўваецца

Ах, супакойся ты, дзіцё!
Ці-ж я забуду, цябе затрачу?..
Хутчэй кінь гэтыя муры,
Чакай за местам, над Віслай там,
Дзе крыж на шляху, каля фігуры,
Прыду я ў міг, прыду я сам...
А посьля ўжо вярнёмся там—
Да нашых гор. Там знова нам
Шчасьце і рай...

ГАЛЬКА

паўтарае за ім радасна

...Да нашых гор і знова нам
Шчасьце і рай...

ЯНУШ

З кім прышла ты?

ГАЛЬКА

не зважаючы

О, мой саколе!

ЯНУШ

З кім прышла ты?

ГАЛЬКА

не зважаючы, яшчэ радасьней

О, маё сонца!
О, добры пане! Зноў гэткі сам!

ЯНУШ

падганяючы

Ідзі адсюль! Прыду я там!

ГАЛЬКА

О, пане,
Добры, любіш ты мяне?..

ЯНУШ

Бяжы адсюль, прашу цябе!

ГАЛЬКА

Праўда? Ўжо мяне ня кінеш!
Ў горы вернешся, ня згінеш,
Саколе мой!
Там я сяду над крыніцай
І чакаць буду й журыцца
Аж прымчыцца ўраз.

Тады будзем жыць суполам
Век з табой, з маім саколам,
Хіба сьмерць разлучыць нас!

ЯНУШ

неспакойна

Так! З табой не разлучуся,
Ў нашы горы я вярнуся,
Анёле мой!
Сядзеш там ты над крыніцай,
Чакаць будзеш і журыцца,
Аж вярнуся ўраз.
Тады будзем зноў суполам,
Зноў з табой, з маім анёлам,
Хіба сьмерць разлучыць нас.

Прыцісnуўшы яе да грудзей, выводзіць у сад, зачыняе ўсе трое дзьвярэй і задуманы йдзе ў залю. Госьці затрымліваюць яго ў дзьвярах.

СЦЭНА ПЯТАЯ

ЯНУШ і ГОСЬЦІ

АДНЫ З ГАСЬЦЕЙ

Пане млоды! Што ў самдзеле?!
Трэ' гуляць, калі вясельле.

ЯНУШ

з прымусам

Я ўжо вам служыць гатоў...

ДРУГІЯ ГОСЬЦІ

абступаюць яго, цішэй

У чапцы радзіўся, пане,
Цуд—ня Зося, як іскра!

ЯНУШ

задуманы, падаючы ім руку

Дзякую, дзякую!

НЕКАЛЬКІ З ГАСЬЦЕЙ

Разьвялі тут віншаваньне,
А музыка грай здарма...

СЦЭНА ШОСТАЯ

ТЫЯ-Ж і СТОЛЬНІК

трымае Зоф'ю пад руку. Дземба са срэбным жбанам і адзін з гасьцей, які трымае ў руках вялікі Зыгмунтаўскі келіх. У дзьвярах ад залі паказваецца некалькі жанчын.

ХОР

з паклонамі да Стольніка

Ой, спачыці, Стольнік, час!
Вашмасьць нам не папушчае,—
Корміць, поіць, угашчае
Пакнязёўску нас.

АДЗІН З ГАСЬЦЕЙ

выпіўшы келіх, аддае яго Дзембе

За гаспадара здароўе!

ХОР

Ой, спачыці, Стольнік, час!
Вашмасьць нам не папушчае,
Корміць, поіць, угашчае
Пакнязёўску нас!

ДРУГІ З ГАСЬЦЕЙ

да якога піў папярэдні

І радні яго шляхотнай...

СТОЛЬНІК

узрушаны, пушчае руку Зоф'і, кланяючыся ўсім ад сэрца шапкай

О, наймільшыя панове!
Аж мне робіцца маркотна,
Нейкі жаль душу асіліў,
Што вас столькі ў гэтай хвілі,
Ганаруе так мой домік!..

Са сьлязьмі

І ўзяць к сэрцу захацелі,
Што ядыны той патомак
Майго роду па кудзелі,
Ў нашым, пане, ўдоўім стане,
Хутка бацьку асамотніць,
Як палучыцца ўжо з Янам...

ЯНУШ і ЗОФ'Я

схіляюцца яму да ног

Войча, любы!

СТОЛЬНІК

падымае іх

Мая дочка, мае дзеці!..

Да гасьцей весялей

Дык, панове, хто ахвотны—
Просім далей, бяз прыганы.

ХОР

Віват! Віват!

СТОЛЬНІК

ахвоча

А вы моладзь, хто мне верыць,
І хто любіць, ну, ў абцасы!

Да ружанца і да танца!
Як было ў даўныя часы.

ХОР

Віват! Віват!

ДЗЕМБА

сьціха да Стольніка

Пане Стольнік, то-ж у залі,
Як-бы ў лазьні, так агніста!
Каб і тут мо' паскакалі?

СТОЛЬНІК

Мой Дзямбочак, ачавіста!
Раіш добра ў самым дзеле!

ДЗЁМБА

ў дзьвярах залі

З мазавецка! Рэж капэля!

Чуваць з залі музыка, граючы мазурку; улятаюць танцуючыя пары. Дземба далей абходзіць з келіхам і са жбанам, які яму службіты час ад часу напаўняюць. Пасьля кожнага тосту чуваць „віват". Стольнік з Зоф'яй і некалькімі гасьцьмі—жанчынамі і мужчынамі—сядаюць. Януш за імі стаіць задуманы.

ЗАСЛОНА.

АКТ II

Прысады ў садзе. З правага боку відаць асьветленыя вокны ў доме Стольніка. У глыбі мур і фуртка. Галька ходзіць паміж дрэвамі. Ноч.

СЦЭНА ПЕРШАЯ

ГАЛЬКА

сама

Recitativo

О, як кленчыць-бы хацела
Ўжо пад крыжам, ля дарогі!
Каб гарачых сьлёз нябогі,
За вяночак мой цярнёвы,
Маці боска з Чанстаховы
Сваёй ласкай пажалела.
Бо я-ж—бедная сірота
Многа, многа так цярпела.

Па хвілі, азіраючыся вокал

А дзе-ж Ёнтак?
Там гулянка, там вясёласьць!—

Чуваць музыка з дому

А тут ноч.

Па хвілі весялей

Ён пакіне іх, саколік,
Ў горны вернецца зноў край.

Дзень і ночка—мне маркотна,
Пакуль буду ждаць нясьмела,
А як прыдзе—прыдзе рай!

Сьнеў

Каб мне раным-рана ўзьняцца над палянай,
Ластаўкай пад небам мігаць, як маланка!
Каб мне ў рэчцы рыбкай да цябе мкнуць тамка,
Да цябе, мой Янка!

Ні я ў рэчцы быстрай плаваюча рыбка,
Ні я маю крыльле ластавачкі шыбкай,
Віхар толькі ў горах баіць бязустанка:
Вернецца твой Янка!

Каб мне зоркай яснай ў скалах над крыніцай,
У душы і сэрцы там тваіх адбіцца,
Блудным аганьком хоць, што так бледна зьзяе,
Як мая сьлязінка, што к табе сплывае!

А ні мне ў крыніцы блыскаці адлюднай,
Ні я тая зорка, ні я вогнік блудны,
Плыве толькі енк мой, плыве па расінах,
Жаль цябе дзяўчына!

СЦЭНА ДРУГАЯ

ГАЛЬКА, ЁНТАК

шукае яе паміж дрэвамі.

ЁНТАК

Галька! Галька!

ГАЛЬКА

прыбягае да яго

І што-ж мяне ты, бедную, зводзіў,
Як дзеля сьмеху,

І адбіраў мне ў цяжкай нягодзе
Ядыну ўцеху?
Яго я зблізка бачыла, чула,
Майго сакола!

З пэўнасьцю

І вернецца ўжо, і не пакіне!

ЁНТАК

Бедна з сэрцайкам ты кволым!

ГАЛЬКА

Чуць не замерла на сьмерць яно так
З жалю мне, беднай...

З лёгкім нараканьнем

Ах, мой ты Ёнтак, і што-ж было так
Мучыць дарэмна?

ЁНТАК

крыху з насьмешкай

Ха-ха-ха!..

ГАЛЬКА

зьдзіўленая

Сьмяешся ты? Зьбяжым адсюль!

ЁНТАК

Дык жыва прэч!—

ГАЛЬКА

азіраючыся неспакойна

Так дзіўна ў гэтай шумнай мясьціне,
Так неяк страшна сельскай дзяўчыне!
Ня відна як, ня відна, скуль
Сонейка ўсходзіць;

Ня відна як, ня відна, дзе
Сонца заходзіць.
Так цёмна ноч! Так мучыць, страша
Халодны мур—і жудка мне!
Хутчэй туды—дзе горы нашы
Сьняжыста льсьняць. Ён жджэ мяне
За местам там! Што?—сьмех табе?

ЁНТАК

Дык пабяжым, калі жджэ нас
І прыдзе там.

Сьпеў

І ты йшчэ верыш яму, дзяўчына,
Што ён ня зводзіць на сьмех людзям!
Як віхар сьвішча над катлавінай
І як з гор льлецца ў дол ручаіна,
Так ён зманіў, што пойдзе там,—
А ты йшчэ верыш яму, дзяўчына!

ГАЛЬКА

Веру, веру я!

ЁНТАК

У любасьць ня вер панічову
К беднай сялянцы, ты ня вер!
К табе падойдзе з салодкай мовай,
З яснай усьмешкай, як дзень маёвы,—
Сэрцам ён—сталь, на сьлёзы—зьвер!
А ты ўсё ў любасьць вер панічову!

ГАЛЬКА

Ёнтак, ты—злы!

ЁНТАК

Купіў, як нечысьць, ён тваю душу,
Ён—пан, паноў-жа любіце вы!
Калі цябе, як дождж ыку ў сушу,
Я смагнуў мець, а ён: мець мушу!—
Сказаў, зірнуў—і яго ты!
Забраў вяночак, забраў і душу.

О, мая Галька, бедна дзяўчына!
Што ён ня зводзіць—верыш яму?
Як віхар сьвішча над катлавінай,
Як з гор ліецца ў дол ручаіна,—
Так ён зманіў, ня будзе тут,—
А ты ўсё верыш яму, дзяўчына!

Па хвілі

Думаеш, што мы прышлі сюды,
Каб ты шчасьліва, каб ты вясёла
Убачыла Янку, свайго сакола?

Паказваючы ёй асьветленыя вокны

Там Янка—пан!
З той пекнай паняй, што бачыш там,
Вясельле п'е,—а ўсё як пан!

Чуваць за сцэнай хор гасьцей.

І абое роўны станам
І багацьцем нязьлічаным.
Хай ім шчасьце сыпле кветы,
Хай жывуць праз доўгі леты
Адравонжа ды з Памянам!

ГАЛЬКА

непарушаная спачатку на голас хору, нарэшце, уцямлівае, зрываецца і ўдарае ў дзьверы.

ГАЛЬКА

што раз гвалтоўней удараючы ў зачыненыя дзьверы

Пушчайце, гэй, хутчэй мяне!
Бацька майго тут дзіцяняткі!—

ЁНТАК

адцягваючы яе

Зьбяжым адсюль да хаткі!
Убачаць цябе!—

ГАЛЬКА

Пушчайце, гэй, хутчэй мяне!

Да Ёнтка, молячы яго на каленях

Да пана, да пана,
Браток, вядзі мяне!

ЁНТАК

Ўбачаць цябе,
Скрыўдзяць цябе!

СЦЭНА ТРЭЦЯЯ

ТЫЯ-Ж, ХОР ГАСЬЦЕЙ, ХОР СЛУЖБІТАЎ *са сьвятлом* і ДЗЕМБА

ХОР

Што тут за крык,
Скуль гэты клум?
І гэты ўвесь
Што знача шум?

ДЗЕМБА

Гэй, выгнаць іх!

ХОР

Прэч, гэй, прэч з забавы!
Сказаць там чалядзі
Хай дадуць ім стравы,
Хай за стол пасадзяць,
А з забавы прэч!

СЦЭНА ЧАЦЬВЕРТАЯ

ТЫЯ-Ж, ЯНУШ

убягаючы.

ЯНУШ

дае знак рукой

Што тут?

Хор адступае ў глыб, Януш зблізжаецца да Галькі.

ЯНУШ

сьціха

Табе-ж казаў я, цябе-ж прасіў я...
Чаго-ж яшчэ ты?

ГАЛЬКА

смутна на яго спазірае, хапаецца раптам з упрокам за галаву і моўчкі сядае на лаўцы.

ЁНТАК

выходзіць наперад сцэны, пакорна кланяецца Янушу

Панок,—то я!

ЯНУШ

пазнаўшы яго, з прыдушаным гневам

І скуль-жа ты вясьці пасьмеў
З далёкіх гор няшчасную дзяўчыну?
Што? Ў вёсцы там ня добра вам?
Што? Ей там крыўда?
Кажы, чаго хацеў?

На бок

Праклятый хам!
А гэта знова звар'яцела.

З гневам

Бяры яе, хутчэй вядзі яе!
Падзяку пан, знай, дасьць, як споўнім дзела.

ЁНТАК

О, пане наш, мей літасьць ты!
Ей бацька ўмер, сяйбіт сівы,
І ўжо даўно ў зямлі сьпіць маці...
За сіроткай бог, бог толькі сам—і капля сьлёз!

Цішэй

А людзі людзьмі—кпяць і сьмяюцца там...

Хвіля маўчаньня, раптам з насьмешлівай пакорай

О, добры пане! Жудка з доляй ёй!
Адплаціць вам бог за літасьць у няшчасьці.

СЦЭНА ПЯТАЯ

ТЫЯ-Ж, НЕКАЛЬКІ ГАСЬЦЕЙ, СТОЛЬНІК і ЗОФ'Я

Януш бяжыць ім на спатканьне і кажа, што Галька вар'ятка.

ГАЛЬКА

звольна ўстаючы

Сьпеў

Паціхеньку, памаленьку
Затуманіў галубочка!
Паціхеньку, памаленьку
Затуманіў сакаленьку!
Стуманіў яго!

ЗОФ'Я, СТОЛЬНІК, ДЗЕМБА і ХОР

Дзіўна нейка дзеўка,
Смутна яе сьпеўка!
Выйсьці загадалі,
А пяе ўсё далей—
І ёй хоць-бы што!

ЁНТАК

з папярэднімі

Бедна, бедна дзеўка!
Смутна твая сьпеўка
Сэрца не разбудзіць.
Шчасьлівыя людзі
Любяць толькі сьмех!

ЗОФ'Я

ўважна прыглядаючыся да Януша, які неспакойна глядзіць на Гальку

Выгнаць загадай!

ЯНУШ

Адварочваецца да Галькі і дае знак рукой Дзембе

ДЗЕМБА

да Галькі і Ёнтка

Пашлі адсюль!

ХОР

Прэч адсюль з забавы,
Ідзеце да дворні,
Прымуць там пакорне,
Там дадуць вам стравы,
А з забавы прэч!

СТОЛЬНІК

А во дзіўна рэч!
Дземба мой ласкавы,
Клікні іх да дворні,
Хай дадуць ім стравы,
А з забавы прэч!

Разам з хорам

ЁНТАК

О, нам не забавы,
А ні ў вашай дворні
Не жадаем стравы!
Сам бог нас прыгорне,
Пойдзем самі прэч!

ЗОФ'Я

на старане што раз пільней прыглядаецца да Януша

Ня хочуць да дворні!
Погляд яе млявы,
Знаць сярод забавы
Мучыць Янку зморне—
Дзіўна, дзіўна рэч!

Разам з хорам

ЯНУШ

на бок

Бог з нябёс ласкавы
Хай яе прыгорне!
Але ў час забавы
Ўлез хам гэты зморне,—
Хай-жа пойдуць прэч!

Галька з Ёнткам звольна адыходзяць.

Абраз.

ЗАСЛОНА.

АКТ III

На вёсцы ў Януша.

Паміж другім і трэцім актам праходзіць месяц.

Гарыстая і скалістая вясковая аколіца; вечарам на захадзе сонца. З аднаго боку гледачоў высунуты рог карчмы, каля якой сядзяць на лаве некалькі гараняў і гаранак; некалькі сядзіць на горах і скалах. Іншыя ўваходзяць з другога боку. Чуваць здалёку няшпорны (на вячэрню) звон.

СЦЭНА ПЕРШАЯ

ХОР СЯЛЯН

По вячэрні у нядзелю,
Покуль сонца сьвеціць ясна,
Добра думку разьвяселіць,
Бо дзень цэлы сходзіць ў поце.
Хай-жа сьвята падахвоціць,
Каб забыці крыўды ўласнай!

МОЛАДЗЬ

Вось паніч з сваёй багданкай
К нам прыедуць мабыць скора,
А як будзе ў іх гулянка,
Дык і нас успомняць можа.

СТАРЫЯ

Хоць там будзе ў іх гулянка,
У бядзе нам не паможа,
Бо за намі сьледам гора.

УСЕ

Ой, за намі сьледам гора!

Па хвілі

Дык вясёлы, дык ахвочы
Дзень сягоньня хай нам будзе!
Заўтра знова дзень рабочы
І пазаўтра дзень рабочы.
Посьле йшчэ ў цяжэйшым трудзе,
Посьле йшчэ ў цяжэйшым трудзе.
Дык вясёлы, дык ахвочы
Дзень сягоньня хай нам будзе!

СЦЭНА ДРУГАЯ

ТЫЯ-Ж і НЕКАЛЬКІ СЯЛЯНАК

СЯЛЯНКІ

Паніч добры! ён бяз думы
На вясельле спросіць кумы.

СТАРЫЯ

Ой, дзяўчаткі, ой, кабеткі!
Ловіць вас паніч у сеткі.

СЯЛЯНКІ

Бо паніч даброці рэдкай...
Гладкі гэткі, ўкладны гэткі.

СТАРЫЯ

О, прыкладны, добры ў слове,
Гладкі з твару, як панове—
Ой, кабеткі!

МОЛАДЗЬ

у глыбі сцэны

Дык ахвочы
Хай дзень будзе й весялейшы!

УСЕ

Сонца гасьне, блізка к ночы—
І шчыт гор ужо чарнейшы,
І ў душы сам свабаднейшы,
Але поруч і смутнейшы.
Дык вясёлы і ахвочы—
Хай дзень будзе нам бліжэйшы!

НЕКАЛЬКІ

седзячых на горах

Во з другой ідзе ўжо вёскі
І з кірмашу мноства люду.

СЦЭНА ТРЭЦЯЯ

ТЫЯ-Ж, *прыбываюць* ГАРАНЕ, ГАРАНКІ *і розныя* СЯЛЯНЕ

ПРЫБЫЛЫЯ

Хай-жа будзе пахвалёны!

МЯСЦОВЫЯ

На векі!

Пры вітаньні частуюцца гарэлкай. Горскія танцы з малым дадаткам кракоўскіх. Скончыўшы, тыя, што прыбылі, расходзяцца, мясцовыя застаюцца.

СЦЭНА ЧАЦЬВЕРТАЯ

ТЫЯ-Ж, ЁНТАК *паволі выходзіць з гор з* ГАЛЬКАЙ

ХОР

Зірнеце, што там?
Што за хлапчук пляцецца з дзеўчай?
Га! То-ж Ёнтак! А дзяўчына?

ЁНТАК

Няхай будзе пахвалёны!

ХОР

На векі!

ЁНТАК

Дай бог радасьць вам!
Ды, як гора,—не паможа!
Няма песьні там.—

ХОР

То-ж Галька!

ЕНТАК

Так—яна!
З таго сяла дзяўчук.

ХОР

Скуль-жа, Ентак, ты прыходзіш,
Дзеўча гэта скуль прыводзіш?

ЁНТАК

Ў паніча быў я у месьце.

ГАЛЬКА

звар'яцелая

Ў паніча была я ў месьце.
Не пазналі мяне ўрэшце,
Бо зьмянілась, бо як птах.

Сьпеў

На маю бяду, нядолю
Прыляцеў пашто на поле?
Пашто звабіў галубочка
І стуманіў, мой саколе,
Беленькага галубочка?
Стуманіў яго!

ХОР

Як зьмянілась, як змарнела,
Аж глядзець ня ўсьцерп людзям!

ЁНТАК

От, звычайна, панскі хлам!
Так кончацца заляцанкі.
Паніч сьніць з сваёй каханкай,
Стальнічанкай—гладкай паняй,—
Аб мужычцы-ж ані ў дум!

ГАЛЬКА

Ён душы з ёй не спаганіў,
Ня даў чорту!

ХОР

Скажы нам, Ёнтак, як было там?
Як гэта сталась, скажы ты нам!

ЁНТАК

Прышлі туды мы ў заручын часе,
Як яе ўбачыў—міла прыласіў
І ўсяляк стаў лгаць на словах,
І кідаць чары свае нанова,
Пасьля за места йсьці меў з ёй.
Ня мог я зьнесьць маны тых слоў,—
Сказаў ёй праўду, а тут нас ён
Сказаў за браму прагнаць, як псоў.

ХОР

з жахам

Сказаў за браму прагнаць, як псоў!

Хвіля маўчаньня.

ГАЛЬКА

Зноў мне зьявіўся, туманіш зноў,
Сакалочак!—не, не, не!
Галубочак над гарамі
Зашумеў сваймі крылкамі,
Дый ня беленькімі імі,
А крывёй сваёй зьлітымі
Зашумеў ён там крылкамі
Ї ў дол рынуў, як той камень.

ХОР

Так яно для дзяўчатаў,
Што ў двор мкнуць гуляць заўзята,
Гэткая доля іх!

ЁНТАК

Вось не задоўга паны на шлюб
Зваляцца шумна ўсёй чарадой.

ХОР

Гляньце! Ўзьляцеў груган над гарою,
Як быццам сочыць.

ГАЛЬКА

скончыўшы песеньку

З галубкі труп.

ХОР

Ня ты, нябога, зграшыла срога,
Бо на кім іншым ляжыць твой грэх.

ЕНТАК

усходзячы на скалу

Вось і едуць!

ХОР

Ужо едуць!

Ідуць у горы.

ЗАСЛОНА.

АКТ IV

Позны вечар. Пляц абсаджаны вербамі. З аднаго боку ад гледачоў драўляная вясковая каплічка з магілкамі, з другога—відаць частка двара, далей вясковыя хаты, у глыбі горы і скалы, паміж якіх уецца рэчка.

СЦЭНА ПЕРШАЯ

ЁНТАК

адзін выходзіць з гары

Recitativo

Няшчасна Галька! Гвалтам тут прэцца,—
Ці-ж мала крыўды для яе сэрца!
Усё на думцы паніч няверны.

Як яго з жонкай тут пабача,
Ўмерці гатова!
О, Езу міласэрны!
З нябёс зірні,
Сіротку мей пад аховай!
Ад зьдзеку ўбарані!

Па хвілі

Каб яе там сутрымалі,
Бо ня мог я.

СЦЭНА ДРУГАЯ

ЁНТАК і ДУДАР

у глыбі сцэны ўсходзіць на гару і пачынае весела йграць.

ЁНТАК

Гэй, дудару! Скуль-жа ўраз
Гэтак весела зайгралі?

ДУДАР

Павітаць трэ' шлюб, вашэце!

ЁНТАК

ківаючы рукою

Яшчэ час!
Неяк лепей разумеці,
Як смутней пачнеце граці.

ДУДАР

зьмяняе песеньку, пытаючы

Нашым ладам?

ЁНТАК

О, так, браце!

Сьпеў

Ой, шуміць лес на гор шчыце,
Ой шуміць у даль,
А малойцу смутна жыці,
Бо на сэрцы жаль.
З-паміж іншых праз нікога,
Праз цябе адно, нябога,
Ой, Галіна, ой ядына,
Дзяўчына мая.
У дзіцячы яшчэ леты
Я да горскіх скал

Шоў у пропасьць і табе там
Птушкі з гнёзд скідаў.
Кветкі лепшыя з гор нашых
Рваў табе і нёс,
Найпякнейшыя з кірмашу
Пацеркі прывёз.
Ня крыўдую на нікога,
На цябе адно, нябога,
Ой, Галіна, ой, ядына,
Вінавата ты!
Вырастае з зерня колас,
Ты ўзрасла, як цьвет.
Ой, на твой званочак-голас
Зрушыў-бы я сьвет.
Год за годам сьпёкай, слотай,
Як паводка мкне,
Зірк паніч—і для яго ты
Кінула мяне.
Ня крыўдую на нікога,
На цябе адно, нябога,
Ой, Галіна, ой, ядына,
Дзяўчына мая!

СЦЭНА ТРЭЦЯЯ

ТЫЯ-Ж і ГАЛЬКА

шыбка зьбягае з гор, вырываючыся ад гаран і гаранак, што яе стрымліваюць.

ЁНТАК

да яе, жыва

Ах, выйдзі, Галька! Паслухай мяне!

ГАЛЬКА

ўпарта

Не!

ЁНТАК

хочучы яе вывесьці

Я так не пазволю.

ГАЛЬКА

вырываецца ад яго і сядае на камень

Мяне ўбачыш, мой саколе!

Дудар падае знак, што вясельнікі прыбліжаюцца; усе сяляне сыходзяцца на сцэну.

СЦЭНА ЧАЦЬВЕРТАЯ

ТЫЯ-Ж і ДЗЕМБА

ДЗЕМБА

Добра, што тут грамадою!..
Прывітаць-жа галасіста,
Пакланіцца урачыста
Новай пані.

ХОР

Прывітаем галасіста
І паклонімся ўрачыста.

СЦЭНА ПЯТАЯ

ТЫЯ-Ж, СТОЛЬНІК, ЯНУШ, ЗОФ'Я

уваходзячы па чарзе

ДРУЖКІ і ДРУЖБІТЫ

Цямнее

СТОЛЬНІК

уваходзячы

Добры дзень вам, мае людзі!

ХОР

Дзякуй, дзякуй, ягамосьцю!

ЯНУШ

уваходзячы

Як здароўе, як жывеце?

ХОР

Дзякуй, дзякуй, панічок, вам!

ЯНУШ

спасьцярогшы Гальку, на бок

Моцны божа! Яна тут!

ЗОФ'Я

уваходзячы з дружкамі

Як жывецца?

КАБЕТЫ

Дзякуй, дзякуй вам, паненка,
Дзякуй, дзякуй, пані!

ДЗЕМБА

да сялян

Што? Ці вам зраслася губа
Каб вітаць? Як скамянелі!
Як я Дземба, гэрбу Дзюба,
Громка, бо вам...

УСЕ

Прывітайма-ж, бо вясельле!
Дзякуй, дзякуй вам, паненка,
Дзякуй, дзякуй, пані!

ЗОФ'Я

спасьцерагаючы Гальку

Што за такая бледна дзяўчына?

ХОР

Бледна дзяўчына?

ЗОФ'Я

І з тварам смутным, маўклівым?

Х

І з тварам смутным, маўклівым.

ЯНУШ

на бок

Ці-ж яе йшчэ не пазнала!

Разам

ЗОФ'Я

Скуль гэта бедна дзяўчына
І з тварам смутным, сумлівым?
Будзіць твар гэты ўспаміны,
Ах,—помню—страчаўся мне!

СТОЛЬНІК

Ах, што за бедна дзяўчына,
Глянь, Дэмба, з тварам сумлівым?
Будзіць твар гэты ўспаміны—
Здаецца—страчаўся мне.

ЯНУШ

на бок

Ах, каб яе не пазнала!
Дрыжу ўвесь з злосьці напраснай.
Пашто ўбачыў я няшчасну?
Ах, пашто ўбачыў яе?

ЁНТАК

на бок

Пазнала, пэўна пазнала.
Глядзіць на яго, о, божа!

Можа згадае, ах, можа,
Можа пагардай датне!

ЯНУШ

на бок

Ах, каб яе не пазнала!
Дрыжу са стыду, з трывогі
І ад сьлёз гэтай нябогі.
Ганебна я зьвёў яе.

ХОР

Пазнала, ўсё-ткі пазнала,
О, вы—нящчасны абедзьве.
Адну пакінуў з вас ледзьве,
А ўжо другую вядзе.

ГАЛЬКА

Над маім горам зьлітуйся, божа,
І атулі апекай сваей!

УСЕ

апроч Януша

Голас вар'яткі кліча да бога,
Божа, апекай збаві сваей!

ЗОФ'Я

да Януша

Ці помніш? Бачыла яе.

ЯНУШ

зьбянтэжаны

О, так, так, маё каханьне!
Як ня помніць воблік гэты?
У вачох жыцьця кананьне,
Думка з болем мкне ў засьветы.

ГАЛЬКА

Янка! Янка!

ЯНУШ

на бок болесна

Страшна бог караць умее
Хвілёвы блуд!

Па хвілі

Зоф'я мо' не зразумее—
Жыва, жыва
Пойдзем мы!
Памагчы беднай
Мне не па сіле.

ГАЛЬКА

Галубок сеў на магіле.

ЗОФ'Я

Што цябе так жаль асіліў?

ЯНУШ

падганяючы, перабівае

Ах, ідзема да касьцёла!
Час ужо, ўжо мрок дакола!

ЗОФ'Я

тулячыся су плачом да бацькі

Войча! Смутак нечаканы
Маё сэрца болем змог.

СТОЛЬНІК

узрушаны

Тваім сэрцам муж абраны—
Хай пашле вам шчасьця бог!

З вясельнай дружынай, апрача Дзембы, з усьпёртай галавой на плячо бацькі, Зоф'я з Янушам уваходзяць у касьцёл.

СЦЭНА ШОСТАЯ

ГАЛЬКА, ЁНТАК, ДЗЕМБА і ХОР

праводзячы маладых і дружыну.

ХОР

Дай вам бог даўгія леты
І жыцьцё у шчасьці!
Хай вам доля сыпе кветы,
Радасьць...

ЁНТАК

на бок

І напасьці.

ДЗЕМБА

Хто абазваўся там?

ХОР

Ніхто!

ДЗЕМБА

Дык во далей, жыва нам!..
І да пары і вясёла
Маладых аплесьці ў кола,
І да пары і урачыста,
Нам запеці галасіста,
Як вярнёмся...

ХОР

Запяема вам вясёла.

Усе, апроч Галькі і Ёнтка, уваходзяць у касьцёл.

СЦЭНА СЕМАЯ

ГАЛЬКА і ЁНТАК

Што раз цямней.

ГАЛЬКА

Ой, вясёла, ой, вясёла!

ЁНТАК

Дык во, бачыла, во чула!
Мо' цяпер паверыш мне!

ГАЛЬКА

прытомней

Дзе мой сокал? Янка дзе?

НТАК

паказвае на касьцёл

Глядзі—там!

ГАЛЬКА

гледзячы

Ах!

Вяртаецца, валіцца на зямлю. Ёнтак становіцца блізка каля касьцельных дзьвярэй.

ЁНТАК

да Галькі

Ля аўтара сталі разам!
Ксёндз чытае, яны сполам
Яму ўтораць, а з выразам
Кожным плача маладая,
А той Янка рад, вясёлы.

ГАЛЬКА

Шкода Янкі, і такая
Мяне шкода! А ты-ж, Ёнтак,
Чаму мучыш так мяне?

ЁНТАК

не зважаючы

Цяпер персьцень ён ёй даў,
А яе—ўзяў, толькі жонка
Яго плача, а ён, браце,
Так вясёлы, як бываў.

ГАЛЬКА

Ой, каб ты, мой Ёнтак, знаў,
Што у сэрцы тут кіпіць,—
Ажно боязна казаці.

ЁНТАК

Ўжо! Ўжо!

Убягае ў касьцёл.

ГАЛЬКА

Ўжо!

Хоча бегчы, у гэту хвілю чуваць песьня, якая яе стрымлівае.

СЦЭНА ВОСЬМАЯ

ГАЛЬКА

сама

Што раз цямней.
Песьня з касьцёла.

Войча з неба, божа, пане!
На зямлю пашлі тут нам
Ты сьвятое зьмілаваньне,
Войча з неба, божа, пане!

ГАЛЬКА

зрываючыся раптам

Га! Дзіцятка наша
У хатцы вяне, ўмірае.

А маці тут, а бацька там!
Цягне дзіця ручаняткі
І жаласна спазірае—
А маці тут, а бацька там!
І птах драпежны піскляткі
Карміць, калыша і туліць,
Мае-ж дзіцятка ўмірае!

O, мой салоўка!
Хто-ж у дамоўку
Ўбярэ цябе?
Спаўе цябе?
Хто закалыша
На сьмерці сон?

А сэрца дзе? ты, Янка, дзе?
А сьлёз крывавых ручай жывы...
Я адамшчу, спалю цябе,
Бо сэрца вельмі скрывавіў мне,
Бо маці я, жонка твая,
Заб'ю цябе,—ці чуеш ты?

Бяжыць ашалеўшы, зьбірае хвораст і салому, якія рассыпаны па пляцу, зрывае некалькі вербавых галінак і запальвае ад лямпы перад касьцёлам.

ХОР

з касьцёла

Божа моцны, сьвяты божа!
Ты над намі зьлітуйся,
Бо твая-ж рука ўсё можа,
Божа моцны, сьвяты божа!
Праз твайго сына мучэньні
У бядзе нас пажалей,
Уймі сьлёзы і цярпеньне,
Божа ўладны, літасьць мей!

ГАЛЬКА

Га!

Кідае запалены пук хворасту ў раку, які з сыкам гасьне, а сама су плачом валіцца на калені. Месяц асьвятляе блакіт.

Божа моцны, літасьць мей!
Божа, хвала для цябе!

Па хвілі, адкінуўшы злосьць

Ці-ж мне забіці—хапіла-б змогі
Цябе, мой Янка, мой пане?

Даруй, ах, сьлёзам тваей нябогі,
Дзіцяткі нашай скананьню.
Жыві шчасьлівы з сваёй каханкай,
З тэй пекнай паняй радуйся ты!
І памаліся часам за Гальку
О, Янка! Дарую табе віны!

Бяжыць у горы і з крыкам кідаецца ў раку.

СЦЭНА ДЗЕВЯТАЯ

ЁНТАК *і ўсе іншыя, што ўвайшлі былі ў касьцёл, апрача* ДЗЕМБЫ *і некалькіх дружбаў, выбягаюць.*

ЁНТАК

не пабачыўшы Галькі, бяжыць неспакойны з некалькімі гаранамі на скалы

Галька! Галька! Божа!

Раптам кідаецца за ёй у ваду.

ХОР

Ўжо запозна, ўжо запозна!
Утапілася ужо!

ЯНУШ, СТОЛЬНІК і ЗОФ'Я

Хто ўтапіўся?

ЁНТАК

змучаны, задыхаўшыся, уносячы труп Галькі з распушчаныміваласамі

Галька!

ЯНУШ

з праразьлівым крыкам

Галька!

Узьбягае на скалы над ракой і кідаецца ў ваду.

СЦЭНА ДЗЕСЯТАЯ

ТЫЯ-Ж і ДЗЕМБА

з некалькімі дружбамі цяпер толькі выходзяць з касьцёла.

ДЗЕМБА

да люду

Надышоў цяпер во час
Паном кланяцца вясёла,
І запеці песьню ўраз.

ХОР

сумна

Запяем яе ўвакола.

Відаць на чаўне на рацэ мёртвую Гальку, пры ёй Ёнтак падае руку Янушу, які з вады ўзьбіраецца на човен.

Абраз.

ЗАСЛОНА.

ЗЬМЕСТ.

ТВОРЫ ЯНКІ КУПАЛЫ

ЗБОР ТВОРАЎ, том І-шы („Жалейка“, „Гусьляр“). 280 стар. Менск, 1925 г.

ЗБОР ТВОРАЎ, том ІІ-гі („Шляхам жыцьця“). 354 стар. Менск, 1926 г.

ЗБОР ТВОРАЎ, том ІІІ-ці („Раскіданае гняздо“, „Тутэйшыя“, „Паўлінка“, „Прымакі“). 298 стар. Менск, 1927 г.

ЗБОР ТВОРАЎ, том IV-ты („Сон на кургане“, „Адвечная песьня“, „На папасе“, „Песьня аб паходзе Ігара“, „Галька“,— перакл.). 226 стар. Менск, 1928 г.

ЗБОР ТВОРАЎ, том V-ты („Спадчына“). Менск, 1928 г.

СПАДЧЫНА, збор вершаў, 224 стар. Менск, 1922 г.

БЕЗНАЗОЎНАЕ, збор вершаў, 104 стар. Менск, 1925 г.

АПАВЯДАНЬНІ ВЕРШАМ, кніжка І-ая, 48 стар. Менск, 1926 г.

АПАВЯДАНЬНІ ВЕРШАМ, кніжка 2-ая, 48 стар. Менск, 1926 г.

МАГІЛА ЛЬВА, поэма, 44 стар. Менск, 1927 г.

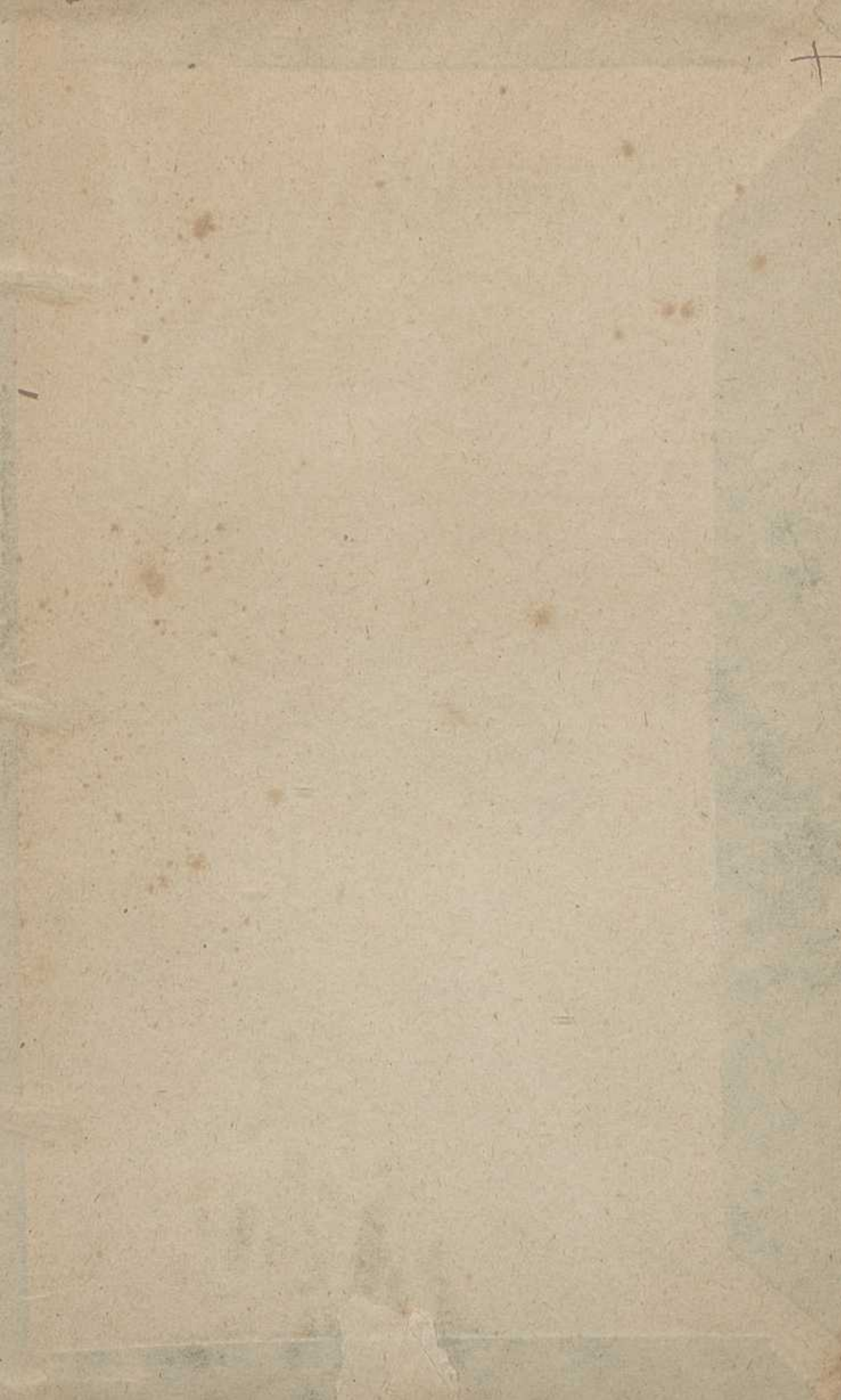
ЭРОС І ПСЫХА, сцэнічная аповесьць у 7-мі разьдзелах Ю. Жалаўскага. Пераклад з польскае мовы. *(Прыгатавана да друку).*

У перакладзе на расійскую мову:

Янка Купала, белорусский поэт. ИЗБРАННЫЕ СТИХОТВОРЕНИЯ В ПЕРЕВОДАХ РУССКИХ ПОЭТОВ, 112 стар. Масква, 1919 г.

1964 -

Бел. аддзел
1994 г.

ЦАНА 2 Р.

Бел.
А

